

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาเพื่อสร้างเสริมจิตวิญญาณความเป็นครู สำหรับนักศึกษาครุศาสตร์ ในสังกัดมหาวิทยาลัยราชภัฏ ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยได้นำเสนอเนื้อหาตามลำดับดังนี้

1. การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน

- 1.1 ความหมายของรูปแบบการเรียนการสอน
- 1.2 องค์ประกอบของรูปแบบการเรียนการสอน
- 1.3 กระบวนการในการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- 1.4 การนำเสนอรูปแบบการเรียนการสอน

2. แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นครู

2.1 แนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

- 2.1.1 ความเป็นมาของจิตตปัญญาศึกษา
- 2.1.2 ความหมายของจิตตปัญญาศึกษา
- 2.1.3 จุดมุ่งหมายของกระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา
- 2.1.4 แนวคิดและทฤษฎีพื้นฐานการจัดกิจกรรมตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา
- 2.1.5 ปรัชญาพื้นฐานของการจัดกระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญา

ศึกษา

2.1.6 องค์ประกอบและกิจกรรมการสอนตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

2.2 ทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงตามแนวคิดของเมซีโรว์

3. จิตวิญญาณความเป็นครู

- 3.1 ความหมายของจิตวิญญาณ
- 3.2 ความหมายของจิตวิญญาณความเป็นครู
- 3.3 องค์ประกอบของจิตวิญญาณ
- 3.4 องค์ประกอบจิตวิญญาณความเป็นครู
- 3.5 ความฉลาดทางจิตวิญญาณ
- 3.6 การวัดจิตวิญญาณความเป็นครู
- 3.7 แบบวัดจิตวิญญาณความเป็นครู

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

4.1 งานวิจัยในประเทศ

4.2 งานวิจัยในต่างประเทศ

การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน

การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน เป็นการจัดแบบแผนของการจัดการเรียนการสอน ที่จัดขึ้นอย่างเป็นระบบระเบียบ มีหลักปรัชญา ทฤษฎี หลักการ แนวคิด หรือความเชื่อต่าง ๆ โดยอาศัยวิธีการสอนและเทคนิคการสอนเข้ามาช่วยให้สภาพการเรียนการสอนนั้นเป็นไปตามหลักการที่ยึดถือ ในการพัฒนาการเรียนการสอนเพื่อสร้างจิตวิญญาณความเป็นครูโดยใช้แนวคิดจิตตปัญญาศึกษา จำเป็นจะต้องศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับรูปแบบการเรียนการสอน เพื่อใช้เป็นกรอบแนวคิดในการพัฒนาการเรียนการสอน ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ศึกษาแนวคิด และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการเรียนการสอนในมิติต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

ความหมายของรูปแบบการเรียนการสอน

รูปแบบการเรียนการสอน (Instructional Model) มีคำที่เกี่ยวข้องหลายคำด้วยกัน เช่น รูปแบบการจัดการเรียนการสอน รูปแบบการจัดการเรียนรู้ ซึ่งมีผู้ให้ความหมายของรูปแบบการเรียนการสอนไว้แตกต่างกันดังนี้

ทิตนา แชมมณี (2548, หน้า 219 – 220) ให้ความหมายของรูปแบบการเรียนการสอน เป็นสภาพหรือลักษณะการเรียนการสอนที่ครอบคลุมองค์ประกอบอันสำคัญที่ได้รับการจัดไว้อย่างเป็นระเบียบที่เป็นไปตามหลักปรัชญา ทฤษฎี หลักการ แนวคิดหรือความเชื่อต่าง ๆ ประกอบไปด้วยกระบวนการหรือขั้นตอนที่สำคัญในการเรียนการสอน รวมทั้งเป็นวิธีในการสอน และเทคนิคการสอนต่าง ๆ ที่สามารถช่วยให้สภาพการเรียนการสอนนั้นเป็นไปตามทฤษฎี หลักการ หรือแนวคิดที่ยึดถือ รูปแบบที่จะต้องได้รับการพิสูจน์ ทดสอบ หรือยอมรับว่ามีประสิทธิภาพ ซึ่งสามารถใช้เป็นแบบแผนการเรียนการสอนให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่เฉพาะของรูปแบบนั้น

แบรคตัน โบรนิโค และลูม (Braxton, Bronico and Looms, 1995, p. 25) กล่าวว่า รูปแบบการเรียนการสอนเป็นแนวทางหรือชุดของยุทธศาสตร์ที่เป็นพื้นฐานของวิธีสอนของครู

จอยส์ และวิลส์ (Joyce and Weil, 2004, p. 12) ให้ความหมายของรูปแบบการเรียนการสอน คือ แบบ (Pattern) หรือแผน (Plan) ที่นำไปใช้สำหรับช่วยในการจัดการเรียนการสอน หรือเป็นแนวทางในการสอนของครูที่จะช่วยให้ผู้เรียนได้ข้อความรู้ ความคิด ทักษะ ค่านิยม วิธีการคิด และวิธีการแสดงออกในการเรียนรู้ของตนเองให้ง่ายและมีประสิทธิภาพ

แอนเดอร์สัน (Anderson, 1997, p. 521) กล่าวว่า รูปแบบการเรียนการสอน คือ กระบวนการ ออกแบบการเรียนรู้เรื่องใดเรื่องหนึ่งเพื่อให้บรรลุผล ประกอบด้วยหลักการซึ่งต้องระบุแนวคิดทฤษฎี พื้นฐาน วัตถุประสงค์ และข้อมูลอื่น ๆ ที่สนับสนุนให้การใช้รูปแบบการเรียนการสอนประสบความสำเร็จ สิ่งสำคัญของรูปแบบการเรียนการสอน คือ กระบวนการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนและ ผลที่เกิดขึ้นจากการใช้รูปแบบการเรียนการสอน

สรุปรูปแบบการเรียนการสอน คือ แบบแผนในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ที่ พัฒนาขึ้นมาอย่างเป็นระบบตามทฤษฎี หลักการ หรือแนวคิดที่มีลักษณะเฉพาะในการนำไปใช้จัด กิจกรรมการเรียนการสอนของเรื่องใดเรื่องหนึ่ง และนำไปใช้ทำให้ประสบผลสำเร็จ ตามจุดมุ่งหมาย ของการเรียนการสอนที่ได้กำหนดไว้

องค์ประกอบของรูปแบบการเรียนการสอน

มีนักการศึกษาได้เสนอองค์ประกอบของรูปแบบการเรียนการสอนไว้อย่างน่าสนใจดังนี้

จอยส์ และวิลส์ (Joyce and Weil, 2004) ได้เสนอองค์ประกอบที่สำคัญของรูปแบบ การเรียนการสอนดังนี้

1. หลักการของรูปแบบการเรียนการสอนเป็นส่วนที่กล่าวถึงความเชื่อและแนวคิดของ ทฤษฎีที่รองรับรูปแบบการเรียนการสอนจะเป็นตัวชี้้นำการกำหนดจุดประสงค์ เนื้อหา กิจกรรมและ ขั้นตอนการดำเนินการในรูปแบบการเรียนการสอน
2. จุดมุ่งหมายของรูปแบบการเรียนการสอน เป็นส่วนที่ระบุถึงความคาดหวังที่ต้องการ ให้เกิดขึ้นจากการใช้รูปแบบการเรียนการสอน
3. เนื้อหา เป็นส่วนที่ระบุถึงเนื้อหาและกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะใช้ในการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้บรรลุจุดประสงค์ของการจัดการเรียนการสอน
4. กิจกรรมและขั้นตอนการดำเนินการเป็นส่วนที่ระบุถึงวิธีการปฏิบัติ ในขั้นตอนหนึ่ง ๆ เมื่อนำรูปแบบการเรียนการสอนไปใช้
5. การวัดผลและประเมินผล เป็นส่วนที่ประเมินถึงประสิทธิผลของรูปแบบการเรียน การสอน

ทิสนา แชมมณี (2548, หน้า 219 - 220) กล่าวว่ารูปแบบการเรียนการสอนมีองค์ประกอบ ดังนี้ 1) มีปรัชญา ทฤษฎี หลักการ และแนวคิดหรือความเชื่อที่เป็นพื้นฐานของรูปแบบการเรียน การสอนนั้น 2) มีการบรรยายและอธิบายสภาพ หรือลักษณะของการจัดการเรียนการสอนที่ สอดคล้องกับหลักการที่ยึดถือ 3) มีการจัดระบบที่เป็นองค์ประกอบและความสัมพันธ์ของ องค์ประกอบให้สามารถนำผู้เรียนไปถึงจุดมุ่งหมายของระบบ หรือกระบวนการนั้น ๆ และ 4) มีการ

อธิบายหรือให้ข้อมูลเกี่ยวกับวิธีสอน และเทคนิคการสอนต่าง ๆ ที่จะช่วยให้กระบวนการเรียนการสอนนั้น ๆ เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

จากทัศนะเกี่ยวกับองค์ประกอบรูปแบบการเรียนการสอนของนักการศึกษาที่สำคัญดังกล่าวข้างต้น ได้ทำการวิเคราะห์และสรุปได้ว่ารูปแบบการเรียนการสอนนั้นจะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญดังนี้

1. หลักการหรือความเชื่อที่เป็นพื้นฐานของรูปแบบการเรียนการสอน
2. จุดมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ของรูปแบบเพื่อนำผู้เรียนไปสู่จุดมุ่งหมายของระบบ
3. การจัดการเรียนการสอนหรือกระบวนการในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยจะต้องสอดคล้องกับหลักการ
4. การวัดผลและประเมินผล โดยกำหนดวิธีการวัดผลและประเมินผลให้สอดคล้องตามจุดมุ่งหมาย

สรุปได้ว่าการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนเพื่อสร้างจิตวิญญาณความเป็นครูโดยใช้แนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สำหรับนักศึกษาครุศาสตร์ สังกัดมหาวิทยาลัยราชภัฏครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดองค์ประกอบในรูปแบบการเรียนการสอนไว้ 2 องค์ประกอบ ได้แก่ องค์ประกอบที่ 1 ที่มาของรูปแบบการเรียนการสอนที่เป็นแนวคิดพื้นฐานในการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน องค์ประกอบที่ 2 ตัวรูปแบบการเรียนการสอนประกอบด้วย หลักการ วัตถุประสงค์ กิจกรรมการเรียนการสอน การวัดผลและประเมินผล โดยการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญคือ สร้างจิตวิญญาณความเป็นครูให้กับนักศึกษาที่เรียนสายครู ในสังกัดมหาวิทยาลัยราชภัฏเพื่อให้เป็นครูที่ดีในอนาคต

กระบวนการในการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน

การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนเป็นขั้นตอนของการดำเนินการสร้างหรือพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนขึ้นมา เพื่อการนำไปใช้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนในชั้นเรียน ซึ่งได้มีนักการศึกษาได้อธิบายวิธีการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนไว้ดังนี้

ทิสนา แชมมณี (2548, หน้า 199 – 201) กล่าวถึงขั้นตอนของการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนไว้ดังต่อไปนี้

1. กำหนดจุดมุ่งหมายในการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนให้ชัดเจน
2. ศึกษาหลักการ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมากำหนดองค์ประกอบ และสามารถเห็นแนวทางในการจัดความสัมพันธ์ขององค์ประกอบรูปแบบการเรียนการสอน

3. ศึกษาสภาพการณ์และปัญหาที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ค้นพบองค์ประกอบที่สำคัญในการนำรูปแบบการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพไปใช้ได้จริง และป้องกันปัญหาที่อาจทำให้รูปแบบการเรียนการสอนนั้นขาดประสิทธิภาพไป

4. กำหนดองค์ประกอบของรูปแบบการเรียนการสอน โดยพิจารณาว่ามีปัจจัยใดที่สามารถช่วยให้รูปแบบการเรียนการสอนนั้นบรรลุเป้าหมายหรือจุดมุ่งหมายได้

5. จัดกลุ่มองค์ประกอบ โดยนำองค์ประกอบที่กำหนดไว้มาจัดหมวดหมู่ เพื่อความสะดวกในการดำเนินการขั้นตอนต่อไป

6. จัดความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ ผู้สร้างรูปแบบการเรียนการสอนต้องพิจารณาว่าองค์ประกอบใดเป็นเหตุเป็นผลแก่กัน และจัดลำดับองค์ประกอบให้ถูกต้องเหมาะสม

7. จัดผังจำลองขององค์ประกอบ โดยการสร้างความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ โดยแสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงขององค์ประกอบเหล่านั้น

8. ทดลองใช้รูปแบบการเรียนการสอนนั้น ๆ เพื่อศึกษาผลที่เกิดขึ้น

9. ศึกษาผลที่เกิดขึ้นจากการทดลองใช้รูปแบบการเรียนการสอนว่าได้ผลตามเป้าหมายหรือใกล้เคียงกับเป้าหมายมากน้อยเพียงใด

10. ปรับปรุงรูปแบบการเรียนการสอน โดยนำผลการทดลองใช้มาปรับปรุงแก้ไขให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

จอยส์ และวิลส์ (Joyce and Weil, 2004, pp. 11-12) สรุปกระบวนการในการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนไว้ดังนี้

1. ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับหัวข้อเรื่องที่ต้องการนำมาพัฒนาเป็นรูปแบบการเรียนการสอน

2. นำแนวคิดสำคัญของข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์มากำหนดหลักการเป้าหมายและองค์ประกอบอื่น ๆ ที่เห็นว่าสำคัญและจำเป็น อันจะทำให้รูปแบบการจัดการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพมากขึ้น รวมทั้งกำหนดทิศทาง ลำดับความสำคัญ รายละเอียดขององค์ประกอบเหล่านั้น

3. กำหนดแนวทางในการนำรูปแบบการเรียนการสอนไปใช้ เป็นการให้รายละเอียดเกี่ยวกับวิธีการเงื่อนไขต่าง ๆ ในการนำรูปแบบการเรียนการสอนไปใช้

4. การประเมินรูปแบบการเรียนการสอน เป็นขั้นทดสอบความมีประสิทธิภาพของรูปแบบการเรียนการสอนที่สร้างขึ้นโดยกระทำดังนี้

4.1 การประเมินความเป็นไปได้ในเชิงทฤษฎีเป็นการประเมินความสอดคล้องภายในระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ โดยผู้เชี่ยวชาญด้านรูปแบบการเรียนการสอนทั้งในทฤษฎีและการนำไปปฏิบัติ

4.2 การประเมินความเป็นไปได้ในเชิงปฏิบัติการ เป็นการนำรูปแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นไปใช้ในสถานการณ์จริง นำคะแนนผลสัมฤทธิ์ก่อนและหลังเรียนของกลุ่มที่สอนแบบเดิมและกลุ่มที่สอนโดยใช้รูปแบบการเรียนการสอนมาคำนวณค่าประสิทธิภาพของรูปแบบการเรียนการสอนหรือคำนวณค่าเมื่อเทียบกับเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดขึ้น หรือคำนวณความแตกต่างด้านสถิติ

5. การปรับปรุงรูปแบบการเรียนการสอนแบ่งเป็น 2 ระยะ คือ ระยะก่อนการนำรูปแบบการเรียนการสอนไปทดลองใช้ การปรับปรุงรูปแบบการเรียนการสอนระยะนี้ใช้ข้อมูลจากการประเมินความเป็นไปได้ในเชิงทฤษฎีของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญเพื่อให้เห็นความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติมากขึ้น ระยะที่สองเป็นการปรับปรุงรูปแบบการเรียนการสอนโดยใช้ข้อมูลจากผลการทดลองใช้ ซึ่งการปรับปรุงรูปแบบการเรียนการสอนและนำไปทดลองซ้ำอาจทำได้หลายครั้งจนกว่าจะได้ผลเป็นที่น่าพอใจ

จากแนวคิดของนักการศึกษาดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนนั้น ควรมีกระบวนการขั้นตอนในการดำเนินการที่เป็นระบบแบบแผนอย่างชัดเจน โดยมีการศึกษาหลักการ ทฤษฎีแนวคิดต่าง ๆ เพื่อใช้เป็นพื้นฐานในการกำหนดองค์ประกอบของรูปแบบการเรียนการสอน นอกจากนี้เมื่อได้มีการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนขึ้นมาแล้ว ควรมีการตรวจสอบคุณภาพและมีการนำผลนั้นไปทำการปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้ได้รูปแบบการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ ที่จะนำไปใช้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้กับผู้เรียนในลำดับต่อไป

การนำเสนอรูปแบบการเรียนการสอน

แนวทางในการนำเสนอรูปแบบการเรียนการสอน จอยส์ และวิลส์ (Joyce and Weil, 2004, pp. 22 - 25) ได้นำเสนอส่วนต่าง ๆ ไว้ดังนี้

ส่วนที่หนึ่ง ที่มาของรูปแบบการเรียนการสอน (Orientation to The Model) เป็นการอธิบายความสัมพันธ์ของสิ่งที่เป็นที่มาของรูปแบบการสอน ซึ่งประกอบด้วยเป้าหมายของรูปแบบการเรียนการสอน (Goal) ทฤษฎีและข้อตกลงเบื้องต้น (Assumptions) ที่รองรับรูปแบบการเรียนการสอน หลักการและมโนทัศน์สำคัญ (Major Concepts) ที่เป็นพื้นฐานของรูปแบบการเรียนการสอน

ส่วนที่สอง ตัวรูปแบบการเรียนการสอน (The Model of Teaching) ซึ่งจะกล่าวถึงรายละเอียดดังนี้

1. โครงสร้างของรูปแบบ (Syntax) เป็นการอธิบายถึงการนำรูปแบบการเรียนการสอนไปสู่ การปฏิบัติโดยจะมีลำดับขั้นตอนของกิจกรรม ซึ่งแต่ละรูปแบบการเรียนการสอนจะมีขั้นตอนเฉพาะ ของตนเอง

2. ระบบทางสังคม (Social System) เป็นการอธิบายบทบาท และความสัมพันธ์ระหว่าง ผู้สอนและผู้เรียน บทบาทการเป็นผู้นำของผู้สอนในแต่ละรูปแบบการเรียนการสอนจะแตกต่างกัน ไป เช่น บางรูปแบบการเรียนการสอนผู้สอนจะเป็นผู้อำนวยความสะดวก เป็นที่ปรึกษา เป็นผู้นำ กิจกรรมเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมเป็นแหล่งของข้อมูล หรือเป็นผู้จัดสถานการณ์ เป็นต้น

3. หลักการของการตอบสนอง (Principles of Reaction) เป็นการอธิบายถึงการตอบสนอง ของผู้สอนต่อผู้เรียน การตอบสนองสิ่งที่ผู้เรียนได้กระทำ เช่น ในบางรูปแบบการเรียนการสอนจะมี การให้รางวัลเมื่อผู้เรียนแสดงพฤติกรรมที่ต้องการ หรืออาจไม่ใช้การประเมินเพื่อให้ผู้เรียนเกิด ความคิดสร้างสรรค์ เป็นต้น หลักการของการตอบสนองจะมีกฎให้ผู้สอนนำไปใช้และเลือกรูปแบบ การเรียนการสอนการตอบสนองที่เหมาะสมกับสิ่งที่ผู้เรียนกระทำ

4. ระบบที่สนับสนุน (Support System) ส่วนนี้จะอธิบายเกี่ยวกับสิ่งที่จำเป็นในการ สนับสนุนแต่ละรูปแบบการเรียนการสอนหรือเงื่อนไขต่าง ๆ ที่เอื้อต่อการใช้รูปแบบการเรียนการสอน นั้น ๆ ตัวอย่างเช่น รูปแบบการเรียนการสอนทางสังคมอาจต้องมีการฝึกอบรมผู้นำก่อน เป็นต้น

ส่วนที่สาม การนำรูปแบบการเรียนการสอนไปใช้ (Application) ส่วนนี้จะเสนอคำแนะนำ และข้อสังเกตต่าง ๆ ที่จะช่วยให้การสอนตามรูปแบบการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพ เช่น ประเภทของ เนื้อหาวิชาที่เหมาะสมกับการสอนแต่ละรูปแบบการเรียนการสอน ระดับชั้นและอายุผู้เรียน สถานที่หรือสภาพแวดล้อมที่จะต้องจัดให้เอื้อต่อการใช้รูปแบบการเรียนการสอนแต่ละรูปแบบ

ส่วนที่สี่ ผลที่จะเกิดขึ้นจากการสอน (Instructional and Nurturing Effects) ซึ่งรวมทั้ง ผลที่จะเกิดขึ้นทั้งในทางตรงและทางอ้อม ตัวอย่างเช่น การสอนโดยการให้ผู้เรียนอยู่ในบรรยากาศ ของการแข่งขัน ผลที่ได้ทางตรงอาจช่วยเพิ่มผลสัมฤทธิ์ในการเรียน และผลทางอ้อมอาจทำให้ ผู้เรียนแยกจากกัน ดังนั้นในการเลือกรูปแบบการเรียนการสอน การสร้างหลักสูตร หรือสื่อต่างๆ ผู้สอนจะต้องสร้างความสมดุลระหว่างประสิทธิภาพการสอนหรือผลทางตรง และผลทางอ้อมที่อาจ ทำนายได้

สรุปได้ว่าแนวทางการนำเสนอรูปแบบการเรียนการสอนดังกล่าวข้างต้น ถือได้ว่าเป็น แนวทางที่มีการนำเสนอที่มีความชัดเจนและเหมาะสม ทั้งนี้เพราะมีการอธิบายองค์ประกอบในแต่ละ ส่วนได้อย่างละเอียดชัดเจน โดยเริ่มตั้งแต่ทฤษฎีพื้นฐานที่นำมาเป็นแนวคิดในการพัฒนา รูปแบบการเรียนการสอน ตัวรูปแบบการเรียนการสอน การนำรูปแบบการเรียนการสอนไปใช้ และ

ผลที่เกิดขึ้นจากการเรียนการสอน จึงมีผู้นิยมนำไปใช้เป็นแบบอย่างในการนำเสนอรูปแบบการเรียนการสอนเป็นจำนวนมาก

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นครู

แนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

1. ความเป็นมาของจิตตปัญญาศึกษา

คำว่า "Contemplative Education" หรือจิตตปัญญาศึกษาเริ่มต้นขึ้นอย่างเป็นทางการครั้งแรกที่มหาวิทยาลัยนาโรปะมลรัฐโคโลราโด สหรัฐอเมริกา ซึ่งก่อตั้งขึ้นโดย เซอเกียม ตรุงปะริโปเซ บณฐานของพุทธศาสนานิกายวัชรยาน โดยอธิบายว่า Contemplative Education หมายถึงการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นประสบการณ์ของการตระหนักรู้ ความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง และเมตตา ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น โดยใช้การนั่งสมาธิและวิธีการด้านจิตตปัญญาเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้เกิดการสังเกตและสืบค้นภายในตนเองอย่างลึกซึ้ง สามารถเข้าถึงขุมปัญญาภายใน เรียนรู้ธรรมชาติของจิตตัวตน และผู้อื่นได้อย่างลึกซึ้ง (ธนา นิลชัยโกวิทย์, 2551)

มหาวิทยาลัยนาโรปะได้กล่าวถึงการปฏิบัติตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษามุ่งเน้นการสืบค้นสำรวจภายในตนเอง การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรงและการรับฟัง ด้วยใจที่เปิดกว้าง ซึ่งจะนำไปสู่การตระหนักรู้ในตนเอง การหยั่งรู้ และการเปิดกว้างยอมรับความหลากหลายโดยการตระหนักและเข้าใจตนเองจะส่งผลให้เกิดความชื่นชมในคุณค่าและประสบการณ์ของผู้อื่นด้วยเช่นกัน เป้าหมายของการศึกษาตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาไม่ได้ละเลยความเป็นวิชาการ แต่เน้นการหยั่งรากให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ให้เป็นประสบการณ์ส่วนตัวที่สัมผัสโดยตรงและให้มีสมดุลกับการฝึกจิตมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากการทำสมาธิเพื่อให้เกิดการพัฒนาภายในและการพัฒนาความรู้ภายนอกเติบโตไปด้วยกัน ทั้งนี้การศึกษาที่มีความสมดุลดังกล่าวจะบ่มเพาะความสามารถของนักเรียนให้ไปเกินระดับของถ้อยคำและมโนทัศน์ รวมไปถึงเรื่องของหัวใจ บุคลิกลักษณะนิสัย ความคิดสร้างสรรค์ การตระหนักเข้าใจตนเอง การมีสมาธิ ความเปิดกว้างและความยืดหยุ่นทางความคิดอีกด้วย (อัคพงษ์ สุขมาตย์, 2553, หน้า 12)

ในประเทศไทยกลุ่มจิตวิวัฒน์เป็นกลุ่มที่สนใจเรื่องการขับเคลื่อนทางสังคมสู่จิตสำนึกใหม่อย่างจริงจัง โดยมีส่วนสำคัญในการสนับสนุนให้ผู้สนใจเกี่ยวกับจิตตปัญญาศึกษาได้นำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษาทั้งการศึกษาในระบบและนอกระบบ รวมทั้งได้มีการจัดประชุมเพื่อผลักดันให้สังคมไทยได้นำจิตตปัญญาศึกษาไปใช้โดยรวมตัวกันเป็นเครือข่ายจิตตปัญญาศึกษา (Contemplative Education Network) ในปี พ.ศ. 2549 ต่อมามหาวิทยาลัยมหิดลเป็นมหาวิทยาลัยแรกในประเทศไทยที่ได้ก่อตั้งศูนย์จิตตปัญญาศึกษาขึ้น ในปีพ.ศ. 2549 เพื่อ

ขับเคลื่อนการเรียนรู้แบบจิตตปัญญาศึกษา ซึ่งมหาวิทยาลัยมหิดลได้ให้ความหมายของคำว่า จิตตปัญญาศึกษาหมายถึง กระบวนการเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ การศึกษาที่เน้นพัฒนาด้าน ในอย่างแท้จริงเพื่อให้เกิดความตระหนักรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ ความตระหนักรู้ถึงคุณค่าของสิ่ง ต่าง ๆ โดยปราศจากอคติ เกิดความรักความเมตตา อ่อนน้อมต่อธรรมชาติ มีจิตสำนึกต่อส่วนรวม และสามารถเชื่อมโยงศาสตร์ต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ในชีวิตได้อย่างสมดุล ทั้งนี้พบว่าในสังคมไทยได้ มีสถานศึกษาหลายแห่งที่ได้พัฒนาผู้เรียนโดยเน้นพัฒนาจิตใจหรือด้านในเพื่อให้ผู้เรียนเป็นมนุษย์ ที่สมบูรณ์แต่เพียงไม่ได้ใช้คำว่าจิตตปัญญาศึกษา แต่ลักษณะกระบวนการปฏิบัติหรือวิธีการมี ความเหมือนกัน เช่น โรงเรียนรุ่งอรุณ โรงเรียนสัตยาไส สถาบันอาศรมศิลป์ เป็นต้น

2. ความหมายของจิตตปัญญาศึกษา

นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของจิตตปัญญาศึกษาไว้อย่างน่าสนใจ แสดงถึงหลักการแนวทางในการจัดการศึกษาไว้ดังต่อไปนี้

วิจักขณ์ พานิช (2549) ได้ให้ความหมายของ Contemplative Education เป็น กระบวนการเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ โดยเน้นที่กระบวนการเรียนรู้ที่ได้จากประสบการณ์ และ กระบวนการ เพราะความรู้ที่แท้จริงนั้น คือ ประสบการณ์ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัว และเมื่อเพิ่ม มิติของการใคร่ครวญด้วยใจ ทำให้สัมผัสได้ถึงคุณค่าและความงดงาม ซึ่งการเรียนรู้ด้วยใจอย่าง ใคร่ครวญจะเกิดขึ้นได้ด้วยสิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ที่สามารถเห็นคุณค่าของการ เรียนรู้ด้านใน ส่งผลให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่จะรัก เรียนรู้ที่จะให้ เรียนรู้ที่จะยอมรับความหลากหลาย ทางความคิดมากขึ้น ซึ่งนำไปสู่ความตั้งใจที่จะทำประโยชน์เพื่อผู้อื่น ประกอบด้วย 3 ลักษณะ ดังนี้

1. การฟังอย่างลึกซึ้ง (Deep Listening) หมายถึง การฟังด้วยหัวใจ ด้วยความ ตั้งใจอย่างสัมผัสได้ถึงรายละเอียดของสิ่งที่เราฟังอย่างลึกซึ้งด้วยใจที่ตั้งมั่น ซึ่งรวมถึงการรับรู้ ในทางอื่น ๆ เช่น การมอง การอ่าน การสัมผัส ฯลฯ

2. การน้อมสู่ใจอย่างใคร่ครวญ (Contemplation) เป็นกระบวนการต่อเนื่องจาก การฟังอย่างลึกซึ้ง และการมีประสบการณ์ที่ผ่านมาในชีวิตในทางอื่น ๆ เมื่อเข้าสู่ใจแล้วมีการน้อม นำมาคิดใคร่ครวญอย่างลึกซึ้ง โดยอาศัยความสงบเย็นของจิตใจเป็นพื้นฐาน จากนั้นก็ลองนำมา ปฏิบัติให้เห็นผลจริงเป็นการเพิ่มความรู้ให้เพิ่มขึ้นอีกระดับหนึ่ง

3. การเฝ้ามองเห็นตามที่เป็นจริง (Meditation) การปฏิบัติธรรม หรือการภาวนา คือ การเฝ้าดูธรรมชาติที่แท้จริงของจิต คือ การเปลี่ยนแปลง ไม่คงที่และสภาวะที่เกิดการ เปลี่ยนแปลง ซึ่งการปฏิบัติภาวนา ฝึกสังเกตธรรมชาติของจิต ทำให้เราให้เห็นความเชื่อมโยงจาก ภายในสู่ภายนอก เห็นความจริงที่พ้นไป

สุมน อมรวิวัฒน์ (2549) สรุปความหมายของจิตตปัญญาไว้ว่า เป็นการศึกษาที่ น้อมสู่ใจอย่างใคร่ครวญและค้นหาความจริงของสรรพสิ่ง เป็นการเรียนรู้ที่สร้างกระบวนทัศน์ใหม่ เน้นการปลูกฝังความตระหนักรู้ ความเมตตา จิตสำนึกต่อส่วนรวม การนำปรัชญา แนวพุทธมา พัฒนาจิตและฝึกปฏิบัติจนผู้เรียนเกิดปัญญา สามารถเชื่อมโยงศาสตร์ต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ในชีวิต

ประเวศ วะสี (2550) กล่าวว่า จิตตปัญญาศึกษา (Contemplative Education) หมายถึง การศึกษาที่ทำให้เข้าใจด้านในของตนเองหรือการรู้จิตของตัวเองแล้วเกิดปัญญา หรือ เข้าถึงความจริงสูงสุด ความดีความงามทำให้เปลี่ยนมุมมองเกี่ยวกับโลกและผู้อื่น เกิดความเป็นอิสระ ความสุขและความรักอันไพศาลต่อเพื่อนมนุษย์และธรรมชาติทั้งหมด อันเป็นไปเพื่อชีวิตและการอยู่ ร่วมกันที่ดี โดยเน้นการศึกษาจากการปฏิบัติ เช่น จากการทำงาน ศิลปะ โยคะ ความเป็นชุมชน การเป็นอาสาสมัครเพื่อสังคม สนทริยสนทนา การเรียนรู้จากธรรมชาติและจิตภาวนา เป็นต้น

ชลลดา ทองทวี และคณะ (2551, หน้า 27) ให้ความหมายจิตตปัญญาหมายถึง กระบวนการเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ การศึกษาที่เน้นการพัฒนาด้านในอย่างแท้จริง เพื่อให้ เกิดความตระหนักรู้ถึงคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ โดยปราศจากอคติ เกิดความรัก ความเมตตา อ่อนน้อม ต่อธรรมชาติ มีจิตสำนึกต่อส่วนรวม และสามารถเชื่อมโยงศาสตร์ต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ในชีวิต ได้อย่างสมบูรณ์

ธนา นิลชัยโกวิทย์ (2551, หน้า 142) ได้สรุปความหมายของจิตตปัญญาศึกษา เป็นการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงแบบหนึ่งที่มีลักษณะพิเศษ คือ มุ่งเน้นการพัฒนาด้านในและ การเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานในตนเองอย่างลึกซึ้งเพื่อให้เกิดปัญญาที่เห็นความเชื่อมโยงของ สรรพสิ่งและเกิดความรักความเมตตาที่อยู่บนพื้นฐานของความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ทำให้เกิดสำนึก ที่ดีงามและตระหนักถึงภาระหน้าที่ของตนที่มีต่อมวลมนุษยและสรรพสิ่งในธรรมชาติโดยผ่านวิธี ปฏิบัติแนวจิตปัญญาในรูปแบบต่าง ๆ

ราชบัณฑิตยสถาน (2551, หน้า 88) ได้ให้ความหมายจิตตปัญญาศึกษาหมายถึง การศึกษาที่สร้างกระบวนทัศน์ใหม่ต่อชีวิตและความเป็นมนุษย์ เน้นการปลูกฝังความตระหนักรู้ ภายในตน ความเมตตาและจิตสำนึกต่อส่วนรวม การนำปรัชญาและศาสนธรรมมาพัฒนาจิต ฝึกปฏิบัติจนมีสติและเกิดปัญญา สามารถเชื่อมโยงศาสตร์ต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ กับตน ผู้อื่น และสังคม

ธีรพันธ์ มีสา (2553, หน้า 10) กล่าวว่าจิตตปัญญาศึกษา เป็นกระบวนการเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญเพื่อมุ่งเน้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานในตนเอง เกิดจิตสำนึกที่ตื่นามต่อมวลมนุษยและสรรพสิ่งต่าง ๆ เห็นคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ โดยปราศจากอคติ และสามารถน้อมนำเข้าสู่ชีวิต นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

เจมส์ วิลเลียม (James William, 1890) สรุปว่า จิตตปัญญาศึกษา เป็นการศึกษาที่พัฒนาให้เกิดคุณลักษณะของการมีวิจารณ์ญาณ เจตนารมณ์อันมุ่งมั่น เป็นการศึกษาสู่ความเป็นเลิศเช่นเดียวกับที่มิราบาย บรุษท์ (Mirabai Bush) ผู้อำนวยการ Center for Contemplative Mind in Society ได้กล่าวไว้ว่าการฝึกปฏิบัติและการสอนจิตตปัญญาศึกษามีเป้าหมายเพื่อสร้างชีวิตที่ตื่นรู้ เบิกบาน ซึ่งบุคคลเหล่านี้จะกลายเป็นผู้ที่มีความรักความเมตตาที่ยิ่งใหญ่เป็นผู้ที่เรียนรู้ที่จะฟังตนเองและผู้อื่น รวมทั้งรู้จักที่จะสังเกตโลก

คริสโตเฟอร์ เซสซัมส์ (Christopher Sessums, 2010) กล่าวว่า จิตตปัญญาศึกษาเป็นแนวทางที่จะช่วยพัฒนาผู้เรียนทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และจิตวิญญาณ โดยอาศัยกระบวนการฝึกสมาธิ การคิดใคร่ครวญ และโยคะ ซึ่งกระบวนการเหล่านี้จะทำให้ผู้เรียนเกิดความตระหนักรู้ในตนเอง ความเอาใจใส่ ความเมตตา และความฉลาดทางอารมณ์

สรุปจิตตปัญญาศึกษา เป็นกระบวนการเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ เน้นการพัฒนาภายใน จิตใจ จิตวิญญาณ ทำให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าในตนเอง เห็นคุณค่าผู้อื่น เกิดความรักความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์และสรรพสิ่งรอบตัว ตลอดจนมีจิตสำนึกที่ดีต่อส่วนรวมและสามารถที่จะเชื่อมโยงองค์ความรู้ต่าง ๆ ได้อย่างสมดุลเพื่อนำมาใช้ในการดำรงชีวิตให้มีความสุข

จากแนวคิดของนักการศึกษาหลาย ๆ ท่านที่ได้นำเสนอความหมายหรือคุณลักษณะของจิตตปัญญาศึกษาไว้ข้างต้น สามารถนำมาสรุปลักษณะเฉพาะของจิตตปัญญาศึกษาที่สำคัญได้ดังนี้

ตาราง 1 แสดงคุณลักษณะเฉพาะของจิตตปัญญาศึกษา

คุณลักษณะเฉพาะของจิตตปัญญา	ชื่อ								
	วิจักขณ์ พานิช 2549	ศุมน อภิวัดน์ 2549	ประเวศ วัชชี 2550	ชลลดา ทองทวี 2551	ธนา นิลชัยโกวิทย์ 2551	ราชบัณฑิตยสถาน 2551	ธีรพันธ์ มีศา 2553	เจมส์ วิลเลียม 1890	คริสโตเฟอร์ เซสส์มีส์ 2010
1. การตระหนักรู้ภายในตน	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	8
2. ความรักความเมตตาต่อตน		✓	✓	✓	✓	✓		✓	6
3. ความรักความเมตตาต่อผู้อื่นและสรรพสิ่งรอบตัว		✓		✓		✓			3
4. จิตสำนึกที่ดีต่อส่วนรวมและการตั้งใจทำประโยชน์เพื่อผู้อื่น	✓	✓	✓	✓	✓		✓		6
5. การพัฒนาทางองค์รวม ปัญญา ร่างกาย จิตใจและจิตวิญญาณ		✓	✓			✓	✓	✓	5
6. การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ			✓				✓		2

จากการสังเคราะห์ความหมายและคุณลักษณะเฉพาะของจิตตปัญญาศึกษาของนักการศึกษาดังที่แสดงรายละเอียดไว้ในตารางดังกล่าวจะเห็นได้ว่านักการศึกษาได้สรุปลักษณะของจิตตปัญญาศึกษาไว้เหมือนกันหลายประการด้วยกัน ได้แก่ การตระหนักรู้ภายในตน ความรักความเมตตาต่อตนเอง ความรักความเมตตาต่อผู้อื่นและสรรพสิ่งรอบตัว จิตสำนึกที่ดีต่อส่วนรวมหรือจิตสำนึกที่ดีงาม การตั้งใจทำประโยชน์เพื่อผู้อื่น การพัฒนาทางปัญญา ร่างกาย จิตใจ และจิตวิญญาณ และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และเมื่อได้นำคุณลักษณะเหล่านี้ที่มีความเหมือนกันหรือคล้ายกันมาจัดหมวดหมู่มารวมกันพบว่า ลักษณะที่สำคัญของจิตตปัญญามี 3 ด้านใหญ่ ๆ ด้วยกัน คือ ด้านแรกการเห็นคุณค่าในตนเอง ซึ่งจะมีลักษณะที่สำคัญคือการตระหนักรู้ภายในตน ความรักความเมตตาต่อตนเอง ด้านที่สองการเห็นคุณค่าผู้อื่น ซึ่งจะมีลักษณะที่สำคัญคือการมีความรักเมตตาต่อผู้อื่นและสรรพสิ่งรอบตัว และประการที่สามคือ การเห็นคุณค่าของการอยู่ร่วมกัน ซึ่งจะมีลักษณะที่สำคัญคือ การพัฒนาตนเองแบบองค์รวมทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา การตั้งใจที่จะทำประโยชน์เพื่อผู้อื่นและการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมอย่างสันติ

3. จุดมุ่งหมายของกระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

จุดมุ่งหมายสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษามี 2 ประการ ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานในตนเอง ได้แก่ การเกิดความรู้ ความเข้าใจในตนเอง ผู้อื่น และสรรพสิ่งอย่างลึกซึ้ง และสอดคล้องกับความเป็นจริง เกิดความรัก ความเมตตา ความอ่อนน้อมถ่อมตน

2. การเกิดจิตสำนึกต่อส่วนรวม ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการเข้าถึงความจริงสูงสุด คือ ความจริง ความดี ความงาม แล้วนำไปสู่การลงมือปฏิบัติเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมและโลก

4. แนวคิดและทฤษฎีพื้นฐานการจัดกิจกรรมตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

กุลยา ตันติผลาชีวะ (2550) ได้กล่าวถึงแนวคิดและทฤษฎีพื้นฐานการเรียนการสอนตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาว่า มีพื้นฐานมาจากแนวคิดและทฤษฎีที่เน้นเด็กเป็นศูนย์กลาง ได้แก่ ปรัชญาพิพัฒนนิยม ทฤษฎีการเรียนรู้ของบรุนเนอร์ ทฤษฎีสังคมของไวทสกอฟ ทฤษฎีพุทธิปัญญาของปิอาเจท์ และกระบวนการทำงานของสมอง ซึ่งรายละเอียดเกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีดังกล่าวมีดังนี้

4.1 ปรัชญาพิพัฒนนิยม (Progressivism)

ปรัชญาพิพัฒนการนิยม (Progressivism) โดย ชาลส์ เอส เพียซ (Charles S. Pierce) มีความเชื่อว่านักเรียนเป็นบุคคลที่มีทักษะ พร้อมทั้งจะปฏิบัติงานได้ ครูเป็นผู้นำทางในด้านการทดลองและวิจัย ปรัชญาปฏิบัติการนิยมให้ความสนใจอย่างมากต่อการ “ปฏิบัติ” หรือ “การลงมือกระทำ” “การนำความคิดให้ไปสู่การกระทำ” จากนั้นจอห์น ดิวอี้ (John Dewey) ได้ทำการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมเน้นใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาตัวผู้เรียน เน้นผู้เรียนควรเข้าใจและตระหนักในตนเอง (Self-Realization) การที่คนเราจะเข้าใจตนเองได้นั้นจำต้องรู้เสียก่อนว่าตนเองมีความสนใจอะไร หรือตนเองมีปัญหาอะไร ความสนใจและปัญหานี้เองที่ใช้เป็นหลักยึดในการจัดการศึกษาทำให้เกิดวิธีการในการพัฒนาการสอนแบบเน้นเด็กเป็นศูนย์กลาง นอกจากนี้ดิวอี้ยังเชื่อว่าในกระบวนการที่เด็กพยายามแก้ปัญหาหรือสนองความสนใจของตนเองนั้น เด็กจะต้องลงมือกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งและในกระบวนการนี้เองการเรียนรู้จะเกิดขึ้น หลักการนี้ทำให้เกิดวิธีการเรียนแบบแก้ปัญหา (Problem Solving) หรือ เรียนด้วยการปฏิบัติ (Learning by Doing)

4.2 ทฤษฎีการเรียนรู้ของบรุนเนอร์

สุรางค์ ไคว์ตระกูล (2552, หน้า 213 - 215) ได้สรุปทฤษฎีการเรียนรู้ของบรุนเนอร์ไว้อย่างน่าสนใจโดยกล่าวว่าบรุนเนอร์มีความเชื่อว่าการเรียนรู้จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อผู้เรียนได้ประมวลข้อมูลข่าวสารจากการที่มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม บรุนเนอร์ เชื่อว่าการรับรู้ของมนุษย์เป็นสิ่งที่

เลือกหรือสิ่งรับรู้ขึ้นกับความสนใจของผู้เรียนที่มีต่อสิ่งนั้น ๆ การเรียนรู้จะเกิดขึ้นกับการค้นพบ เนื่องจากผู้เรียนมีความอยากรู้อยากเห็น ซึ่งเป็นแรงผลักดันให้เกิดพฤติกรรมสำรวจสภาพสิ่งแวดล้อม และเกิดการเรียนรู้โดยการค้นพบขึ้น

4.3 ทฤษฎีวิวัฒนาการเชิงสังคมของไวโกตสกี

ไวโกตสกี พัฒนาการทฤษฎีวิวัฒนาการเชิงสังคมขึ้นจากแนวคิดพื้นฐานของทฤษฎีการเรียนรู้ระบบการวางเงื่อนไขแบบคลาสสิก ของพาฟลอฟ (Pavlov) โดยไวโกตสกีอธิบายว่าทฤษฎีพื้นฐานพัฒนาการทางวัฒนธรรมของมนุษย์แต่ละคนเป็นความเปลี่ยนแปลงทางจิตใจ ที่มีจุดเริ่มต้นจากอิทธิพลของสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมที่ตกทอดมาจากบรรพบุรุษ และการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกันในปัจจุบัน ผ่านประสบการณ์ที่แต่ละคนต่างได้รับและร่วมกันได้รับ แล้วแปรสภาพเป็นคุณลักษณะทางจิตใจของแต่ละบุคคลในที่สุด นอกจากนี้ ไวโกตสกียังสรุปว่าสังคมและวัฒนธรรมเป็นส่วนหนึ่งที่จะส่งเสริมความฉลาดและกระบวนการเรียนรู้ในพัฒนาการของเด็กเพราะมนุษย์ได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมตั้งแต่แรกเกิด ซึ่งนอกจากสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติแล้วยังมีสิ่งแวดล้อมทางสังคม คือวัฒนธรรมที่สังคมสร้างขึ้น

5. ปรัชญาพื้นฐานของการจัดกระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

ข้อสรุปจากโครงการวิจัยเพื่อพัฒนาชุดการเรียนรู้การอบรมและกระบวนการด้านจิตตปัญญาศึกษา พบว่าการจัดกระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาตั้งอยู่บนปรัชญาพื้นฐานที่สำคัญ 2 ประการ ได้แก่ 1) ความเชื่อในความเป็นมนุษย์ (Humanistic Value) คือ ทักษะที่เชื่อมั่นว่ามนุษย์มีศักยภาพที่สามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง มีความจริง ความดี และความงามอยู่ในตน 2) กระบวนทัศน์องค์รวม (Holistic Paradigm) คือ ทักษะที่มองเห็นว่าความจริงของธรรมชาติของสรรพสิ่งคือการเชื่อมโยงเป็นหนึ่งเดียวกัน ทำให้ปฏิบัติต่อสรรพสิ่งอย่างไม่แยกส่วนจากชีวิต ด้วยทัศนคติที่มองเห็นว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของสรรพสิ่ง และสรรพสิ่งก็เป็นส่วนหนึ่งของมนุษย์จึงไม่ยึดเอาตนเองเป็นศูนย์กลางของสรรพสิ่ง มองเห็นว่ามีมนุษย์กับสรรพสิ่งต่างเป็นองค์รวมของกันและกัน ทัศนคตินี้มีผลต่อการสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่สมดุลระหว่างการเรียนรู้ภายในและภายนอก เน้นความเป็นหนึ่งเดียวกันระหว่างการเปลี่ยนแปลงตนเอง เปลี่ยนแปลงโลก และมองเห็นความเชื่อมโยงของส่วนต่าง ๆ ที่เป็นฐานการเรียนรู้ของมนุษย์ คือ กาย ใจ ความคิด และจิตวิญญาณ

6. องค์ประกอบและกิจกรรมการสอนตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

มีนักการศึกษาหลายท่านได้สังเคราะห์องค์ประกอบและกิจกรรมตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาเพื่อนำมาใช้พัฒนาผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์มีความเจริญงอกงามทั้งภายในและภายนอก องค์ประกอบและกิจกรรมตามแนวคิดจิตตปัญญาที่น่าสนใจมีดังต่อไปนี้

วิจักขณ์ พานิช (2551, หน้า 5) ได้สรุปกระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาประกอบด้วย 3 ลักษณะดังนี้

1. การฟังอย่างลึกซึ้ง (Deep Listening) หมายถึง ฟังด้วยหัวใจ ด้วยความตั้งใจอย่างสัมผัสได้ในรายละเอียดของสิ่งที่เราฟังอย่างลึกซึ้งด้วยจิตที่ตั้งมั่น ในที่นี้ยังหมายถึง การรับรู้ในทางอื่น ๆ ด้วย เช่น การมอง การอ่าน การสัมผัส ฯลฯ ซึ่งวิศิษฐ์ วัจวิญญู (2548, หน้า 32) กล่าวถึงหลักการของ William Isaacs จากหนังสือ Dialogue and The Art of Thinking to Neither ที่พูดถึงเรื่องการเคารพ คือ การฟังทั้งหมดอย่างไม่ได้มุ่งเน้นเฉพาะที่ชอบหรือไม่ชอบ เป็นการพยายามมองสิ่งต่าง ๆ ว่ามีการทักทอเป็นผืนเดียวกัน เป็นส่วนหนึ่งของทั้งหมด เป็นการมองหาสิ่งสูงส่งที่สุดดีที่สุดในตัวบุคคลหนึ่ง ปฏิบัติกับผู้คนเสมือนเป็นความลับที่เราไม่มีวันจะเข้าใจได้โดยตลอด พวกเขาเป็นส่วนหนึ่งของทั้งหมด และโดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นส่วนหนึ่งของตัวตนของเรา

2. การน้อมสู่ใจอย่างใคร่ครวญ (Contemplation) เป็นกระบวนการต่อเนื่องจากการฟังอย่างลึกซึ้ง กอปรกับประสบการณ์ที่ผ่านเข้ามาในชีวิตในทางอื่น ๆ เมื่อเข้ามาสู่ใจแล้ว มีการน้อมนำมาคิดใคร่ครวญอย่างลึกซึ้ง ซึ่งต้องอาศัยความสงบเย็นของจิตใจเป็นพื้นฐาน จากนั้นก็ลองนำไปปฏิบัติเพื่อให้เห็นผลจริง ก็จะเป็นการพอกพูนความรู้เพิ่มขึ้นในอีกระดับหนึ่ง

3. การเฝ้ามองเห็นตามความเป็นจริง (Meditation) การปฏิบัติธรรมหรือการภาวนา คือการเฝ้ามองดูธรรมชาติที่แท้จริงของจิต นั่นคือการเปลี่ยนแปลง ไม่คงที่ ความบีบคั้นที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลง และสภาวะของการเป็นกระแสเหตุปัจจัยที่เลื่อนไหลต่อเนื่อง การปฏิบัติภาวนาฝึกสังเกตธรรมชาติของจิต จะทำให้เราเห็นความเชื่อมโยงจากภายในสู่ภายนอก เห็นความเป็นจริงที่พ้นจากอำนาจตัวตนของตน ที่หาได้มีอยู่จริงตามธรรมชาติ เป็นเพียงการเห็นผิดจากจิตเพียงเท่านั้น

วิศิษฐ์ วัจวิญญู (2548, หน้า 20 - 38) ได้ประมวลแนวคิดว่าด้วย Dialogue ของ David Bohm และ William Isaacs ตลอดจน Margaret J. Wheatley มานำเสนอ โดยเรียกเครื่องมือดังกล่าวว่า “สุนทรียสนทนา” อันเป็นแนวทางการสนทนาที่มีความมุ่งหมายเพื่อสร้างความเข้าใจระหว่างคู่สนทนาและเปิดโลกทัศน์ให้เห็นความเชื่อมโยงกันของสิ่งต่าง ๆ ทั้งหมด นอกจากนี้วิศิษฐ์ วัจวิญญู ยังได้อธิบายถึงทฤษฎีและแนวคิดหลักของสุนทรียสนทนาในแง่ของหลักการและสภาวะของการสนทนา รวมถึงได้ชี้แนะและยกตัวอย่างให้เห็นในภาคปฏิบัติโดยได้อธิบายรายละเอียดเกี่ยวกับสุนทรียสนทนาไว้ดังต่อไปนี้

1. การฟังอย่างลึกซึ้ง (Deep Listening) คือการฟังที่ไม่ได้มุ่งหวังสิ่งที่คาดว่าจะได้จากการสนทนาและไม่ใช้การฟังเพื่อเจาะคำตอบตรง แต่เป็นการฟังที่รับเอาความคิดทั้งหมดของผู้พูด ผู้ฟังยังต้องมีสมาธิไม่วกออกแวกไปจากเรื่องที่ฟังอยู่ หยุดใช้ความคิดในเรื่องอื่นขณะที่ฟัง กล่าวได้ว่าเป็นการฝึกสติ ทำให้เกิดภาวะการว่างจากความคิดของตนเพื่อรับเอาความคิดของผู้พูดหรือคู่สนทนาเข้ามา การได้ฟังอย่างลึกซึ้งและมีคุณภาพนี้จึงจะเกิดการเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงตัวเอง
2. การเคารพ (Respecting) คือการปฏิบัติต่อคู่สนทนาประการหนึ่งเขาเป็นตัวเรา มีความเชื่อมั่นและศรัทธาในความดีงามในตัวของคุณสนทนาทุกคน หากเกิดความสงสัยหรือวิตกกังวล จะไม่สามารถเกิดความศรัทธาดังกล่าวนี้ได้ การเคารพจะทำให้เกิดสมาธิในวงสนทนา
3. การห้อยแขวน (Suspending) คืองดเว้นจากการตัดสินให้คุณค่าเรื่องที่ฟัง เว้นการประเมินหรือทำนายเรื่องของคุณสนทนา รวมทั้งการไม่ใช้ทัศนคติแบบขั้วตรงข้าม กล่าวคือ การมองและเข้าใจว่าสิ่งต่าง ๆ นั้นแบ่งออกเป็นสองด้านที่ตรงข้ามกัน เมื่อเกิดการห้อยแขวนจะทำให้เกิดปัญญา การห้อยแขวน การฟังและการเคารพ ทั้ง 3 ส่วนนี้จึงเสริมกันและกัน เสมือนสติ สมาธิ และปัญญา รวมทั้งการห้อยแขวนการตัดสินจะกระตุ้นความคิดอย่างใคร่ครวญจะทำให้เห็นคุณงามความดีของผู้อื่นมากขึ้น
4. เสียงของเรา (Voicing) คือพูดเมื่อเรารู้สึกอย่างจริงจังและพูดโดยเปิดเผยอารมณ์ความคิดที่เกิดขึ้นในใจทั้งหมดออกมา ไม่ใช่การเล่าสิ่งที่เป็นความรู้ที่เราจำได้ขึ้นใจ หรือเป็นเรื่องที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับสัมพันธกับบริบทขณะนั้น

ตระหนักต่อจุดยืนอื่น – ต่อการเข้าถึงได้ไม่หมด ละวางภาพลักษณ์ อำนาจ การครอบงำ

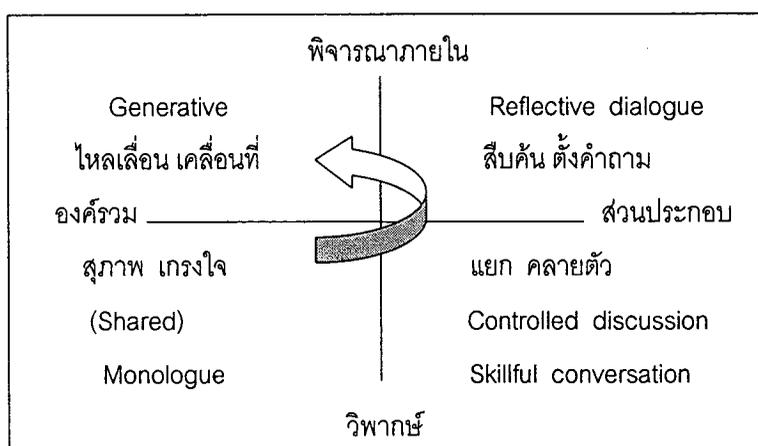

เท่าทันกรอบความคิดที่เชื่อว่าจริง ความรู้สึก ความคิดหลากหลายแสดงตนสมรรถภาพใหม่

ภาพ 1 แสดงหลักการของสุนทรียสนทนา 4 ประการ

ที่มา: จิรัฐกาล พงศ์ภาคเธียร, 2550, หน้า 58

วิศิษฐ์ วังวิญญู ได้ชี้ให้เห็นความสำคัญของการทำสุนทรียสนทนาว่าจะช่วยให้ผู้อยู่ในวงสนทนาเห็นและเข้าใจถึงความเชื่อมโยงในเรื่องต่าง ๆ ด้วยทุกสิ่งสัมพันธ์กันเป็นหนึ่งเดียว สิ่งที่ปรากฏที่เราเข้าใจทั่วไปเป็นเพียง Explicit World หัวข้อเรื่องในวงสุนทรียสนทนาอาจดูกระจัดกระจายไม่เกี่ยวข้องกันต่อเมื่อมีการฟังที่มีคุณภาพ มีความเคารพและห้อยแขวนการตัดสินใจ จึงจะทำให้เห็นความเชื่อมโยงแบบ Implicit World ซึ่งพ้นจากโครงสร้างหรือกระบวนการทั่วไปที่เคยเข้าใจ นอกจากนี้วิศิษฐ์ วังวิญญู ยังได้ระบุว่า การสนทนาอาจอยู่ในสภาวะใดสภาวะหนึ่งใน 4 สภาวะ ดังแผนภาพและรายละเอียดต่อไปนี้

ภาพ 2 แสดงการสนทนา 4 สภาวะ

ที่มา: วิศิษฐ์ วังวิญญู, 2548, หน้า 41

1. ความสุภาพ (Monologue) คือความเกรงอกเกรงใจ ไม่มีการคัดค้าน การปฏิบัติตนตามธรรมเนียมปฏิบัติสังคมของสมาชิกในวงสนทนา ทำให้หัวข้อเรื่องเป็นเพียงเรื่องผิวเผินทั่วไปขาดความลึกซึ้ง เมื่อเกิดการตั้งคำถามต่อเรื่องหรือเผยความรู้สึกจึงไปสู่สภาวะต่อไป
2. ความไม่มั่นคงจากการแตกแยกในที่บรรจ (Controlled Discussion / Skillful Conversation) คือการเปิดเผยความคิดความรู้สึกของตนจากมุมมองของตัวเอง มักจะเป็นสภาวะที่มีอารมณ์ที่รุนแรง หลักการเรื่องการห้อยแขวนจึงมีความสำคัญมากในสภาวะนี้ หากไม่เช่นนั้นวงสนทนาจะไม่สามารถไปได้ไกลเกินกว่านี้อีก หากวงสนทนาละเว้นการตัดสินใจให้คำหรือประเมินผู้พูดแล้วจึงสามารถไปสู่สภาวะการสืบค้นต่อไปได้
3. การสืบค้นและการรอกงามของการสนทนาแบบใคร่ครวญ (Reflective Dialogue) คือสภาวะที่มีความแตกต่างจากสนทนาทั่วไป สมาชิกในวงสนทนาจะไม่รับหาข้อสรุป แต่จะพยายามลำดับความเป็นมาและความเป็นไปของเรื่อง อารมณ์ความรู้สึกในวงเป็นความสนใจใคร่รู้ ผู้พูดจะเปิดเผยความรู้สึกลึก ๆ ต่อสิ่งที่ตนให้ความสำคัญที่สุด
4. ช่วงเวลาแห่งการก่อเกิด (Generative) เป็นสภาวะที่ทุกคนมีความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียวกัน ผู้ฟังเห็นความคิดความรู้สึกของตนเองในตัวคู่สนทนา ความคิดข้อเสนอก่ที่เกิดขึ้นจากวงเป็นเรื่องที่มีพลัง มีความมุ่งหมายที่ตั้งงามและมีความสุข เปรียบเทียบกับพุทธศาสนาได้ว่าเป็นสภาวะที่จิตมีพลังจากการปฏิบัติร่วมกันเป็นกลุ่ม

สิ่งสำคัญประการหนึ่งสำหรับสุนทรียสนทนาที่ David Bohm กล่าวไว้และมีความเกี่ยวข้องกับสุนทรียสนทนาคือ การอยู่ร่วมกันอย่างสันติและเสมอภาคของมนุษย์ ในหนังสือของเขาแสดงให้เห็นว่าสรรพสิ่งต่าง ๆ ล้วนเชื่อมโยงกัน เมื่อไรก็ตามที่กำแพงของการสนทนาระหว่างมนุษย์พังทลายลงจะเกิดการเชื่อมโยงกัน “The Chang of Meaning is The Chang of Being” การเปลี่ยนความหมายเป็นการเปลี่ยนแปลงสภาวะการดำรงอยู่ของคนแต่ละคน เป้าหมายชีวิตของคนเราจะเปลี่ยนแปลงไปเมื่อความหมายของชีวิตเปลี่ยนแปลง เมื่อความหมายที่ไหลมาจากคนหนึ่งไปสู่อีกคนหนึ่ง ความเป็นปัจเจกก็จะเปลี่ยนไปดังที่กล่าวไว้ว่าในวงสุนทรียสนทนานั้น ผู้ร่วมวงไม่จำเป็นจะต้องพูดตลอดเวลาท่ามกลางความเงียบเราจะได้สัมผัสเชื่อมโยงความหมายที่ออกมาจากภาษาไม่ว่าจะเป็นภาษากาย วาจา หรือภาษาใจ การเชื่อมโยงกับสภาวะของคนเป็นความรู้ที่ออกมาสด ๆ เป็น Living Knowledge หรือ Tacit Knowledge ที่ออกมาจากภายในของแต่ละคน ดังนั้นสุนทรียสนทนาจึงเป็นวิธีหนึ่งที่จะช่วยให้มนุษย์ได้เห็นและสัมผัสถึงความเชื่อมโยงเป็นหนึ่งเดียว เห็นความเท่าเทียมในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์พร้อมกับการได้ฝึกฝนสติความระลึกรู้ในตนให้ยิ่งขึ้นไป

ประเวศ วะสี (อ้างอิงใน ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม, 2549) ได้เสนอกระบวนการเรียนรู้จิตตปัญญาศึกษาไว้ดังนี้

1. การเข้าถึงโลกทัศน์และชีวิต เรามองโลก มองธรรมชาติอย่างไร หากเราเข้าถึงความจริงจะพบความงามในนั้นเสมอ เมื่อเราเข้าถึงธรรมชาตีก็นั้นถึงความเป็นอิสระ
2. กิจกรรมต่าง ๆ เช่น กิจกรรมที่เกี่ยวกับชุมชน ดนตรี ศิลปะ กิจกรรมอาสาสมัคร (Volunteer) สุนทรียสนทนา (Dialogue) เป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดการพัฒนาตนเอง พัฒนาจิตใจ
3. การปลีกวิเวกไปอยู่ในธรรมชาติ สัมผัสธรรมชาติ (Retreat) ได้รู้ใจตนเอง เมื่อจิตสงบเชื่อมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับธรรมชาติจะเกิดปรากฏการณ์ต่าง ๆ ขึ้น
4. การทำสมาธิ (Mediation)

กอบแก้ว มโนมัยพิบูลย์ (2551, หน้า 67 - 69) ได้นำเสนอข้อควรคำนึงในการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงผ่านกระบวนการแนวจิตตปัญญาดังนี้

1. จัดให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ พุดคุยกันระหว่างผู้สอน และผู้เรียน ช่วยส่งเสริมให้ทุกคนเห็นคุณค่าของการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ (ทั้งนอกห้องเรียน) ความเป็นชุมชนหรือพื้นที่ที่มีความเมตตากรุณา สื่อสารโดยใช้กระบวนการสนทนาอย่างลึกซึ้ง กิจกรรมของหลักสูตรจะสื่อถึงความเป็นชุมชน

2. กำหนดให้มีการปฏิบัติภาวนาก่อนเริ่มเรียนทุกครั้ง ครั้งละประมาณ 5 – 10 นาที ทั้งนี้จัดให้มีการปฏิบัติภาวนาก่อนเริ่มการเรียนการสอน โดยให้ผู้สอนและผู้เรียนได้เรียนรู้การฝึกปฏิบัติเพื่อพัฒนาสติ การฝึกเฝ้าสังเกตและดูแลตนเองทั้งกายใจอย่างใคร่ครวญด้วยวิธีการเดียวกัน ทั้งนี้ในการปฏิบัติภาวนาในชีวิตประจำวัน วิธีการปฏิบัติที่ผู้เรียนเลือกใช้ แล้วแต่ความสนใจหรือความเหมาะสมกับตัวผู้เรียนเอง และมีการปฏิบัติภาวนาเดี่ยวหรือร่วมกันตามที่ผู้เรียนนำเสนอเพื่อเข้าร่วมหรือร่วมจัดกันเองตามอัธยาศัย

3. กำหนดให้มีการสรุปทบทวนเชิงสะท้อนข้อมูลหรือการเรียนรู้ (Reflection) หรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันตามความเหมาะสมก่อนจบการเรียนการสอน

4. ให้ผู้เรียนเขียนบันทึกประสบการณ์การเรียนรู้ (Personal Learning Journal / Diary)

5. ให้ผู้เรียนทดลองจัดกระบวนการด้วยตนเอง ส่งเสริมให้เกิดศรัทธาและเชื่อมั่นในตนเองและมีความสามารถในการวิเคราะห์กระบวนการ (ทั้งปัจเจก ชุมชน องค์กร และสังคม) ผ่านการทดลองถอดบทเรียน การจัดกิจกรรมการเรียนรู้นอกสถานที่เพื่อผู้อื่น

6. การสอนโดยคณาจารย์อาวุโส ผู้นำเสนอแนวคิดเรื่องจิตตปัญญาศึกษาในสังคมไทยอย่างแพร่หลาย อีกทั้งกำหนดยุทธศาสตร์และนโยบาย รวมถึงการผลักดันให้มีการดำเนินการเรื่องจิตตปัญญาศึกษาในระดับศึกษาร่วมกับผู้บริหารและสถาบันอื่น ๆ

7. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ปฏิบัติร่วมกัน รวมถึงการมีประสบการณ์การสื่อสารอย่างกรุณาในชุมชนเครือข่ายพันธมิตรจิตตปัญญาศึกษา ซึ่งจัดว่าเป็น "พื้นที่" สำคัญที่มีการจัดกระบวนการแนวจิตตปัญญาศึกษาซึ่งมีทั้งที่มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง หรือมีกิจกรรมอย่างแข็งขันระยะเวลาหนึ่งในจังหวะที่เหมาะสม หรือ Contemplative Education Network, วงจิตตปัญญาสนทนา หรือ Contemplative Research Dialogue : CoRDial (ชลดา ทองทวี และคณะ, 2551, หน้า 150) ชุมชนแนวปฏิบัติจิตตปัญญาศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล หรือ CoP Mahidol พื้นที่สำหรับการหารือร่วมกันของคณาจารย์หรือ Contemplative Curriculum ConCur, เวทีจิตตปัญญาเสวนาหรือ Contemplative Forum เป็นต้น

จิรัฐกาล พงศ์ภคเชียร (2551, หน้า 38 - 40) ได้กล่าวถึงการจัดการศึกษาตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาที่ดำเนินการอยู่ในสถาบันการศึกษาต่างประเทศ เช่น Naropa University Buddhist Tsu Chi University โดยสามารถนำมาปรับใช้กับบริบทของไทยได้ดังนี้

1. ปัจจัยภายใน มีกิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้

1.1 มีกิจกรรมที่บ่มเพาะความรักความเมตตา โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรมอาสาสมัครหรือการทำงานบริการชุมชน

1.2 มีกิจกรรมที่บ่มเพาะความตระหนักรู้และปัญญาญาณ เช่น กิจกรรมนั่งสมาธิ เวียนชงชา ฝึกวาดภาพเขียนและเขียนพุทฺกัณจิน เจริญสติ การแสดงความเคารพ เป็นต้น

1.3 มีกิจกรรมที่เรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง

1.4 มีกิจกรรมที่ก่อให้เกิดการคิดใคร่ครวญ เห็นความเชื่อมโยง การคิดเชิงวิพากษ์ และการมีวิจารณ์ญาณ

2. ปัจจัยภายนอก มีกิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้

2.1 เน้นการเรียนรู้แบบองค์รวม (มีนโยบาย / เป้าหมาย / พันธกิจของสถาบัน สนับสนุน มีเนื้อหาหลักสูตรและกิจกรรมสนับสนุน)

2.2 เน้นความเป็นกัลยาณมิตร บรรยากาศของความรักรักความเมตตาและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (มีความใกล้ชิดระหว่างอาจารย์และนักศึกษา)

2.3 เน้นความเป็นแบบอย่างของครู (ครูต้องเป็นต้นแบบที่ดี ครูร่วมปฏิบัติ)

3. ปัจจัยเกื้อหนุน โดยมีสิ่งต่าง ๆ ที่สนับสนุนดังนี้

3.1 บรรยากาศและสิ่งแวดล้อมเกื้อกูลต่อการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา มีความเป็นธรรมชาติ มีความสวยงาม มีพื้นที่สำหรับปฏิบัติกิจกรรม

3.2 การกำหนดเนื้อหาแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สอดแทรกคุณค่าความดี ความงาม ความจริง มุ่งเน้นสร้างคนที่สมบูรณ์ การสอนสรรพวิชาบนความเป็นมนุษย์ เป็นความรู้เชิงสหวิทยาการ เน้นการปฏิบัติแนวบูรณาการ ภาย จิต วิญญูญาณ และผลานทฤษฎีเข้ากับการปฏิบัติ

3.3 การจัดหลักสูตรกระบวนการเรียนรู้ที่มีกิจกรรมเชิงจิตตปัญญา เช่น งานอาสาสมัคร การภาวนา

3.4 มีวัฒนธรรมองค์กรแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ใช้หลักพรหมวิหาร 4 มุ่งเน้นการรู้เท่าทันปัจจุบัน บ่มเพาะความเปิดรับความหลากหลาย สนับสนุนความยั่งยืน เน้นการบูรณาการเชิงองค์รวมและสร้างสรรค์ในการปฏิบัติในการเรียนการสอน และการบริหารจัดการ

3.5 มีแหล่งเรียนรู้ที่เหมาะสม

ชลลดา ทองทวี และคณะ (2551, หน้า 47 - 48) ได้สรุปไว้ในการสำรวจและสังเคราะห์ความรู้จิตตปัญญาศึกษาเบื้องต้นว่าแนวคิดหลักที่จิตตปัญญาศึกษาจะต้องให้ความสำคัญมีดังนี้

1. ประสบการณ์ตรงของการเรียนรู้ที่จะนำมาซึ่งความรู้ความเข้าใจที่สัมพันธ์กับชีวิตจริงของนักเรียน

2. การรับฟังอย่างลึกซึ้ง และการเรียนรู้ด้วยใจเปิดกว้าง

3. เคารพศักยภาพในการเรียนรู้ของทุกคนอย่างไร้อคติ

4. การน้อมใจอย่างไคร์ครวญ

5. การเฝ้ามองเห็นตามความเป็นจริง

6. การให้ความสำคัญกับความสดของปัจจุบันขณะ (หมายถึงการให้ความสำคัญกับประสบการณ์ที่สัมผัสได้ในขณะนั้น)

7. คุณค่าและรากฐานทางภูมิปัญญาอันหลากหลายของท้องถิ่นและวัฒนธรรม

8. การสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ร่วมกัน

ธนา นิลชัยโกวิทย์ และคณะ (2551, หน้า 4 - 5) ได้สรุปหลักการพื้นฐานของการจัดกระบวนการเรียนรู้แนวคิดจิตตปัญญาศึกษาออกมาเป็น “หลักจิตตปัญญา 7” หรือเรียกในชื่อย่อภาษาอังกฤษว่า 7 C's ดังนี้

1. การพิจารณาด้วยใจอย่างไคร์ครวญ (Contemplation) คือ การเข้าสู่สภาวะจิตใจที่เหมาะสมต่อการเรียนรู้ แล้วสามารถนำจิตใจดังกล่าวไปใช้ทำงานอย่างไคร์ครวญทั้งด้านพุทธิปัญญา (Cognitive) ด้านระหว่างบุคคล (Interpersonal) และด้านภายในบุคคล (Intrapersonal) การพิจารณาด้วยใจอย่างไคร์ครวญนี้ต่างกับการไคร์ครวญทั่ว ๆ ไปที่ไม่ได้เน้นความคิดเท่านั้น แต่เป็นการไคร์ครวญและรับรู้แบบองค์รวม ด้วยกาย ใจ ความคิด และจิตวิญญาณ หลักการนี้เป็นหัวใจของการจัดกระบวนการเรียนรู้แนวคิดจิตตปัญญาศึกษาที่จะต้องออกแบบกระบวนการที่สร้างเงื่อนไข และกระตุ้นให้เกิดการไคร์ครวญอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับตนเอง ความสัมพันธ์ และประสบการณ์ต่าง ๆ ที่สัมผัสโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของจิตใจที่สงบ ผ่อนคลาย มีสมาธิ และมีความตระหนักรู้

2. ความรักความเมตตา (Compassion) คือ การสร้างบรรยากาศของความรัก ความเมตตา ความไว้วางใจ ความเข้าใจ และการยอมรับ รวมทั้งการเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน บนพื้นฐานของความเชื่อมั่นในศักยภาพของความเป็นมนุษย์ ทั้งระหว่างผู้นำกระบวนการเรียนรู้กับผู้ร่วมเรียนรู้ และระหว่างผู้เรียนรู้ด้วยกันเอง ซึ่งจะช่วยให้ผู้ร่วมเรียนรู้กล้าเปิดเผยตนเอง กล้าแสดงความคิดเห็น และความรู้สึกได้อย่างเต็มที่ ตลอดจนได้รับกำลังใจและการสนับสนุนในการเปลี่ยนแปลงตนเอง

3. การเชื่อมโยงสัมพันธ์ (Connectedness) คือ การบูรณาการเรียนรู้ในแง่มุมต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่เป็นองค์รวมเชื่อมโยงกับชีวิต และสรรพสิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาติอย่างแท้จริง แบ่งออกเป็นด้านต่าง ๆ 4 ด้านดังนี้

3.1 การช่วยให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการสามารถเชื่อมโยงประสบการณ์ในกระบวนการเข้ากับชีวิตได้ นำไปสู่การทำให้กระบวนการเข้ามาสู่ภายใน (Internalization) บูรณาการวิถีชีวิต

3.2 การเอื้อให้เกิดการเชื่อมโยงและลดช่องว่างระหว่างผู้เข้าร่วมกระบวนการด้วยกันเอง และระหว่างกระบวนการกับผู้เข้าร่วมกระบวนการ เพื่อให้เกิดความไว้วางใจ สนับสนุน และมีบรรยากาศที่ผ่อนคลาย ทำให้สามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกันและกันได้อย่างผ่อนคลาย ทำให้สามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกันและกันได้อย่างเต็มที่

3.3 การเชื่อมโยงกับชุมชน และธรรมชาติ เช่น การเข้าไปเรียนรู้วิถีชีวิตในชุมชน การทำงานอาสาสมัคร และการปฏิบัตินิเวศภาวนา ซึ่งจะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ที่ลึกซึ้งและสอดคล้องกับความเป็นจริงมากขึ้น

3.4 การเชื่อมโยงระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ ของกิจกรรม เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่เป็นองค์รวมและมีความสมดุลอย่างแท้จริง เพราะการเรียนรู้ในฐานใดฐานหนึ่งโดยขาดการเชื่อมโยงกับการเรียนรู้ในฐานอื่น ๆ มักไม่ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่ลึกซึ้ง

4. การเผชิญความจริง (Confronting Reality) คือ การเปิดโอกาส และสร้างเงื่อนไขให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการได้เผชิญกับความเป็นจริง 2 ด้าน ดังนี้

4.1 ความเป็นจริงในตนเอง เช่น ความคิด ความรู้สึกที่ไม่รู้ตัว หลีกเลียงหรือเก็บกดไว้ด้วยการส่งเสริมการสืบค้น และสัมผัสกับตัวตนของตนในแง่มุมต่าง ๆ ผ่านกิจกรรม และการใคร่ครวญอย่างลึกซึ้ง โดยไม่หลีกหนี ภายใต้บรรยากาศที่ปลอดภัย เปิดกว้าง ยอมรับ และมีความรักความเมตตาทั้งต่อตนเองและต่อกันและกัน

4.2 การเผชิญกับสภาพความเป็นจริงที่แตกต่างไปจากกรอบความเคยชินของตน เช่น คนที่มีพื้นฐานต่างกัน สภาพความเป็นจริงในชุมชนและสังคมที่กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ในแง่มุมใหม่ได้เผชิญกับความขัดแย้งที่เกิดจากความแตกต่าง

5. ความต่อเนื่อง (Continuity) ความต่อเนื่องของกระบวนการเรียนรู้เป็นสิ่งที่มีความสำคัญกับการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงมาก เพราะการเปลี่ยนแปลงในชั้นพื้นฐาน มักเกิดขึ้นจากประสบการณ์สะสมที่ช่วยสร้างเงื่อนไขภายในให้ลูกงอมพร้อมที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลงชั้นพื้นฐานขึ้นในการจัดกระบวนการเรียนรู้ความต่อเนื่องมีความหมาย 2 ประการดังนี้

5.1 ความต่อเนื่องสั้นไหลดของกระบวนการในการจัดกระบวนการเรียนรู้แต่ละครั้ง ที่มีจังหวะขึ้นในการเตรียมความพร้อมของผู้เรียน การเข้าสู่กระบวนการหลัก และการสรุปการเรียนรู้ กิจกรรมต่าง ๆ ตลอดกระบวนการควรมีความต่อเนื่องสั้นไหล ที่ช่วยให้เกิดพลังพลวัตในการเรียนรู้

5.2 จัดกระบวนการเรียนรู้ในแต่ละครั้งให้มีความต่อเนื่องสอดคล้องกันและส่งเสริมให้มีกระบวนการเรียนรู้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทั้งในรูปแบบและในชีวิตประจำวัน เช่น การพูดคุย แลกเปลี่ยนกับเพื่อน

6. ความมุ่งมั่น (Commitment) ความมุ่งมั่นที่จะเปลี่ยนแปลงตนเอง เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดในการนำสิ่งที่ได้รับรู้เข้ามาใส่ใจของผู้เข้าร่วมกระบวนการ และการนำเอากระบวนการกลับไปใช้ในชีวิตเพื่อการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงภายในตนอย่างต่อเนื่อง ผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ แนวจิตตปัญญาศึกษาที่มุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐาน จึงต้องพยายามสร้างเงื่อนไขที่จะกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการเกิดความมุ่งมั่นที่จะเปลี่ยนแปลงตนเอง ด้วยวิธีการต่าง ๆ

7. ชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Community) เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลายและอุดมสมบูรณ์ เนื่องจากสมาชิกแต่ละคนได้นำพาประสบการณ์การเรียนรู้และบทเรียนจากชีวิตของตนเข้ามาสู่กระบวนการการเรียนรู้ร่วมกันทั้งประสบการณ์ที่มีความสอดคล้องหรือคล้ายคลึงกัน ซึ่งช่วยส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้และความเข้าใจที่ลึกซึ้งละเอียดอ่อนขึ้นในประเด็นนั้น ๆ และประสบการณ์ที่แตกต่างขัดแย้งที่กระตุ้นให้เกิดการทบทวนมุมมอง ความรู้สึกและพฤติกรรมเดิมของตน จากการได้สัมผัสถึงแง่มุมความเป็นจริงที่แตกต่างออกไป

นอกจากนี้ ธนา นิลชัยโกวิท และคณะ (2551, หน้า 151) ยังได้วิเคราะห์กลวิธีการจัดกระบวนการจิตตปัญญาศึกษาลงสู่ภาคปฏิบัติโดยพบว่า การจัดกระบวนการจิตตปัญญาศึกษา จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมุ่งเน้นความสมดุลในความแตกต่าง ซึ่งสามารถแยกแยะได้ดังนี้

1. การจัดกิจกรรมที่สมดุลของการเรียนรู้ในฐานกาย ฐานใจ และฐานหัว

การจัดกิจกรรมเน้นรูปแบบวิธีหลากหลายในการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อฐานต่าง ๆ ทั้งกาย ใจ ความคิด และจิตวิญญาณ และส่งเสริมการเรียนรู้ในทุกระดับ ทั้งระดับประสบการณ์ตรง (Experiential Learning) ที่เป็นการเรียนรู้จากการได้เผชิญและสัมผัสกับเหตุการณ์หรือสิ่งต่าง ๆ โดยตรง การเรียนรู้ผ่านจินตนาการ (Imaginal Learning) ที่เป็นการเรียนรู้ผ่านสัญลักษณ์ เช่น การเรียนรู้ผ่าน เส้น สี รูปทรง สัดส่วน ลำดับที่ต่อเนื่อง เสียง จังหวะการเคลื่อนไหว การอุปมาอุปไมย บทกวี วรรณกรรม การเรียนรู้ในระดับนี้มักจะเป็นองค์รวมและก่อให้เกิดประสบการณ์ตรงที่ไปกระทบใจและรู้สึกได้

2. การสร้างความสมดุลระหว่างพื้นที่ปลอดภัยกับพื้นที่

เป็นการจัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการต้องเผชิญกับสิ่งที่ไม่คุ้นชิน ต้องอาศัยความกล้า ต้องฝึกตนเองในการกระทำบางสิ่งบางอย่างที่แตกต่างไป หรือต้องเผชิญกับความขัดแย้งที่ตนพยายามหลีกเลี่ยง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ใหม่ ๆ และก้าวพ้น ความเป็นตัวตนของตนเอง หรือขยายขอบเขตของการรับรู้และทักษะในกรณีนั้น แต่ในขณะเดียวกันก็ยังคงรักษาความรู้สึกมั่นคงปลอดภัย และระมัดระวังไม่ให้เกิดพื้นที่อันตราย (Danger Zone) ที่จะส่งผลกระทบต่อกระบวนการเรียนรู้

3. การเคลื่อนไหวเข้า – ออกจากศูนย์กลางการเรียนรู้เกี่ยวกับตนเอง

เป็นการออกแบบกิจกรรมให้เกิดการเคลื่อนไหวออกจากความคิดเกี่ยวกับตนเอง รวมทั้งสถานการณ์หรือปัญหาที่กำลังเผชิญ เข้าสู่สนามประสบการณ์ใหม่ที่มียุคประกอบของการ “เล่น” หรือการ “หลุด” ออกจากชีวิตประจำวัน เพื่อแก้ไขสถานการณ์หรือปัญหาสมมติที่ทำทนาย อยู่เบื้องหน้าในเวลาอันจำกัด

4. การสร้างสมดุลระหว่างการมีเวลาใคร่ครวญตามลำพัง และการใช้เวลาอยู่ร่วมกับผู้อื่น

เป็นการจัดกิจกรรมที่ให้แต่ละคนมีโอกาสได้ร่วมเรียนรู้ ร่วมรับฟัง และแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกัน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่หลากหลาย ได้สัมผัสและเผชิญกับประสบการณ์ตรงที่เปิดโลกทัศน์ของตนให้กว้างขึ้น ในขณะที่ต้องมีจังหวะเปิดให้มีช่วงเวลาของการได้อยู่ตามลำพัง เพื่อใคร่ครวญต่อประสบการณ์ที่ได้รับในแต่ละช่วงกิจกรรม หรือสำรวจภาวะอารมณ์ความรู้สึกที่กำลังเกิดขึ้นในระหว่างการทำกิจกรรม เพื่อนำมาการเรียนรู้เข้าสู่ใจ

5. สมดุลของการแบ่งกลุ่มเรียนรู้

เป็นการกำหนดขนาดและวิธีการแบ่ง (Size and Selection Procedure) กลุ่มการเรียนรู้ในลักษณะต่าง ๆ โดยตระหนักถึงข้อดีและข้อเสียที่แตกต่างกันออกไป ระหว่างการแบ่งกลุ่มเรียนรู้ขนาดเล็ก (2-4 คน) ขนาดกลาง (6-10) คน และขนาดใหญ่ (มากกว่า 8 คนขึ้นไป)

6. ความยืดหยุ่นภายใต้กรอบโครงสร้าง

เป็นการสร้างสมดุลระหว่างความยืดหยุ่นในระหว่างการทำกิจกรรมกับกรอบโครงสร้างของกระบวนการตามเป้าหมายของการจัดกระบวนการเรียนรู้นั้น ๆ คือ ต้องวางโครงสร้างของกระบวนการที่สะท้อนเป้าหมายและเนื้อหาของกระบวนการเรียนรู้ตามที่กำหนดด้วยความเข้าใจอย่างถ่องแท้ พร้อมทั้งคาดการณ์ล่วงหน้าว่า กระบวนการแต่ละช่วง รวมทั้งกิจกรรมแต่ละอย่างจะนำไปสู่การเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงในลักษณะและมิติใดบ้าง

สมใจ เจียรพงษ์ (2554) ได้สรุปวิธีการดำเนินการสอนหรือการจัดกิจกรรมตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาไว้ 5 วิธีดังนี้

1. Check – in เตรียมความพร้อมในการเรียน การถ่ายทอดความรู้ โดยการให้สติอยู่กับตัวอาจจะให้ทำกิจกรรมนั่งสมาธิ
2. Dialogue Conversation สนทนา สุนทรีสนทนา พูดและฟังเพื่อนพูดอย่างใคร่ครวญ ไตร่ตรองฟังอย่างรู้เท่าทัน ให้แขวนลอยคำถามให้พูดได้อย่างเชื่อมโยง หยุดพูดโดยใช้ Talking Stick
3. Reflection ฟังแล้ววิเคราะห์ และสะท้อนความคิด ตามหัวข้อ และประเด็นต่าง ๆ เช่น ดุหนัง ฟังเพลง
4. Check – out การทบทวนบทเรียนด้วยตนเองว่าได้เรียนรู้อะไร และมอบหมายงานในการเรียนครั้งต่อไป
5. Journaling จดบันทึก แสดงให้เห็นความก้าวหน้าเป็นระยะ ๆ และทบทวนเป็นระยะ ๆ ส่งผู้สอน

คราตัน (Craton, 2003) กล่าวว่าไม่มียุทธวิธีการสอนใดที่เฉพาะอาจจะใช้วิธีการบรรยาย การเล่าเรื่องโดยผู้เรียน หรือการยกข้อความที่พบในบทความขึ้นมากระตุ้นการสะท้อนตนเองเชิงวิพากษ์ของผู้เรียน ครูมีหน้าที่กระตุ้นให้ผู้เรียนคิดและรู้สึก การสร้างสภาพแวดล้อมต้องผสมผสานทั้งความรู้ปลอดภัย การสนับสนุนและความรู้สึกถึงพลังอำนาจของผู้เรียน จึงจะทำให้เกิดความท้าทายผู้เรียนในเรื่องความเชื่อ สมมติฐาน และมุมมองของผู้เรียนเอง ในการเลือกยุทธวิธีการสอนสามารถทำได้ดังนี้

1. การเริ่มต้นด้วยเหตุการณ์ที่กระตุ้นผู้เรียน (Activation Event) เช่น ภาพยนตร์ เอกสาร นวนิยาย เรื่องสั้น และบทกวี ที่เป็นมุมมองที่น่าสนใจและเกินความเป็นจริง เป็นมุมมองที่แตกต่างหรือขัดแย้งกับมุมมองเดิมของผู้เรียน เพื่อที่จะกระตุ้นการเปลี่ยนแปลงภายในของผู้เรียน
2. การตั้งสมมติฐาน อาจจะใช้การถามเชิงวิพากษ์ การวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ หรือการใช้ประสบการณ์ส่วนบุคคล
3. การสะท้อนตนเองเชิงวิพากษ์ (Critical Reflection) ครูต้องให้โอกาสผู้เรียนตั้งคำถามเกี่ยวกับสมมติฐาน การสะท้อนตนเองเชิงวิพากษ์จะเกิดขึ้นนอกห้องเรียนมากกว่าการเป็นแบบอย่างของครูในการสะท้อนตนเองเชิงวิพากษ์เป็นวิธีการที่สำคัญสำหรับการสอนเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวผู้เรียน
4. การเปิดกว้างต่อความหลากหลาย (Openness Alternatives) การเปิดมุมมองที่แตกต่างจากมุมมองเดิมเป็นเรื่องที่ยาก การที่ผู้เรียนตั้งสมมติฐานและสะท้อนสมมติฐานที่ตั้งขึ้น

อาจยกเล็กสมมุติฐาน เมื่อมีมุมมองอื่น ๆ ที่ยอมรับได้ดีกว่าผู้สอนควรทำอย่างไรให้ผู้เรียนรู้ฝึกฝน คลายและมีความสุขในการเผชิญกับมุมมองที่แตกต่าง ยุทธวิธีการสอน เช่น การใช้บทบาทสมมุติ (Role Play) โดยให้ผู้เรียนแสดงบทบาทที่ตรงกันข้ามกับมุมมองของตัวเอง ในมุมมองที่แตกต่าง

5. การอภิปราย (Discourse) ซึ่งแตกต่างจากการอภิปรายโดยทั่วไป โดยเริ่มต้นให้มีการนำเสนอและอภิปรายในประเด็นที่ดีที่สุด โดยคำนึงถึงความต้องการและความครอบคลุมของ สารสนเทศเปิดมุมมองหลากหลายที่มีน้ำหนักน่าเชื่อถือ มีการสะท้อนเชิงวิพากษ์แต่ละมุมมองเปิด โอกาสให้ผู้เรียนคนอื่นมีส่วนร่วม และยอมรับข้อสรุปที่ได้จากการอภิปราย ในยุทธวิธีนี้อาจจะให้ผู้เรียนเป็นผู้สังเกตกระบวนการอภิปราย 1-2 คน และอาจบันทึกเทปวีดิทัศน์การอภิปรายเพื่อเปิด ให้ผู้เรียนดู วิธีการอภิปรายอีกอย่างหนึ่งที่ใช้คือ สุนทรียสนทนา (Dialogue)

6. การทบทวนและปรับสมมุติฐานและมุมมอง ผู้สอนควรให้เวลากับผู้เรียน แต่ละคนในการเปลี่ยนแปลงความเชื่อและมุมมองของเขา และกระตุ้นให้ผู้เรียนหาเครือข่ายทั้งใน ชั้นเรียนและภายนอกที่มีประสบการณ์คล้ายคลึงกับผู้เรียน

7. การนำสมมุติฐานและมุมมองที่ปรับแล้วไปใช้ ผู้สอนควรจัดสถานการณ์ที่ให้ออกาสผู้เรียนได้ทำตามสมมุติฐานและมุมมอง อาจเป็นโครงการที่ผู้เรียนได้ปฏิบัติในสถานที่จริง เช่น ในโรงพยาบาล สถานประกอบการ เป็นต้น หรืออาจเป็นการไปออกค่าย หรือไปเยี่ยมชมสถานที่จริง หรืออาจจัดเป็นสถานการณ์จำลอง

เฮย์เนส (Haynes, 2005) ได้รวบรวมแนวทางในการน้อมสนใจอย่างใคร่ครวญ ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาไว้ดังนี้

1. การฝึกสมาธิก่อนเรียนทุกครั้ง โดยยังไม่ให้ทำอะไร (Not doing) ตัวอย่างของการฝึกปฏิบัติเช่น “ให้นหายใจช้า ๆ เข้า – ออกลึก ๆ ปลดปล่อยร่างกายตามสบายและผ่อนคลายค่อย ๆ รู้สึกถึงแรงโน้มถ่วงของโลก นั่งสบาย ๆ และอยู่ในความสงบ พึ่งความสนใจที่การหายใจ ผ่อนลมหายใจเข้าออกลึก ๆ ช้า ๆ เมื่อรับรู้ว่าคุณเองกำลังคิดเรื่องอะไรก็ตาม

2. การตั้งคำถาม “คุณอยู่ที่ไหนขณะนี้” (Where are you now?) เพื่อให้ผู้เรียนตระหนักรู้ในตนเองและการปรากฏอยู่ของตนเอง กิจกรรมนี้สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันนอก ชั้นเรียน “ฉันอยู่ที่ไหนขณะนี้” เป็นการตรวจสอบตนเองจากภายในที่จะทำให้เกิดการตระหนักรู้ตนเอง

3. การฟังอย่างลึกซึ้ง (Deep Listening) ผู้สอนสามารถช่วยผู้เรียนในการฟังอย่างลึกซึ้งโดยทำดังนี้ “หายใจเข้าออกลึก ๆ และผ่อนคลาย หลังตาลงถ้าทำแล้วรู้สึกสบายอยู่ในความเงียบชั่วคราว ฟังอย่างลึกซึ้งโดยการอ่าน ” ค่อย ๆ เปิดรับสิ่งที่ได้ฟัง โดยไม่ต้องทำอะไร ค่อย ๆ ฟังคำ

เหล่านี้ที่ละน้อย ปล่อยให้มันกระทบคุณเหมือนลมพัดเบา ๆ สังเกตภาพที่เกิดขึ้นในใจ ความรู้สึกในตัวคุณ ความคิด อารมณ์ ความหมาย เสียง รส การเคลื่อนไหว สัญลักษณ์ รูปร่างหรือสิ่งอื่น ๆ ที่เกิดขึ้น ความต้องการของร่างกายที่อยากเคลื่อนไหว หลังจากนั้นตั้งคำถาม มีเสียงอะไรภายในตัวคุณ คุณต้องการทำอะไรเมื่อได้ฟังอย่างลึกซึ้ง มีเรื่องราวอะไรบ้างที่คุณสามารถบอกได้ให้หนึ่งเจียบ ๆ เป็นพัก ๆ และสังเกตโดยไม่มี การตัดสิน

4. การตั้งคำถามให้ผู้เรียนคิดพิจารณาไตร่ตรอง (The Art of Pondering) หลังจากตั้งคำถามให้ผู้เรียนคิดพิจารณาอย่างไตร่ตรองแล้วให้เขียนลงในกระดาษและอ่านเสียง ดังให้เพื่อน ๆ ในชั้นเรียนฟัง

5. การเดินด้วยปัญญา (A Wisdom Walk) จะทำให้เกิดภาพในใจที่ไม่คาดหวังและเกิดการหยั่งรู้ (Insight)

6. การมุ่งเน้นความสนใจร่างกายเฉพาะที่ (Body Focusing) เป็นการเปลี่ยนแปลงจากการตระหนักรู้มาสู่ร่างกาย ตัวอย่างการมุ่งเน้นความสนใจที่ร่างกาย กิจกรรมเช่นนี้เป็นการเปลี่ยนจากการตระหนักรู้ ช่วยปลดปล่อยความตึงเครียดและช่วยผู้เรียนให้อยู่กับตนเองในปัจจุบันเพิ่มขึ้น

7. การใส่ใจพิจารณาภาษา (Concentrated Language) เป็นการเปิดกว้างเพื่อการโน้มใจอย่างใคร่ครวญ ตัวอย่างกิจกรรมนี้ เช่น ให้เขียนหรือให้ฟังบทกวี การฝึกจับประเด็น การสังเกต การเขียนสิ่งที่ต้องการเขียน โดยอิสระและให้สะท้อนสิ่งที่เขียน และร่วมอภิปรายร่วมกับเพื่อน (Free Writting) การเขียนมีกระบวนการสำคัญ 2 ประการ คือ วิสัยทัศน์ แรงบันดาลใจ (Vision Inspiration) ทำให้มีความคิดเคลื่อนไหว และการทบทวน การตรวจสอบและแก้ไขปรับปรุง และการมีศิลปะ หลังจากนั้นให้ผู้เรียนแลกเปลี่ยนความรู้สึกในการทำเช่นนี้หรือให้ผู้เรียนอ่านสิ่งที่เขียน

ทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงตามแนวคิดของเมชิโรว์

เมชิโรว์ เป็นผู้ริเริ่มทฤษฎี Transformative Learning โดยได้กล่าวว่า การเรียนรู้สามารถเกิดขึ้นได้ในหนทางใดหนทางหนึ่งในสี่แบบ คือ การขยายการตีความ (Elaboration) ของกรอบความคิดที่ใช้อ้างอิง (Frame of Reference) อยู่เดิม การเรียนรู้กรอบอ้างอิงใหม่ โดยการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงมุมมอง หรือโดยการปรับเปลี่ยนแบบแผนหรือความเคยชินในวิถีคิด (Habits of Mind) เมชิโรว์ ได้สรุปความหมายของการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง คือ กระบวนการในการเปลี่ยนแปลงกรอบอ้างอิง (Frames of References) ซึ่งได้แก่ มุมมองในการให้ความหมาย แบบแผนความคิด และชุดความคิดความเชื่อ ที่เราใช้อยู่เป็นประจำโดยไม่รู้ตัว เพื่อให้ความคิดนั้นครอบคลุม

มากขึ้น จำแนกแยกแยะได้ดีขึ้น เปิดกว้างขึ้น มีความพร้อมทางอารมณ์ที่จะเปลี่ยนแปลงได้และสามารถใคร่ครวญได้ดีขึ้น ทำให้เรามีความเชื่อและทัศนคติที่เป็นจริงและชี้้นำการกระทำที่เหมาะสมขึ้น

2. เป้าหมายของการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง

เมซีโรว์มองว่าเป้าหมายของการศึกษา คือ การช่วยให้บุคคลสามารถคิดได้อย่างเป็นอิสระ โดยการเรียนรู้ที่จะพิจารณาในการทำตามคุณค่า ความหมายและเป้าหมายของตนเอง แทนที่จะรับเอาความคิดเห็นของผู้อื่นมา โดยไม่มีวิจรรย์ญาณ เพื่อช่วยให้เราสามารถควบคุมชีวิตของตนเองได้ดีขึ้น ในฐานะบุคคลที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมและเป็นผู้ที่สามารถตัดสินใจได้ด้วยความคิดที่ชัดเจน

สิ่งที่เป็นหัวใจของทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงตามแนวคิดของเมซีโรว์ คือ การปรับเปลี่ยนกรอบการอ้างอิง (Frames of References) ที่เราใช้ในการมองโลก กรอบอ้างอิงนี้คือ ระบบความคิด ข้อสรุปในใจและความคาดหวัง ที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้และให้ความหมายกับประสบการณ์ต่าง ๆ โดยที่เราอาจจะตระหนักหรือไม่ตระหนักถึงกระบวนการเหล่านั้นก็ได้

2. องค์ประกอบสำคัญของการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง

เอ็ดวาร์ด เทเลอร์ (Taylor, 1998, pp. 8 - 12) สรุปองค์ประกอบการเรียนรู้เพื่อการปรับเปลี่ยนกรอบอ้างอิงตามทัศนะของเมซีโรว์ว่าประกอบด้วยสาระสำคัญสามประการ คือ ประสบการณ์ (Experience) การใคร่ครวญอย่างมีวิจรรย์ญาณ (Critical Reflection) และการแลกเปลี่ยนความคิดอย่างมีเหตุผล (Rational Discourse)

3. พัฒนาการของทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง

งานของเมซีโรว์ได้กระตุ้นให้เกิดความสนใจและมีการศึกษาเกี่ยวกับทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา มีการวิจรรย์และเสนอแนวคิดเพิ่มเติม ทั้งจากมุมมองทางทฤษฎีและบทเรียนจากการปฏิบัติอย่างหลากหลาย (Taylor, 1998 ; Wiessner, 2000 and Mezirow, 2000) โดยมีประเด็นสำคัญ ๆ ดังต่อไปนี้

1. เป้าหมายและความหมายของการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง ประเด็นหนึ่งที่เมซีโรว์ถูกวิพากษ์วิจรรย์มากที่สุดคือ การละเลยเป้าหมายทางสังคม และเน้นที่การเปลี่ยนแปลงในระดับปัจเจกบุคคลเป็นหลัก ซึ่งขัดแย้งเกี่ยวกับแนวคิดทางการศึกษาที่มองว่าการศึกษาคควรเป็นไปเพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคม เมซีโรว์แย้งในประเด็นนี้ว่าเขาไม่ได้มองข้ามการเปลี่ยนแปลงในส่วนรวมและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม แต่มองว่าการเลือกกระทำทางสังคมเป็นสิทธิของปัจเจกบุคคลแต่ละคน และการเปลี่ยนแปลงภายในจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมหรือไม่ขึ้นอยู่กับประเด็นที่บุคคลนั้นทำการใคร่ครวญ (Mezirow, 1989)

การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงและจิตตปัญญาศึกษามีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงกันอยู่มาก ในหลายกรณีจึงมีการสลับใช้กันไปมาในความหมายเดียวกัน การทบทวนแนวคิดการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงและจิตตปัญญาศึกษาข้างต้นแสดงให้เห็นว่าแนวคิดการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงมีอยู่อย่างหลากหลายและบางแนวคิดมิได้มุ่งการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานเป็นหลัก ในขณะที่จิตตปัญญาศึกษาเป็นการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงแบบหนึ่งที่มีลักษณะพิเศษ คือ มุ่งเน้นการพัฒนาด้านในและการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานในตนเองอย่างลึกซึ้งเพื่อให้เกิดปัญญาที่เห็นความเชื่อมโยงของสรรพสิ่ง และเกิดความรักความเมตตาที่อยู่บนพื้นฐานของความเข้าใจอย่างแท้จริง ซึ่งนำไปสู่การเกิดสำนึกที่ตื่นามและตระหนักถึงภาระหน้าที่ของตนที่มีต่อมวลมนุษยชนและสรรพสิ่งในธรรมชาติในที่สุด

2. การเน้นเฉพาะการเปลี่ยนแปลงทางความคิด ประเด็นนี้เป็นประเด็นที่ถือว่าเป็นข้อจำกัดที่สำคัญที่สุดในทฤษฎีของเมซีโรว์ที่เน้นการเปลี่ยนแปลงกรอบอ้างอิงทางความคิดโดยการแลกเปลี่ยนทางความคิดอย่างมีเหตุผล (Rational Discourse) เป็นหลักคำวิจารณ์และการขยายความแนวคิดของเมซีโรว์ในเรื่องนี้มีประเด็นที่สำคัญดังนี้ (Taylor, 1998)

2.1 ขาดการคำนึงถึงบริบททางวัฒนธรรมและสังคม และแนวคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางความคิดอย่างมีเหตุผลของเมซีโรว์ เป็นแนวคิดเชิงอุดมคติที่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมมากพอ ขาดการคำนึงถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เป็นจริงในบริบทต่าง ๆ

2.2 บทบาทความสัมพันธ์ต่อการเรียนรู้ การศึกษาและวิจัยเรื่องการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงจำนวนมาก พบว่านอกจากบรรยากาศในการเรียนรู้แบบประชาธิปไตยที่เมซีโรว์เน้นแล้ว บรรยากาศของความสัมพันธ์ที่อบอุ่น จริงใจ มีความไว้วางใจ เห็นอกเห็นใจและใส่ใจซึ่งกันและกัน รวมทั้งมีการแสดงความรู้สึกที่แท้จริง เป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงมาก นอกจากนั้นความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกกลุ่มที่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันและร่วมเรียนรู้ในสถานการณ์จริง มีการเปิดเผยตัวตน และกล้าเผชิญและจัดการกับความขัดแย้งในกลุ่มโดยไม่หลีกเลี่ยงก็เป็นปัจจัยสำคัญอีกส่วนหนึ่งที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้ที่แท้จริง

2.3 บทบาทของอารมณ์ความรู้สึกในการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง ข้อค้นพบสำคัญอีกประการหนึ่งที่เพิ่มเติมภาพของการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงให้ชัดเจนขึ้น คือบทบาทของอารมณ์การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงจะเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการใคร่ครวญอย่างจริงจัง และอารมณ์ความรู้สึกจะช่วยให้เรามองเห็นและสามารถใคร่ครวญในประเด็นที่มีความสำคัญและมี

ความหมายอย่างแท้จริงได้ง่ายขึ้น ยอร์คส์ และคาสเซิล (Yorks and Kasi, 2002) ระบุว่าความรู้สึกเป็นหัวใจของกระบวนการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรงและการใคร่ครวญ

2.4 ความสำคัญของการเรียนรู้ในมิติอื่นนอกเหนือจากการคิด นอกเหนือจากการเรียนรู้ผ่านการคิดใคร่ครวญ การเรียนรู้ผ่านมิติอื่น ๆ เช่น การเรียนรู้ผ่านสัญลักษณ์หรือสิ่งที่แสดงออกถึงความเป็นจริง เช่น ภาพ การเคลื่อนไหว พิธีกรรม ดนตรี บทกวีศิลปะ การทำสมาธิ การทำกิจกรรมเพื่อสังคม การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง

4. กระบวนการในการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง

จากผลการศึกษาในระยะหลัง พบว่ากระบวนการในการเปลี่ยนแปลงอาจเกิดขึ้นได้หลายลักษณะ ทั้งรู้ตัวผ่านกระบวนการใคร่ครวญอย่างจริงจังและไม่รู้ตัว เป็นผลของประสบการณ์สะสมที่ค่อย ๆ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือเกิดขึ้นอย่างฉับพลัน เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดเจน (Mezirow, 2000) และอาจเกิดขึ้นได้ทั้งจากการปรับกรอบอ้างอิงที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมเชิงภววิสัย (Objective Reframing) คือ การใคร่ครวญเกี่ยวกับข้อสรุปหรือสมมุติฐานของบุคคลอื่น จากการอ่านการวิเคราะห์ปัญหา หรือการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ เช่น การเรียนรู้ในชุมชนและการปรับกรอบอ้างอิงภายในของตนเอง (Subjective Reframing) เช่น เกิดการตีความเรื่องราวชีวิตของตนเองใหม่ เกิดจิตสำนึกทางการเมือง สังคม และวัฒนธรรมใหม่ มองบทบาทของตนเองทั้งในการทำงานและความสัมพันธ์ส่วนตัวใหม่ ทบทวนกระบวนการเรียนรู้และกรอบอ้างอิงของตนเองใหม่ นอกจากนี้กระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงจะมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการดังนี้

1. ประสบการณ์ (Experience) การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงจุดเริ่มต้นสำคัญคือ ประสบการณ์ของบุคคล ประสบการณ์ต่าง ๆ ของบุคคลเป็นผลมาจากการหล่อหลอมจากสังคมนั้นประสบการณ์จึงเป็นเนื้อหาสำคัญที่จะนำไปสู่การปรับเปลี่ยนมโนทัศน์และกระบวนการเรียนรู้นี้จะเกิดขึ้นได้จากสภาพแวดล้อมที่เป็นกลุ่ม จากการอภิปรายกลุ่ม ผู้อำนวยการเรียนรู้ (Facilitator) หรือผู้สอน (Mentor) หรือผู้ดำเนินการอภิปราย (Moderator) มีส่วนช่วยในการกระตุ้นให้ผู้เรียนหรือสมาชิกกลุ่มมองย้อนอดีตและแปลความหมายต่าง ๆ จากประสบการณ์ โดยการทำให้ผู้เรียนเกิดข้อสงสัย และความไม่แน่ใจในการแปลความหมายต่าง ๆ จากประสบการณ์ที่ตนยึดถือมานานว่ายังคงสมเหตุสมผลอยู่หรือไม่

2. การวิพากษ์อย่างมีเหตุผล (Critical Reflection)

กิจกรรมสำคัญในการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงคือ กิจกรรมการวิพากษ์อย่างมีเหตุผล (Critical Reflection) ซึ่งเป็นการวิเคราะห์วิจารณ์โดยใช้เหตุผลต่าง ๆ มาประกอบ เป็นการตั้งคำถามที่ท้าทายความน่าเชื่อถือของสมมุติฐานและความเชื่อต่าง ๆ ที่บุคคลเคยยึดถือมาในอดีต (เช่น ตรรกะ นิสัยการคิด ความเชื่อ) เป็นลักษณะที่บุคคลได้ตระหนักถึงความรู้สึกหรือความคิด

ที่ขัดแย้งหรือการกระทำบางอย่างที่ไม่คงเส้นคงวา กิจกรรมการวิพากษ์อย่างมีเหตุผลทำให้บุคคลตระหนักได้ว่า ความรู้และประสบการณ์ที่เคยใช้อยู่เดิมไม่สามารถใช้ได้หรือปฏิบัติได้อีกต่อไป เมื่อบุคคลได้ตระหนักเช่นนี้แล้วบุคคลจะพยายามหาทางแก้ปัญหา และปรับเปลี่ยนแนวคิด ตลอดจนนำมาแนวคิดใหม่นี้ไปปฏิบัติต่อไป

3. การเสวนา (Dialogue)

กิจกรรมที่สำคัญอีกกิจกรรมหนึ่งในกระบวนการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์คือ การเสวนาอย่างมีเหตุผล เพราะการเสวนานี้จะเป็นช่องทางหรือสื่อกลางสำคัญที่จะทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ การเสวนาเป็นการสื่อสารรูปแบบหนึ่งซึ่งจะทำให้บุคคลรู้จักที่จะฟังความรู้สึกนึกคิดของตนเองและความคิดเห็นของผู้อื่น การเสวนาทำให้คนแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันอย่างจริงจัง

ธนา นิลชัยโกวิท (2551, หน้า 21 - 23) ได้กล่าวถึงศิลปะการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงแนวจิตตปัญญา (The Art of Contemplative Oriented Transformative Facilitation) ไว้ว่าองค์ความรู้ที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่งในการผลักดันแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาและการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นได้อย่างเป็นรูปธรรม คือ ความรู้เกี่ยวกับการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงหรือกระบวนการเรียนรู้แนวจิตตปัญญาศึกษาในต่างประเทศ กลุ่มผู้สนใจแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาและการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง ถือว่าเรื่องนี้เป็นประเด็นหัวใจสำคัญที่สุดประการหนึ่งและมีผู้สนใจทำการศึกษาค้นคว้าเรื่องนี้เพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ

นอกจากนี้เทเลอร์ (Taylor, 1998, pp. 48-49) ได้ศึกษางานวิจัยของนักการศึกษาหลายท่าน และได้เสนอแนะสถานการณ์หรือเงื่อนไขต่าง ๆ ที่จำเป็นในการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงดังนี้

1. สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่ดีที่ผู้เรียนรู้สึกปลอดภัย ยอมรับการแสดงความคิดเห็นและบรรยากาศที่มีความไว้วางใจ
2. กระบวนการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งส่งเสริมวิธีการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Learner – Centered Approach)
3. การให้ความสำคัญต่อกิจกรรมที่กระตุ้นให้บุคคลสำรวจและแสวงหาทางเลือกใหม่หรือมโนทัศน์ใหม่ กระตุ้นให้มีการตั้งคำถามและกระตุ้นให้มีการวิพากษ์อย่างมีเหตุผล

นอกจากนี้ยังมีข้อเสนอแนะเทคนิคอื่น ๆ เพื่อการสร้างบรรยากาศให้เกิดการวิพากษ์อย่างมีเหตุผลดังนี้

1. ผู้อำนวยการเรียนรู้ (Facilitator) ต้องเป็นคนที่น่าไว้วางใจ เข้าใจผู้อื่น และมีความเอื้ออาทรต่อผู้อื่น มีความจริงใจ และมีความน่าเชื่อถือ
2. เน้นการส่งเสริมให้ผู้เรียนหรือสมาชิกกลุ่มได้เปิดเผยตนเอง
3. ในกระบวนการอภิปรายหรือการทำกิจกรรมร่วมกันนั้น ต้องให้ความสำคัญต่ออารมณ์ และความรู้สึกของผู้เรียน
4. การให้ความสำคัญกับการแจ้งผลย้อนกลับ (Feedback) และการประเมินตนเอง จากการศึกษาแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องของผู้วิจัยได้วิเคราะห์กิจกรรมที่สามารถนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อสร้างจิตวิญญาณความเป็นครู โดยผู้วิจัยได้สรุปกิจกรรมต่าง ๆ ไว้ในตารางดังนี้

ตาราง 2 แสดงการวิเคราะห์กิจกรรมตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาที่สามารถนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อสร้างจิตวิญญาณความเป็นครู

กิจกรรมตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา	วิศิษฐ์ วังวิญญู 2548	วิจักขณ์ พานิช 2548	ประเวศ วะสี 2549	ทอมแก้ว มโนมัยพิบูลย์ 2551	จิรัฐกาล พงศ์ภาคเชียร 2551	ธนา นิลชัยโกวิทย์ 2551	สมใจ เจียรพะพงศ์ 2554	Mezirow 2000	Craton 2003	Haynes 2005	รวม
1. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้				✓		✓					2
2. การทำสมาธิก่อนเรียน	✓		✓	✓	✓			✓		✓	6
3. การสะท้อนการเรียนรู้				✓			✓	✓	✓		4
4. เขียนบันทึก				✓			✓	✓			3
5. การสะท้อนเชิงวิพากษ์							✓		✓		2
6. การอภิปราย								✓	✓		2
7. การพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญ		✓			✓	✓	✓			✓	5
8. เน้นประสบการณ์/การลงมือปฏิบัติจริง				✓	✓	✓	✓				3
9. การฟังอย่างลึกซึ้ง	✓	✓					✓			✓	4
10. สุนทรียสนทนา	✓	✓	✓			✓	✓				5
11. การใช้คำถามเชิงวิพากษ์						✓	✓		✓	✓	4
12. การเชื่อมโยงสัมพันธ์					✓						1

จากการการวิเคราะห์กิจกรรมตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาที่สามารถนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อสร้างจิตวิญญาณความเป็นครูที่แสดงรายละเอียดไว้ในตารางข้างต้น จะเห็นได้ว่ากิจกรรมตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาที่นักการศึกษาทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศได้นำมาใช้ในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียนมีหลากหลายกระบวนการหรือกิจกรรมด้วยกัน ได้แก่ การพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญ การฝึกสมาธิก่อนเรียน การฟังอย่างลึกซึ้ง สุนทรียสนทนา การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การฝึกปฏิบัติหรือเน้นประสบการณ์ตรง การสะท้อนการเรียนรู้ การสะท้อนเชิงวิพากษ์ การเขียนบันทึก การอภิปราย การเน้นประสบการณ์หรือการลงมือปฏิบัติจริง การใช้คำถามเชิงวิพากษ์ และการเชื่อมโยงสัมพันธ์ ทั้งนี้จะเห็นได้ว่ากิจกรรมต่าง ๆ ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาดังกล่าวจะสามารถที่จะนำมาใช้พัฒนาจิตวิญญาณความเป็นครูได้ เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่เน้นพัฒนาผู้เรียนด้านในจิตใจหรือด้านจิตวิญญาณ โดยทำให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงภายใน ทำให้เกิดความรักความเมตตาความเข้าใจต่อตนเองและผู้อื่นอันเนื่องมาจากการได้รับการบ่มเพาะและการฝึกฝนที่เน้นให้ผู้เรียนเกิดประสบการณ์ตรงจากการใช้กระบวนการและวิธีการต่าง ๆ ที่หลากหลายอย่างมีคุณภาพ

จากการศึกษากระบวนการการเรียนรู้หรือแนวทางการจัดการเรียนการสอนตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาของนักการศึกษาหลายท่าน ผู้วิจัยได้วิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการออกแบบการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นครูไว้ในตารางดังนี้

ตาราง 3 แสดงการวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาที่สามารถนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน

วิจักขณ์ 2548	นักการศึกษา		ข้อสรุปของนักวิจัย
	กอบแก้ว 2551	สมใจ 2554	
-	1. กำหนดให้มีการปฏิบัติภาวนาก่อนเริ่มเรียน	1. เตรียมความพร้อม ให้สติ อยู่กับตัวโดยการทำสมาธิ	1. ชั้นเตรียมความพร้อม ใช้การทำสมาธิ
1. การฟังอย่างลึกซึ้ง 2. การน้อมสัจใจอย่างใคร่ครวญ	2. จัดให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 3. ผู้เรียนทดลองจัดกระบวนการด้วยตนเอง 4. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ปฏิบัติร่วมกัน	2. สนทริยสนทนาพูดและฟังเพื่อน	2. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ใช้กิจกรรมหลัก คือ สนทริยสนทนาและการฟังอย่างลึกซึ้ง
3. การเฝ้ามองเห็นตามความเป็นจริง	5. การสรุปบทเรียนเชิงสะท้อนข้อมูล 6. บันทึกประสบการณ์การเรียนรู้	3. สะท้อนความคิด 4. การทบทวนบทเรียน 5. จดบันทึก	3. สรุปบทเรียน ใช้กิจกรรม การสะท้อนข้อมูล และการเขียนบันทึก

จากการวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาที่แสดงรายละเอียดไว้ในตารางจะเห็นกระบวนการเรียนรู้หรือขั้นตอนในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาสามารถดำเนินการได้ 3 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นที่ 1 การเตรียมความพร้อม โดยใช้กิจกรรมฝึกสมาธิ ขั้นที่ 2 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยใช้กิจกรรม การฟังอย่างลึกซึ้งและสนทริยสนทนา ขั้นที่ 3 การสรุปบทเรียนโดยให้ผู้เรียนสะท้อนความคิดและเขียนบันทึกการเรียนรู้

จิตวิญญาณความเป็นครู

1. ความหมายของจิตวิญญาณ

จิตวิญญาณเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับมิติด้านในหรือจิตใจซึ่งเป็นสิ่งที่ซับซ้อน ซึ่งมิได้ให้ความหมายของจิตวิญญาณไว้ดังนี้

ยุค ศรีอาริยะ (2542, หน้า 8) กล่าวว่าจิตวิญญาณไม่ได้หมายถึงสิ่งที่เป็นอิสระจากโลกธรรมชาติ หากคือส่วนหนึ่งที่สำคัญยิ่งของโลกธรรมชาติ คือ ระบบภูมิปัญญา รวมถึงความเชื่อ ความฝัน อารมณ์ ความรู้สึก และค่านิยม โดยฐานที่สำคัญของจิตวิญญาณคือ ความเชื่อ ความฝัน อารมณ์ ความรู้สึก และความไร้เหตุผล ซึ่งมีสภาวะที่แปรปรวนไม่แน่นอนอย่างยิ่ง

สมน อมรวิวัฒน์ (2542) สรุปว่าจิตวิญญาณไม่ว่าจะมาจากรากฐานความคิดด้านใด ก็ล้วนแต่แสดงพลังขับเคลื่อนทางบวก สร้างสรรค์ พัฒนาทั้งทางนามธรรมและรูปธรรม ทางนามธรรมก็คือ เป็นธาตุรู้ เป็นความตระหนักรู้คุณค่าของจิตสำนึก ความสุขและความอึดอ้อมทางรูปธรรมก็คือ เป็นพฤติกรรมที่เกิดจากแรงผลักดันภายในตน แสดงต่อเนื่องในวิถีชีวิตเป็นความสงบสบายเชื่อมโยงสัมพันธ์กับทุกอย่างก้าวของชีวิต

ระวี ภาวิไล (2546, หน้า 56) กล่าวว่าจิตวิญญาณ คือ ธรรมชาติของมนุษย์ที่ถูกสร้างมาจากพระเจ้า เป็นเหมือนกับพระเจ้า เป็นส่วนที่อยู่ลึกในมนุษย์ เป็นคำที่มาจากศาสนาคริสต์

ประเวศ วะสี (2547, หน้า 11-15) ให้ความหมายจิตวิญญาณ หมายถึง จิตชั้นสูงสุด เป็นคุณค่าและจิตสำนึกแห่งความดี จิตที่ลดความเห็นแก่ตัว เห็นแก่ผู้อื่น จิตที่เกี่ยวกับความยึดมั่นถือมั่นในตัวตน ความดีความชั่วต่าง ๆ จิตในส่วนที่จะเข้าถึงสิ่งสูงสุดได้คือ นิพพานหรือพระผู้เป็นเจ้านอกจากนี้ประเวศ วะสี ยังได้กล่าวว่าจิตไม่ได้ดำรงอยู่เป็นเอกเทศ กาย จิต สังคม ปัญญา เชื่อมโยงไปมาถึงกัน การพัฒนาจิตต้องเป็นไปทั่วมิติเชื่อมโยงกัน ทั้งภูมิปัญญาตะวันออกและตะวันตก เห็นตรงกันว่าพัฒนาควรมีใน 4 มิติ ได้แก่ 1) กายพัฒนา 2) จิตพัฒนา 3) สังคมพัฒนา 4) ปัญญาพัฒนา

การพัฒนาทุกมิติมุ่งให้เกิดความถูกต้องดีงามและการมีจิตใจสูง การมีจิตใจสูงหมายถึง การลดน้อยถอยลงของความเห็นแก่ตัว มีความรักเพื่อนมนุษย์และสรรพสิ่ง การเข้าถึงความจริง ความงาม และความดี มีสุขภาวะและเป็นไปเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติโดยที่กาย จิต สังคม ปัญญาเชื่อมโยงกัน ฉะนั้นการพัฒนาที่กล่าวถึงในบางเรื่องอยู่คาบเกี่ยวกันหลายมิติ เช่น โยคะมีทั้งมิติทางกายกับจิต ศิลปะมีมิติทางกาย ทางจิต ทางสังคม ทางปัญญา เป็นต้น

สทอลล์ (Stoll, 1979) กล่าวว่าจิตวิญญาณของบุคคลมีความเกี่ยวข้องกับพระเจ้าหรืออื่น ๆ ที่เคารพบูชาสูงสุด แหล่งของความหวังและพลัง การนับถือและการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนา ความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อทางจิตวิญญาณและภาวะสุขภาพของบุคคลนั้น

วัตสัน (Watson, 1988) สรุปว่า จิตวิญญาณ คือ ความผูกพันยิ่งใหญ่ที่มีต่อความรู้สึกและการตระหนักรู้ตนเอง ความมีสติ พลังภายใน (Inner Strength) และพลังอำนาจ (Power) ที่สามารถเพิ่มความสามารถของบุคคลและทำให้บุคคลอยู่ในภาวะเหนือตนเองได้

โบแลนเดอร์ (Bolander, 1994) กล่าวว่า จิตวิญญาณ คือหลักชีวิตที่ส่งผลให้ชีวิตนั้นเป็นชีวิตบริบูรณ์ทั้งสรีระ อารมณ์ สติปัญญา ศีลธรรม จรรยา และพลังใจ จิตวิญญาณจะให้คุณค่าเกินความเข้าใจธรรมดา

คาวเลย์ (Cawley, 1997) ให้ความหมายของจิตวิญญาณคือ ระบบความเชื่อของบุคคลที่สามารถสร้างความหมายให้กับชีวิต จิตวิญญาณไม่จำเป็นต้องมีศาสนาเป็นองค์ประกอบ แต่ศาสนาอาจเป็นวิธีหนึ่งที่ช่วยให้บุคคลรับรู้ถึงความหมายแห่งชีวิตของเขาได้

อเมตตา (Amenta, 1997) กล่าวว่า จิตวิญญาณเป็นแรงผลักดันชีวิตที่รวมกำลังใจ อารมณ์ ศีลธรรมจรรยา สังคม สถิติปัญญา และกายภาพเข้าไว้ด้วยกัน เป็นศูนย์กลางที่ทำหน้าที่ผสมผสานความเป็นบุคคลทั้งคน จิตวิญญาณ คือ ความเป็นตัวตนกับการติดต่อกับพระเจ้า เป็นการติดต่อของบุคคลกับสิ่งที่อยู่เหนือตัวตน เป็นสิ่งที่เฉพาะเจาะจงของแต่ละบุคคล ที่แสดงถึงความปรารถนา ซึ่งความตระหนักรู้ ความหมาย คุณค่า ความมุ่งหมาย ความงาม ศักดิ์ศรี ความเกี่ยวพัน และความสมบูรณ์ จิตวิญญาณเป็นแหล่งที่มาของความศรัทธา ความหวังและความกล้าหาญ

สรุปจิตวิญญาณ คือ ความรู้สึกภายในบุคคลเกี่ยวกับความเชื่อ ค่านิยม ความรู้สึกที่จะต้องปฏิบัติด้วยตนเอง

2. ความหมายของจิตวิญญาณความเป็นครู

จิตวิญญาณความเป็นครูเป็นสิ่งสำคัญที่ครูหรือผู้สอนทุกคนควรมี เพราะถ้าครูไม่มีจิตวิญญาณความเป็นครูย่อมไม่สามารถที่จะประกอบวิชาชีพนี้ได้อย่างมีคุณภาพและเป็นที่ยอมรับของสังคม ทั้งนี้มีผู้ให้ความหมายของจิตวิญญาณไว้มากมายอย่างน่าสนใจดังนี้

พงษ์ศักดิ์ ศรีจันทร์ (2545, หน้า 50) ได้ให้ความหมายของคำว่าจิตวิญญาณความเป็นครู คือ ความรักความเมตตาต่อศิษย์ มีคุณธรรมจริยธรรมในวิชาชีพ ตลอดจนไม่แสวงหาอามิสสินจ้างใด ๆ จากศิษย์

ณัฐภรณ์ หลาวทอง และปิยวรรณ วิเศษสุวรรณภูมิ (2553, หน้า 25) ได้สรุปไว้ว่า จิตวิญญาณความเป็นครู หมายถึง คุณลักษณะของบุคคลในการมีจิตใจที่ปฏิบัติตนเพื่อนำไปสู่การเป็นที่ยอมรับและภาคภูมิใจในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่บุคคลอื่น

พรณรงค์ สิงห์สำราญ (2554) สรุปเกี่ยวกับจิตวิญญาณความเป็นครูไว้คือ การเป็นครูด้วยใจรักและมีความห่วงใยต่อลูกศิษย์เหมือนลูกของตน

สุพัตรา ไวทยะพิศาส (2554) กล่าวถึงจิตวิญญาณความเป็นครูคือ ครูที่ทำแต่ความดี คือต้องหมั่นขยันและอุทิศสละพักเพียร ต้องเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และเสียสละ ต้องหนักแน่นอดทน และอดกลั้น สำรวมระวังความประพฤติปฏิบัติของตน ให้อยู่ในระเบียบ แบบแผนที่ตั้งงาม รวมทั้งต้องซื่อสัตย์

สรุปจิตวิญญาณความเป็นครู คือ การเป็นครูด้วยใจรักมีความเมตตาต่อศิษย์ มีความอดทน มีคุณธรรมจริยธรรม และเป็นผู้ที่มีความเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

3. องค์ประกอบของจิตวิญญาณ

การศึกษาเกี่ยวกับจิตวิญญาณตามแนวคิดของตะวันตกส่วนใหญ่จะศึกษาเกี่ยวกับ สุขภาวะทางจิตวิญญาณ (Spiritual Well-being) และปัญญาทางจิตวิญญาณ (Spiritual Intelligence) มีผู้ที่ศึกษาเกี่ยวกับองค์ประกอบของจิตวิญญาณและได้สรุปไว้ดังนี้

ณัฐภรณ์ หลาวทอง และปิยวรรณ วิเศษสุวรรณภูมิ (2553, หน้า 4) ได้สรุป องค์ประกอบด้านสุขภาวะทางจิตวิญญาณประกอบด้วยองค์ประกอบทางด้านภายในตัวบุคคล ได้แก่ การรับรู้ ความเชื่อ วิธีการปฏิบัติต่อสิ่งต่าง ๆ องค์ประกอบทางด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การให้ความรัก ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น การเข้าใจบุคคลอื่น รวมถึงสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ และ องค์ประกอบทางด้านความเชื่อเกี่ยวกับพระเจ้า

สตอเรนเวอร์ (Stollenwerk, 1996) ได้วัดสุขภาวะทางจิตวิญญาณกับผู้สูงอายุ เนื้อหาของการวัดประกอบด้วย ความเชื่อเรื่องพระเจ้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การรับรู้และความเชื่อเกี่ยวกับ สุขภาวะทางจิตวิญญาณของตน การเห็นความสำคัญในชีวิต ความพึงพอใจในชีวิต การให้ความรัก และรับความรักจากบุคคลอื่น การให้การยอมรับและการให้อภัยบุคคลอื่น และการยอมรับการเปลี่ยนแปลงในชีวิตของตนเอง

ฮาวเดิน (Howden, 1992) กล่าวว่าจิตวิญญาณ หมายถึง การมีชีวิตอยู่อย่างมีความสัมพันธ์อันกลมกลืนกันในตนเอง ผู้อื่น และพระเจ้าเพื่อค้นหาความหมายของการมีชีวิตอยู่

โกเมธ และไฟเซอร์ (Gomez and Fisher, 2003, p.2005) วัดสุขภาวะทางจิตวิญญาณ โดยใช้องค์ประกอบดังนี้ คือ ด้านบุคคล ได้วัดเกี่ยวกับด้านต่าง ๆ ได้แก่ การรู้จักตนเอง การตระหนักในตนเอง การมีความพึงพอใจในชีวิต ความสงบส่วนตัว และความหมายของชีวิต ด้านส่วนรวม ได้วัดด้านต่าง ๆ ได้แก่ การรักผู้อื่น การให้อภัยผู้อื่น การเชื่อผู้อื่น การเคารพผู้อื่นและการดีต่อผู้อื่น ด้านสิ่งแวดล้อม วัดเกี่ยวกับการนี้ถึงธรรมชาติ การเคารพธรรมชาติ การเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ การชื่นชมธรรมชาติ และการเป็นส่วนหนึ่งเดียวกันกับธรรมชาติ และด้านความเชื่อเกี่ยวกับพระเจ้า

4. องค์ประกอบจิตวิญญาณความเป็นครู

มีผู้ที่กล่าวถึงองค์ประกอบหรือลักษณะของผู้ที่มีจิตวิญญาณความเป็นครูไว้หลากหลายทัศนะด้วยกันดังต่อไปนี้

วัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา (2543) กล่าวว่าครูที่มีจิตวิญญาณประกอบด้วย เต็มใจ เต็มรู้ เต็มคน เต็มเวลา และเต็มพลัง กล่าวคือ ครูต้องมีความรู้มุ่งวิชาการ ชี้นำสังคม และไฟ ความก้าวหน้า เต็มคน คือ ครูต้องคิดดี ทำดี และมีคุณธรรม และเต็มเวลาเต็มพลัง คือ ครูต้องรักงานสอนและทุ่มเทให้การสอนอย่างเต็มที่

ดิเรก พรสีมา และคณะ (2541) ได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวกับคุณลักษณะของครู ที่ดีของนักการศึกษาที่มีชื่อเสียงในประเทศไทยหลายท่านและสำนักงานเลขาธิการคุรุสภา พบว่าคุณลักษณะของครูที่ดีที่แสดงถึงการมีจิตวิญญาณความเป็นครูมีคุณลักษณะที่สำคัญดังนี้

1. มีความรักศรัทธาในวิชาชีพครู และพร้อมที่จะพัฒนาวิชาชีพของตนอยู่เสมอ
2. ประพฤติตนเป็นแบบอย่างแก่ผู้เรียนทั้งทางด้านศีลธรรม วัฒนธรรม กิจนิสัย สุขนิสัย และอุปนิสัย ตลอดจนจมีความเป็นประชาธิปไตย
3. มีความเมตตาแก่ศิษย์ และเห็นคุณค่าของศิษย์

ณัฐภรณ์ หลาวทอง และปิยวรรณ วิเศษสุวรรณภูมิ (2553, หน้า 25) ได้สรุปไว้ว่าคุณลักษณะของจิตวิญญาณความเป็นครูจะต้องประกอบด้วย ความรับผิดชอบในหน้าที่ ความรักในอาชีพ ความเสียสละ ความอดทน ความยุติธรรมและการเป็นแบบอย่างที่ดี

กระทรวงศึกษาธิการ (2554) ได้ประกาศเรื่อง มาตรฐานคุณวุฒิระดับปริญญาตรี สาขาครุศาสตร์และศึกษาศาสตร์ (หลักสูตรห้าปี) เพื่อให้สถานศึกษาได้นำกรอบมาตรฐานดังกล่าวมาใช้เป็นแนวทางในการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพ ได้กำหนดให้ผู้เรียนสายครุศาสตร์มีผลการเรียนรู้ด้านคุณธรรม จริยธรรมแสดงออกซึ่งพฤติกรรมมีจรรยาบรรณวิชาชีพครู มีความเข้าใจผู้อื่น มีความเสียสละและเป็นแบบอย่างที่ดี

แก้วตา ไชยภักดี (2554) สรุปองค์ประกอบจิตวิญญาณความเป็นครูคือ การอบรมสั่งสอนลูกศิษย์ให้เป็นคนดี คนเก่งตามศักยภาพของแต่ละบุคคลและอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

พัชรี วิชพันธ์ (2554) ได้สรุปเกี่ยวกับจิตวิญญาณความเป็นครูไว้ว่า ผู้ที่มีจิตวิญญาณความเป็นครูจะต้องมีลักษณะ 7 สมบัติ 5 หน้าที่ ดังต่อไปนี้

1. ปิโย น่ารัก คือความใจดี มีเมตตากรุณา ใส่ใจในประโยชน์ของศิษย์ เข้าอกเข้าใจ สร้างความรู้สึกเป็นกันเอง ชวนใจให้ศิษย์อยากเข้าไปปรึกษา ไต่ถาม
2. ครู นำเคารพ คือเป็นผู้หนักแน่น ยึดมั่นถือหลักการเป็นสำคัญและมีความประพฤติเหมาะสม ทำให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ มั่นใจ เป็นที่พึ่งได้และปลอดภัย
3. ภาวนีโย นายกย่อง ในฐานะที่เป็นครูที่บุคคลที่ทรงคุณ คือ ความรู้ และทรงภูมิปัญญาอย่างแท้จริง
4. วัตตา จ รู้จัก พูดให้เหตุผล คือมีความรู้จริง มีจิตวิทยาในการพูด รู้จักชี้แจงให้เข้าใจรู้ว่าเมื่อไร ควรพูดอะไร อย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดีได้
5. วจนิกขโม อดทนต่อถ้อยคำ คือ พร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษาซักถาม แม้จะถูกจิกตลอดจนคำล่วงเกิน และคำตักเตือนวิพากษ์วิจารณ์ต่าง ๆ อดทนฟังได้ไม่เสียอารมณ์

6. คัมภีร์บุญ กถัง กัตตา แดลงเรื่องล้าลึกได้ คือ กล่าวชี้แจงเรื่องต่าง ๆ ที่ยุ่งยากซับซ้อน ลึกซึ้งให้เข้าใจได้ และสอนศิษย์ให้ได้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป

7. โน จฏฐาเน นิโยชเย ไม่ชักจูงขึ้นไปในทางที่เสื่อมเสีย หรือเรื่องเหลวไหล ไม่สมควร

หน้าที่ 5 ประการของครูที่สำคัญมีดังนี้

1. แนะนำดี หมายถึง สอนและแนะนำศิษย์ ฝึกอบรมให้ศิษย์เป็นคนดี
2. ให้เรียนดี หมายถึง สอนให้ศิษย์เกิดความเข้าใจในเรื่องที่เรียนอย่างแจ่มแจ้ง
3. บอกศิลปะให้สิ้นเชิง ไม่ปิดบังอำพราง หมายถึง ไม่หวังวิชา มีความรู้เท่าไรถ่ายทอดให้หมด

4. ยกย่องให้ปรากฏในเพื่อนฝูง หมายถึง ส่งเสริมและยกย่องความดีงามตามความสามารถของศิษย์ให้ปรากฏในทุกที่

5. ทำความป้องกันในทิศทั้งหลาย หมายถึง สร้างเครื่องคุ้มกันภัยในสารทิศ คือสอนฝึกให้ศิษย์สามารถใช้วิชาเลี้ยงชีพ และรู้จักดำรงตนในการดำเนินชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพและมีความสุข

พระมหาอุจฉัย (2554) ได้สรุปไว้ว่าจิตวิญญาณความเป็นครูนั้นจะต้องมีลักษณะที่สำคัญ 3 อย่างด้วยกัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ปรากฏเด่น กล่าวคือ ครูต้องเด่นด้วยวิชาการความรู้ สอน เรื่องอะไรก็มีความรู้เด่นในเรื่องนั้นสักเรื่อง คือไม่ต้องเก่งไปทุกเรื่อง แต่ขอให้เป็นเลิศในเรื่องที่รับผิดชอบ ความรู้ของครูนั้นแบ่งเป็น 3 ประเภทดังนี้

- 1.1 ต้องรู้ในเนื้อหาที่ตัวเองสอนอย่างลึกซึ้ง แดกฉาน ซึ่งปัจจุบันปัญหาของครูคือ รู้ไม่ลึก รู้ไม่จริง ในสาขาที่ตัวเองสอน อาจเกิดจากครูไม่ชวนชวยความรู้ เมื่อไปสอน ก็ทำให้การสอนน่าเบื่อ

- 1.2 ควรรู้ในสิ่งที่เป็นไปของเหตุบ้านการเมืองในปัจจุบัน ข่าวสารบ้านเมืองต่าง ๆ ใครทำอะไร ที่ไหนอย่างไร ส่งผลกระทบอะไรกับใคร ส่งผลกระทบอะไรกับเรา

- 1.3 รู้ไว้ใช้ว่า

2. คาย หมายถึง การมีศิลปะในการคายความรู้ คายสติปัญญาที่แหลมคม ซึ่งก่อนเราจะคายได้นั้น ต้องกลืนด้วยตัวเองเสียก่อน การคายมีระบบสรุปสั้น ๆ ได้คือ คั้นคั่ว เคี้ยว กลืน คายซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

2.1 คั่นคว่ำ อ่านให้มากคั่นหาคำตอบให้มาก ไม่มีคนโง่ในโลกนี้ เพียงแค่เขายัง คั่นคว่ำมาไม่มากพอ หรือคั่นไม่เป็น เขาแต่ขยะข้อมูล ปฏิภูลข่าวสารมาใส่หัวเต็ม ๆ โดยไม่กรอง ได้มาอย่างไรก็ยกมาอย่างนั้น

2.2 เคี้ยว คือ เมื่อได้ข้อมูลมาแล้วนั้น ทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มา

2.3 กลืน คือ เมื่อวิเคราะห์แล้วนำผลที่ได้มาคิดและเก็บไว้

2.4 คาย คือ การมีศิลปะในการคาย เลือกคายในเวลาอันเหมาะสม

สรุปได้ว่า ก่อนที่ครูจะไปถ่ายทอดความรู้ให้ใครได้นั้น ครูต้องรู้จักคั่นคว่ำหา ความรู้และวิเคราะห์เนื้อหาข้อมูลที่เรามีเสียก่อน คั่นมากรู้มาก คั่นสาระได้สาระ คั่นขยะได้ขยะ และเลือกเวลาอันเหมาะสมในการถ่ายทอดความรู้

3. รสให้เย็น กล่าวคือ เย็นด้วยเมตตา เมตตาต่อศิษย์ สอนและรักเหมือนลูก เมื่อเห็น ศิษย์โง่ ให้เมตตาเขาเถิดว่านี่คือความทำทายเป็นครูที่จะสอนให้เขาพัฒนาเมื่อเห็นศิษย์ฉลาด ให้ยินดีว่าเรานี้แหละ สอนให้ลูกศิษย์เก่ง อย่าไปหาเรื่องกลั่นแกล้งเขา เมื่อเห็นศิษย์สยหน้าตาดี ให้คิดว่าเราโชคดีที่มีลูกศิษย์สยหน้าตาดี เราจะไม่เกิดอกุศลทางจิตคือให้คิดในแง่บวกกับลูกศิษย์

สหพรณชนก ศรีสวัสดิ์ (2554) สรุปว่าครูที่มีจิตวิญญาณความเป็นครูหรือมี จิตสำนึกความเป็นครูที่ดีจะต้องปฏิบัติดังนี้ จัดกระบวนการเรียนรู้ให้มีขั้นตอนถูกลำดับจับจุดสำคัญ มาขยายให้เข้าใจเหตุผล ตั้งจิตเมตตาสอนด้วยความปรารถนาดี ไม่มีจิตเพ่งเล็ง มุ่งเห็นแก่อามิส และวางจิตตรงไม่กระทบตนและผู้อื่น

สุรยุทธ์ จุลานนท์ (2554) กล่าวว่าครูที่มีจิตวิญญาณความเป็นครูจะต้องรู้จักเสียสละ และอบรมสั่งสอนให้ทุกคนเป็นคนดี

สุเทพ ทองสีไพร (2554) กล่าวว่าครูที่มีจิตวิญญาณจะต้องเป็นครูด้วยใจรัก มีความห่วงใยต่อลูกศิษย์ดุจลูกของตน ต้องตั้งมั่นในความขยัน รวมทั้งมีความเชื่อเพื่อเผื่อแผ่เสียสละและอดทน

สุวัฒน์ นิยมคำ (2554) ได้สรุปองค์ประกอบของครูที่มีจิตวิญญาณความเป็นครูไว้ว่า ครูที่มีจิตวิญญาณจะต้องเป็นครูที่อุทิศตนต่อการศึกษาของผู้เรียนด้วยความเสียสละ ตั้งใจสอน เอาใจใส่ในการสอน สอนให้ครบหลักสูตร สอนด้วยใจรัก มีความยุติธรรม วางตัวเป็นที่เคารพ น่านับถือ น่าศรัทธา ทำหน้าที่ครูอย่างไม่ขาดตกบกพร่อง

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2554) ได้สรุปลักษณะของครูที่มี จิตวิญญาณความเป็นครูจะต้องมีองค์ประกอบ 5 ตัวบ่งชี้ด้วยกัน ได้แก่ ความเชื่ออาทร ความมีมนุษยสัมพันธ์ ความรับผิดชอบ การวางตนเหมาะสม และทัศนคติที่ดีต่ออาชีพครู

จากแนวคิดของนักการศึกษาที่กล่าวถึงรายละเอียดเกี่ยวกับองค์ประกอบของจิตวิญญาณความเป็นครูที่ได้นำเสนอมาทั้งหมด ผู้วิจัยได้สังเคราะห์และสรุปความถี่สูงสุด 5 ลำดับ โดยเรียงลำดับจากมากไปน้อยเกี่ยวกับองค์ประกอบจิตวิญญาณความเป็นครู ได้แก่ ความเสียสละ ความรักศรัทธาในวิชาชีพครู การเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์ ความรักเมตตาศิษย์ และความรับผิดชอบ

5. ความฉลาดทางจิตวิญญาณ (Spirituality Quotient : SQ)

ความเป็นมาของความฉลาดทางจิตวิญญาณ

ความฉลาดทางจิตวิญญาณ เป็นเรื่องของ “ปัญญา” สูงสุด หรือ “อัจฉริยะ” ในระบบเชาวน์ปัญญาของมนุษย์ที่สัตว์หรือสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ไม่มี การพัฒนาปัญญาเชาวน์ตัวนี้เป็นที่สนใจอย่างกว้างขวางในปัจจุบัน เพื่อค้นหาการสร้างจิตให้มีศักยภาพและประสิทธิภาพอย่างสูงสุด โดยเน้นความสุขสงบที่แท้จริงของการมีชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมและในโลกส่วนตัวของตนเอง ซึ่งในสาขาจิตวิทยาการรู้คิดและปัญญานั้น (Cognitive Psychology) มนุษย์มีระบบสมอง ตามธรรมชาติที่ทำให้เรา รู้ เราคิด ได้อย่างง่ายดายเช่นเดียวกับสัตว์บางประเภทที่มีการพัฒนาระบบสมองใกล้เคียงกับเรา ยกเว้นในระบบสมองสุดท้ายที่เราเรียกว่า “ปัญญา” หรือ “ความฉลาด” หรือ “อัจฉริยะ” ที่มนุษย์เป็นเผ่าพันธุ์เดียวในโลกนี้มีระบบสมองชนิดนี้ จึงทำให้เราสามารถปกครองโลกนี้ได้เหนือสัตว์ชนิดอื่น ๆ ดังนั้นความสนใจหรือความพยายามที่จะค้นหาระบบสมองชนิดนี้ จึงทำให้เราสามารถปกครองโลกนี้ได้เหนือสัตว์ชนิดอื่น ๆ ดังนั้น ความสนใจหรือความพยายามที่จะค้นหาสมองส่วนนี้จึงมีมายาวนานในประวัติศาสตร์ของความเป็นมนุษย์ เพราะมันคือระบบสูงสุดที่ควบคุมการรู้ การคิด การกระทำ ความประพฤติ ศีลธรรมที่หล่อหลอมมาจากข้อมูลความรู้ทุกชนิดที่ได้มาของเราให้กลายมาเป็น “เอกลักษณ์ของตัวเรา (Self) และยังเป็นระบบที่ติดต่อจัดการกับแกนกลางของความเป็นตัวตนของเราที่เรียกว่า “จิตวิญญาณ”

ความสามารถทางจิตวิญญาณได้ถูกชี้แนะขึ้นในปี ค.ศ. 1990 โดยนักจิตประสาท (Neurophysiologist) ชาวแคนาดา ชื่อ ศาสตราจารย์ ดร. ไมเคิล เพอร์ซิงเกอร์ (Michael Persinger) ที่สนใจการทำงานของสมองในแบบองค์รวม โดยศึกษาตั้งแต่ยุคประวัติศาสตร์ ในทุกวัฒนธรรม ศาสนาและพบว่ามี การบันทึกถึงการติดต่อกับสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติที่เราเรียกว่า “พระเจ้า” หรือ “วิญญาณ” โดยผ่านระบบสมองบางระบบ ในต้นทศวรรษที่ 1990 ดร.เพอร์ซิงเกอร์ ได้ทำการทดลองถึง “การมีความรู้สึกถึงวิญญาณ” ที่ห้องทดลองของมหาวิทยาลัย Laurentian โดยทำการต่อเครื่องกระตุ้นสนามแม่เหล็กเข้าที่ศีรษะ ซึ่งเครื่องนี้จะส่งสัญญาณกระตุ้นไปยังบริเวณเนื้อสมองส่วนตามบริเวณต่าง ๆ ที่เลือกไว้ โดยหากเครื่องนี้กระตุ้นในบริเวณสมองที่เป็นส่วนประสาทสั่งการกล้ามเนื้อ กล้ามเนื้อในส่วนนั้น ๆ ก็จะมีการเคลื่อนไหว หากไปกระตุ้นในบริเวณที่เกี่ยวกับการมองเห็น แม้แต่คนตาบอดแต่กำเนิด ก็ควรมีความรู้สึกที่เหมือน ๆ การเห็นเกิดขึ้นด้วย หลังจากที่ได้ทำการ

ทดลองกระตุ้นสมองส่วน Temporal Lobe ซึ่งเป็นสมองส่วนที่อยู่ใต้บริเวณขมับก็ได้พบสิ่งที่อาจเรียกได้ว่า เขาเห็น "พระเจ้า" หรือวิญญาณ" ขึ้น การค้นพบนี้ได้จุดประกายความสนใจในการศึกษาค้นคว้ากันขึ้นอย่างมากมาย โดยเฉพาะในกลุ่มนักจิตวิทยาการรู้คิดและปัญญา นักจิตประสาท นักเทววิทยาและมานุษยวิทยา นักการศึกษา รวมทั้งนักบริหารและนักจิตวิทยาประยุกต์ทางบุคลิกภาพและการทำงานในสาขาต่าง ๆ มากมาย

ในปี ค.ศ. 1997 ศาสตราจารย์ ดร. วีเอส รามาชันดรัน (V.S.Ramachandran) และคณะนักจิตประสาทแห่งมหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย และ ดร. เทอเรน เดียร์คอน (Terrance Deacon) นักมานุษยวิทยาได้เขียนหนังสือชื่อ The Symbolic Species ซึ่งให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างสมอง อารมณ์และจินตนาการได้ศึกษาสัญลักษณ์เชิงสังคม โดยใช้ลัทธิเต๋า (ลัทธิความว่างเปล่า) มาอธิบาย รวมเข้ากับทฤษฎีสนามควอนตัม โดยชี้ให้เห็นว่าจักรวาลและสิ่งต่าง ๆ นั้น ประกอบไปด้วยพลังงานที่อยู่ในระดับการกระตุ้นที่แตกต่างกัน ผู้คน โต๊ะ เก้าอี้ ต้นไม้ ละอองดาว และอื่น ๆ ต่างก็อยู่ในรูปแบบของพลังงานที่เปลี่ยนแปลงเมื่อเทียบกับสภาวะพื้น (หรือเป็นสภาวะปลอดควอนตัม : The Quantum Vacuum) ซึ่งเป็นภาวะนิ่งสงบ พลังงานไม่กระตุ้น ภาวะเหล่านี้เป็นภาวะที่เป็นคุณภาพที่เราไม่สามารถสัมผัสหรือวัดได้โดยตรง คุณภาพเหล่านี้จะอยู่ในสภาวะกระตุ้นของความว่างเปล่า (เปรียบได้กับคลื่น) ไม่ใช่เป็นตัวความว่างเปล่าเอง (ซึ่งเปรียบได้กับมหาสมุทร) ในภาวะความว่างเปล่าของควอนตัม เป็นที่เหนือธรรมชาติ (หมายถึงเกินกว่าขีดจำกัดที่มนุษย์จะใช้อวัยวะสัมผัสทั้งหลายรู้สึกและรับรู้ผ่านประสาทเหล่านั้นโดยตรงได้) ส่วนใหญ่จะแสดงคุณภาพของมันออกมา เป็นภาวะที่มีความเหนือธรรมชาติอยู่ซึ่งนอกจากการมีอยู่ของความเหนือธรรมชาติแล้ว ภาวะนี้จะค่อนข้างมีความไวต่อมิติของความเหนือธรรมชาติอีกด้วย

นอกจากนี้ศาสตราจารย์ ดร. ดานาห์ โซฮาร์ และเชียน มาร์แชล (Zohar and Marshall, 2000) ได้สร้างแนวคิดความฉลาดทางจิตวิญญาณที่ชัดเจนขึ้น โดยชี้ให้เห็นว่าความฉลาดทางจิตวิญญาณ ไม่จำเป็นต้องเป็นเรื่องของศาสนา แต่เป็นเรื่องของความต้องการและพรสวรรค์ในการค้นหาความหมายของประสบการณ์ ซึ่งเป็นพื้นฐานในการยึดมั่นถือมั่นเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตเชกเช่นเดียวกับการมีศาสนาของบุคคล โดยเขาได้ให้คำจำกัดความของความฉลาดทางจิตวิญญาณว่าเป็นเขาวนหรือความฉลาดที่บุคคลใช้ในการตอบปัญหาเกี่ยวกับความหมายและคุณค่าของชีวิต มองการกระทำและการดำเนินชีวิตของตนในมุมที่กว้างขึ้นลึกซึ้งและมีความหมายรวมทั้งสามารถประเมินการกระทำหรือวิถีการดำเนินชีวิตของตนได้ลึกซึ้งกว่าคนทั่วไป ซึ่งเป็นการสร้างคุณค่าให้กับตัวเอง (Self Value) นอกจากนี้ความฉลาดทางจิตวิญญาณยังเป็นสิ่งที่ทำให้บุคคลสามารถแยกแยะสิ่งต่าง ๆ ได้ภายใต้กรอบของศีลธรรม จริยธรรมที่เป็นแก่นแท้ของสังคม

ทำให้บุคคลสามารถปรับเปลี่ยนกฎเกณฑ์ที่ตายตัวด้วยความเข้าใจและความเห็นใจ แต่เป็นการเข้าใจที่มีขอบเขต การเรียนรู้ความฉลาดทางจิตวิญญาณของตนเองจะทำให้เราพบความสุขและความเข้าใจในตนเองเพื่อส่วนรวมความฉลาดทางจิตวิญญาณสามารถพัฒนา Peak Performance ซึ่งหมายถึง การสร้างความสามารถให้สูงสุด รู้จักจัดการสิ่งต่าง ๆ ให้เพิ่มขึ้น

ความหมายของความฉลาดทางจิตวิญญาณ

จากการศึกษาค้นคว้าเอกสาร ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความฉลาดทางจิตวิญญาณ พบว่ามีผู้ที่ให้ความหมายของความฉลาดทางจิตวิญญาณไว้หลายท่านดังนี้

ณกมล บุญเขตต์ทิกุล (2554) กล่าวว่าความฉลาดทางจิตวิญญาณ คือคุณสมบัติทางด้านจิตวิญญาณ หากผู้ใดสามารถพัฒนา SQ ให้สูงขึ้นได้ ความเป็นมนุษย์จะสมบูรณ์ ถือว่าเกิดมาไม่เสียชาติเกิด เพราะ SQ จะทำให้ทุกเรื่องในชีวิตดีหมด จะอยู่ก็ดี ตายไปก็มีความสุขแล้วยังไปเกิดดีอีกด้วย ผู้ที่มี SQ สูง คือ ยอดมนุษย์ เป็นผู้มีจิตที่เป็นอิสระต่อโลก ไม่ตกเป็นทางของสรรพสิ่ง คือ โลกธรรมทั้งหลาย คือมีลาภ เสื่อมลาภ มียศ เสื่อมยศ นินทา สรรเสริญ สุข และทุกข์ ล้วนแต่รับได้ทั้งหมดกล่าวคือเข้าใจในสภาวะธรรมนั้น คือไม่ยินดีในสิ่งที่น่าพอใจและไม่ยินร้ายในส่วนที่ไม่พอใจ

ธีระศักดิ์ กำบรรณารักษ์ (2551, หน้า 161) กล่าวว่า ความฉลาดทางจิตวิญญาณ หมายถึง ความสามารถในการพัฒนาจิตวิญญาณเพื่อเตรียมพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงในชีวิต เปลี่ยนการเปลี่ยนแปลงมาเป็นโอกาสของชีวิต การพัฒนาความสมดุลให้กับชีวิตของอัจฉริยภาพสูงสุดของตนเองจากการใช้สมองทุกส่วนในการทำงานเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด (Peak Performance)

โซฮาร์ และมาร์แชล (Zohar and Marshall, 2000) กล่าวว่าความฉลาดทางจิตวิญญาณ หมายถึง ความฉลาดซึ่งเราใช้เข้าถึงความหมายในชีวิต ความมุ่งหมายในชีวิต มองการกระทำและการดำเนินชีวิตของตนในมุมที่กว้างขึ้น ลึกซึ้ง มีคุณค่าและมีความหมาย รวมทั้งความสามารถในการประเมินการกระทำหรือวิถีการดำเนินชีวิตของตนได้ลึกซึ้งกว่าคนทั่วไป ซึ่งเป็นที่ทำให้บุคคลสามารถแยกแยะสิ่งต่าง ๆ ได้ภายใต้กรอบของศีลธรรม

เดวิด บี คิง (David B King, 2008) กล่าวว่า ความฉลาดทางจิตวิญญาณ หมายถึง ความสามารถทางจิตที่ใช้ในการปรับตัว ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของการเข้าใจถึงความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในชีวิต ความเป็นไปของโลกที่ไม่ได้เน้นในด้านวัตถุนิยม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้าใจถึงเหตุผลในการมีชีวิตอยู่อย่างเรา การสร้างและการค้นหาคุณค่าและความหมายในชีวิต การใช้ภาวะตระหนักรู้ และการมีสมาธิในการทำให้เกิดความคิดที่เป็นประโยชน์ในการเผชิญและแก้ไขปัญหาโดยใช้เหตุผลที่เหมาะสม

จากความหมายที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่าความฉลาดทางจิตวิญญาณ หมายถึงความสามารถในการปรับตัวทางจิตรวมทั้งความสามารถในการจัดการแก้ไขและเผชิญปัญหาต่าง ๆ เพื่อพัฒนาคุณค่าของชีวิตและดำเนินชีวิตอย่างมีสติที่อยู่ภายใต้กรอบศีลธรรม

ความฉลาดทางจิตวิญญาณตามแนวคิดของเดวิด บี คิง

เดวิด บี คิง (David B King, 2008) ให้ความหมายความฉลาดทางจิตวิญญาณ หมายถึงความสามารถทางจิตที่ใช้ในการปรับตัว ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของการเข้าใจสิ่งเป็นจริงที่เกิดขึ้นในชีวิตความเป็นไปของโลกที่ไม่ได้เน้นในด้านวัตถุนิยม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้าใจถึงเหตุผลในการมีชีวิตอยู่ของเรา การสร้างและการค้นหาคุณค่าและความหมายในชีวิต การใช้ภาวะตระหนักและการมีสมาธิในการทำให้เกิดความคิดที่เป็นประโยชน์ในการเผชิญและแก้ไขปัญหาโดยใช้เหตุผลที่เหมาะสมซึ่งความฉลาดทางจิตวิญญาณตามแนวคิดของเดวิด บี คิง สามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ด้าน ดังนี้

1. การคำนึงถึงการมีชีวิตอยู่ (Critical Existential Thinking) คือ ความสามารถในการคำนึงถึงการดำรงอยู่ เพื่อแสวงหาความหมายของชีวิตโดยไตร่ตรอง และหาเหตุผลว่าตัวเรานั้นมีชีวิตอยู่เพื่ออะไร นอกจากนี้ยังรวมถึงความสามารถในการเข้าใจกับธรรมชาติของการมีอยู่ของมนุษย์ เข้าใจสภาวะแห่งความเป็นจริงหรือธรรมชาติของสรรพสิ่งทั้งหลาย
2. การสร้างและค้นหาความหมายในชีวิต (Personal Meaning Production) คือ ความสามารถในการค้นหาความหมายและเป้าหมายในชีวิต จากประสบการณ์ที่ผ่านมาในแต่ละวัน รวมถึงความสามารถในการสร้างสรรค์และควบคุมให้เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ด้วยการมีความหมายในชีวิตเปรียบเสมือนการมีทิศทางว่าจะดำเนินการไปในทิศทางใดและยังเป็นตัวบ่งบอกถึงแบบแผนและเหตุผลในการสร้างเป้าหมายในชีวิตได้จากเหตุการณ์หรือประสบการณ์ในแต่ละวัน หรืออาจมีการกำหนดนิยามของชีวิตตนเองไว้ก่อนแล้วล่วงหน้า
3. การตระหนักรู้ถึงภาวะเหนือธรรมชาติ (Transcendental Awareness) คือ ความสามารถของจิตในการรับรู้ภาวะที่เกินขอบเขตประสาทสัมผัสทั้งห้า (เช่น การยกระดับจิตให้อยู่เหนือลักษณะส่วนบุคคลหรือตัวตน) และมีความสามารถในการมองสิ่งต่าง ๆ อย่างเป็นองค์รวม (Holism) หรือการศึกษาพิจารณาถึงปัจจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องเป็นเหตุเป็นผลต่อกัน ในระบบความสัมพันธ์เดียวกัน ซึ่งจะทำให้เราสามารถเข้าใจปัญหาได้อย่างถ่องแท้ตามความจริงรวมถึงการเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างใจและกายของตนเองและให้คุณค่ากับสิ่งที่เป็นนามธรรม ซึ่งได้แก่ จิตใจที่เกี่ยวข้องเป็นเหตุเป็นผลต่อกันในระบบความสัมพันธ์เดียวกันซึ่งจะทำให้เราสามารถเข้าใจปัญหาได้อย่างถ่องแท้ตามความจริง รวมถึงการเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างใจและกายของตนเองและให้คุณค่ากับสิ่งที่เป็นนามธรรม ซึ่งได้แก่ จิตใจหรือจิตวิญญาณ ทำให้เกิด

การมองเห็นหรือจิตวิญญาณ ทำให้เกิดการมองเห็นในคุณค่าภายในตัวตนหรือสิ่งต่าง ๆ ที่ลึกซึ้งมากกว่าการพิจารณาเฉพาะในคุณค่าภายในตัวตนหรือสิ่งต่าง ๆ ที่ลึกซึ้งมากกว่าการพิจารณาเฉพาะรูปลักษณะภายนอก

4. การเข้าสู่สมาธิ (Conscious State Expansion) คือ ความสามารถในการเข้าสู่สมาธิหรือการเข้าสู่ภาวะมีสติในขั้นสูง (Higher State of Consciousness) โดยใช้วิธีการต่าง ๆ เช่น การนั่งสมาธิ (Meditative) การสวดมนต์ (Prayer) เป็นต้น การนั่งสมาธิ (Meditative) เป็นการพยายามที่จะเข้าสู่ภาวะที่สงบอย่างแท้จริง สมาธิที่เกิดในภาวะสงบอย่างแท้จริงนี้เป็นแหล่งสำคัญที่ก่อให้เกิดสิ่งต่าง ๆ มากมาย เช่น การเกิดความคิดสร้างสรรค์และความฉลาดในด้านต่าง ๆ

ลักษณะของผู้มีเขาวนด้านจิตวิญญาณสูง

ผู้ที่มีเขาวนด้านจิตวิญญาณสูง (Zohar and Marshall, 2000, p.15) จะมีลักษณะดังนี้

1. มีความยืดหยุ่นไม่ยึดติดกับรูปแบบที่ตามตัว
2. มีความตระหนักรู้ในตัวเองในระดับสูง
3. มีความสามารถในการเผชิญและใช้ความทุกข์ให้เกิดประโยชน์
4. มีความสามารถที่จะเผชิญความเจ็บปวดในชีวิต
5. สามารถทำให้ตนเองมีแรงบันดาลใจจากภาพวิสัยทัศน์และคุณค่าในตัวเอง
6. ไม่สร้างความทุกข์หรือทำร้ายสิ่งใดโดยไม่จำเป็น
7. มีแนวโน้มที่จะเห็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ ที่หลากหลาย
8. พยายามที่จะตั้งคำถามว่า "ทำไม" หรือ "จะเป็นอย่างไรถ้า..." เพื่อที่หาคำตอบ

ที่มาจากรากฐานของสิ่งนั้น ๆ

9. มีความสามารถที่จะเป็นอิสระจากกรอบเดิม ๆ และจากสิ่งที่คนทั่วไปยึดมั่น

ยอมรับ

ตัวอย่างค่านิยมพื้นฐานด้านจิตวิญญาณ

ตัวอย่างค่านิยมพื้นฐานด้านจิตวิญญาณมีดังนี้

1. การปฏิบัติต่อกันด้วยความรักและเคารพในศักดิ์ศรีของกันและกัน
2. การใช้ความเสมอภาคของมนุษย์เป็นพื้นฐานสำหรับพฤติกรรมที่มีจริยธรรม
3. ควรตระหนักว่าทุกสิ่งล้วนพึ่งพิงและเชื่อมโยงกันทั้งธรรมชาติ สัตว์ และมนุษย์
4. การมองว่าองค์กรของเรา ชุมชน ประเทศ และโลกเป็นหนึ่งเดียวกัน ความเสียหาย

ที่เราสร้างให้แก่สิ่งแวดล้อมในโลกจะกลับมาส่งผลกระทบต่อเราอย่างรวดเร็ว

จากการศึกษาเอกสารเกี่ยวกับความฉลาดทางจิตวิญญาณ สามารถสรุปลักษณะที่สำคัญ ที่แสดงถึงความฉลาดทางด้านจิตวิญญาณได้ดังต่อไปนี้

ตาราง 5 แสดงลักษณะที่สำคัญที่แสดงถึงความฉลาดทางด้านจิตวิญญาณ

ลักษณะสำคัญของความฉลาด ทางด้านจิตวิญญาณ	แหล่งที่มา			รวม
	Zohar & Marshall (2000)	Halama (2003)	David B king (2008)	
1. การตระหนักรู้รับรู้คุณค่าในตนเอง	✓	✓	✓	3
2. ความคิดที่เป็นประโยชน์			✓	1
3. เห็นคุณค่าในชีวิตผู้อื่น	✓	✓	✓	3
4. การปฏิบัติด้วยความรัก	✓		✓	2
5. เคารพศักดิ์ศรีกันของและกัน	✓		✓	2
6. ความสงบสุขของการมีชีวิตอยู่ร่วมกัน	✓		✓	2

จากตารางที่สังเคราะห์เกี่ยวกับลักษณะที่สำคัญที่แสดงถึงความฉลาดทางด้านจิตวิญญาณสามารถสรุปได้ว่าลักษณะสำคัญที่แสดงถึงความฉลาดทางด้านจิตวิญญาณมีหลายประการด้วยกัน ได้แก่ การตระหนักรู้รับรู้คุณค่าในตนเอง มีความคิดที่เป็นประโยชน์ การเห็นคุณค่าในชีวิตผู้อื่น การปฏิบัติต่อกันด้วยความรัก การเคารพในศักดิ์ศรีของกันและกัน และความสงบสุขของการมีชีวิตอยู่ร่วมกัน

วิธีการพัฒนาความฉลาดทางจิตวิญญาณ

มีนักวิชาการได้เสนอวิธีการพัฒนาความฉลาดทางด้านจิตวิญญาณไว้หลายลักษณะ ดังนี้

สตีเฟน อาร์โคเวีย (Stephen R. Covey, 2004) ได้เสนอวิธีการพัฒนาความฉลาดทางด้านจิตวิญญาณไว้ในหนังสือ The 8th Habit : From Effectiveness to Greatness ว่ามี 3 วิธี ดังนี้

1. มีความซื่อสัตย์สุจริต หมายถึง การซื่อตรงต่อตนเองในการดำรงอยู่ของค่านิยม หลักการความเชื่อมั่นในตัว และมโนธรรมประจำใจ และมีความเชื่อมโยงกับอนันตภาพ

2. ความหมาย คือ ความรู้สึกต้องการมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นและยึดมั่น ในอุดมการณ์ร่วมกัน

3. เสียง คือ การปรับแนวทางการทำงานให้เข้ากับพรสวรรค์ซึ่งเป็นสิ่งประจำตัวของเรา รวมทั้งฟังเสียงที่เรียกร้องจากภายในของตนเองด้วย

โซฮาร์ และมาร์แชล ได้กล่าวถึงการพัฒนาความฉลาดทางจิตวิญญาณ การฝึกสมาธิทุกวัน จะมีผลต่อการพัฒนาความฉลาดทางจิตวิญญาณ และได้กล่าวถึงการพัฒนาความฉลาดทางจิตวิญญาณว่ามี 7 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1 รู้ว่าตอนนี้เราอยู่ที่ไหน

คุณต้องรู้ว่าตอนนี้คุณอยู่ที่ตรงไหน ตัวอย่างเช่น สถานการณ์ปัจจุบันของเราคืออะไร อะไรคือผลลัพธ์ และผลสะท้อนของมันคืออะไร คุณทำอันตรายตัวเองหรือคนอื่นหรือไม่ ขั้นนี้ต้องการปลูกฝังการรู้ตนเอง ซึ่งในทางกลับกันต้องการปลูกฝังนิสัยของการสะท้อนออกมา ในประสบการณ์ของตน

ขั้นที่ 2 รู้สึกว่าเราต้องการเปลี่ยนแปลง

ถ้าคุณรู้สึกว่า สิ่งต่าง ๆ เช่น พฤติกรรม ชีวิต หรือผลการปฏิบัติงานของตนเอง ควรที่จะดีขึ้นจากที่เป็นอยู่ คุณจะต้องมีความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลง คุณจะต้องนึกถึงสิ่งที่ต้องการจะเปลี่ยนแปลงอย่างชัดชัดซึ่งจะทำให้คุณมีพลังที่จะเปลี่ยนแปลงตัวเองและจะต้องทำให้สำเร็จ

ขั้นที่ 3 ทบทวนจุดยืนของตนเอง และอะไรคือแรงจูงใจที่มีความหมายมากที่สุด

คุณจะต้องรู้จักตนเองเป็นอย่างดี ต้องรู้ว่าจุดยืนของตนเองนั้นอยู่ที่ไหน และอะไรคือแรงจูงใจสูงสุดในชีวิต ถ้าคุณกำลังจะตายภายในหนึ่งอาทิตย์ อะไรคือสิ่งที่คุณอยากจะทำหรืออยากทำให้สำเร็จหรือถ้าหากคุณมีเวลาเหลืออีกแค่ปีเดียวคุณจะใช้เวลาเหล่านั้นอย่างไร นั่นคือสิ่งที่เป็นแรงจูงใจสูงสุดของชีวิต

ขั้นที่ 4 ค้นหาและกำจัดอุปสรรค

อะไรคืออุปสรรคที่ขวางทางคุณอยู่ ไม่ว่าจะเป็นความโลภ ความผิด ความกลัว ความขี้เกียจหรือการเพิกเฉยต่อสิ่งต่าง ๆ ตอนนี้ให้คุณเขียนว่าสิ่งใดที่ทำให้คุณท้อถอย และพยายามทำความเข้าใจกับมันว่าเราจะสามารถกำจัดอุปสรรคเหล่านั้นออกไปได้อย่างไรมันอาจจะทำได้ง่ายโดยการตระหนักถึงอุปสรรคเหล่านั้น

ขั้นที่ 5 ค้นหาทางที่เป็นไปได้และไปตามทางนั้น

สิ่งใดที่ควรนำมาใช้ ทางใดที่เราควรเดินตามในขั้นตอนนี้ คุณจะต้องดูถึงความเป็นไปได้ที่จะเดินไปข้างหน้า โดยใช้ใจและวิญญาณในตัวเพื่อสำรวจความเป็นไปได้เหล่านั้นให้สิ่ง

เหล่านั้นเข้ามาอยู่ในจินตนาการของคุณ ค้นหาว่าจิตใจของคุณนั้นต้องการอะไร และตัดสินใจว่าจะทำ สิ่งเหล่านี้เพื่อตัวเองได้อย่างไร

ขั้นที่ 6 ผูกพันและมุ่งมั่นในทางที่ตนเองเลือก

ขั้นตอนนี้คุณจะต้องอยู่กับทางเดินที่ตัวเองเลือกให้มาก และพยายามมุ่งไปสู่ทางเดินนั้น เราจะต้องทำการคิดทบทวนทุกวันว่าจะทำอย่างไรให้ได้ดีที่สุดสำหรับตัวเองและผู้อื่น จะต้องพอใจกับทางเลือกเดิน มองหาคุณค่าในสิ่งที่คุณเป็น เราจะต้องซื่อสัตย์กับสิ่งที่ได้เลือกแล้ว

ขั้นที่ 7 ตระหนักว่ายังมีหนทางอื่น ๆ อีกมากมาย

คุณจะต้องเดินไปตามทางที่คุณเลือกด้วยคุณความดี และให้ตระหนักอยู่เสมอว่า ยังมีทางอื่น ๆ อยู่อีกและในอนาคตคุณอาจจะต้องใช้เส้นทางอื่นก็ได้

นอกจากนี้ สตีเฟ่น อาร์โคเวีย (Stephen R. Covey, 2004) ได้เสนอ 3 วิธีเพื่อพัฒนาความฉลาดทางด้านจิตวิญญาณดังนี้

1. ความซื่อสัตย์ (ซื่อตรงต่อตนเอง) คือ ความซื่อตรงต่อค่านิยมสูงสุด ความเชื่อมั่น และมโนธรรมของตนเองและมีความเชื่อมโยงกับอนันตภาพ
2. ความหมาย คือ ความรู้สึกต้องการมีส่วนร่วมเกื้อกูลผู้อื่นและเกื้อหนุนอุดมการณ์
3. เสียง คือ การปรับแนวทางการทำงานให้สอดคล้องกับพรสวรรค์อันเป็นเอกลักษณ์ของเราและให้สอดคล้องกับเสียงเรียกร้องของเรา

นอกจากนี้ ชวนะ ภวกันันท์ (2548, หน้า 6) ยังได้เสนอวิธีการพัฒนาความฉลาดทางจิตวิญญาณที่ดีต้องฝึกฝนให้มีลักษณะดังต่อไปนี้

1. Rethink เลิกหลงความรู้ทุกอย่างที่มี ต้องเรียนรู้ใหม่ ๆ เสมอ ไม่หวั่นไหวต่อการเปลี่ยนแปลง จงเปลี่ยนแปลงตัวเองก่อนที่จะถูกเปลี่ยนแปลง หัดสงสัย คนเรามักยึดติดในอาชีพ ทำให้สูญเสียโอกาสหรือยึดติดความคิดจากสาขาที่จบมา
2. Retest หมั่นตรวจสอบคุณภาพวิถีชีวิตของตนเองดูว่าเป็นคน Active หรือ Passive ทางอารมณ์ซึ่งมีพื้นฐานมาจากสภาพแวดล้อม การตรวจสอบนี้เพื่อให้รู้จักเปลี่ยนวิกฤติเป็นโอกาส รู้จักคิดในแง่มุมมองต่าง ๆ ที่หลากหลายให้เกิดประโยชน์ (Form Utility) ทั้งในด้านเวลา สถานที่ที่เปลี่ยนแปลงไปจะเกิดประโยชน์อะไรบ้าง แทนที่จะให้ต้นแบบทางความคิด (Platform) เดิม ๆ ควบคุมชะตาชีวิตของตนเอง อย่าให้สิ่งใดคุมชะตาของเรา ต้องจริงใจอย่าแข่งกับใคร วิเคราะห์หาข้อบกพร่องเสมอเพื่อทำความเข้าใจและแก้ไข

6. การวัดจิตวิญญาณความเป็นครู

มีผู้ที่ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องจิตวิญญาณ ได้ศึกษาองค์ประกอบของจิตวิญญาณและได้พัฒนาเป็นแบบวัดจิตวิญญาณดังต่อไปนี้

มาสคาโร และคณะ (Mascaro, et.al., 2004) ได้พัฒนาแบบวัดจิตวิญญาณ ซึ่งใช้การประเมินแบบมาตราประมาณค่า 5 ระดับของลิเคิร์ต (5 - Point Likert Scale) ซึ่งมีขั้นตอนการพัฒนาแบบวัดคือ การพัฒนาข้อคำถามเพื่อให้เกิดความตรงเชิงประจักษ์ (Face - Validity) จากนั้นมาสคาโรและคณะได้นำข้อคำถามจำนวน 83 ข้อคำถามไปทดลองกับนักศึกษาระดับปริญญาตรีจำนวน 465 คน ในประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งมีอายุเฉลี่ย 19.12 ปี และนำผลการทดสอบมาวิเคราะห์โดยใช้การวิเคราะห์องค์ประกอบ (Factor Analysis) เพื่อคัดข้อที่มีค่าสัมประสิทธิ์ Factor Loading ต่ำกว่า .30 ตัดออกจากแบบวัด หลังจากนั้นจึงได้ให้ผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งประกอบด้วยอาจารย์มหาวิทยาลัยที่สอนในสาขาวิชาปรัชญา 2 ท่าน ผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับการวิจัยเรื่องจิตวิญญาณ และจิตวิทยาจำนวน 2 ท่าน และนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาที่เรียน ในสาขาวิชาจิตวิทยาคลินิกจำนวน 7 ท่าน มาสังเคราะห์แต่ละข้อคำถามให้สอดคล้องกับโครงสร้างและคำจำกัดความของตัวแปรในการวัด โดยผู้เชี่ยวชาญประเมินผ่านแบบมาตราประมาณค่า 5 ระดับของลิเคิร์ต (5 - Point Likert Scale) ข้อคำถามใดที่มีคะแนนต่ำกว่า 3 จะถูกตัดทิ้ง ผลการประเมินของผู้เชี่ยวชาญคือ มี 14 ข้อคำถามที่ผ่านเกณฑ์ และมีค่าสัมประสิทธิ์ความเที่ยงสำหรับแบบวัดที่มี 14 ข้อคำถาม คือ .89

ฮันเกลแมน และคณะ (Hungelmann, et.al.,1996) ได้พัฒนาแบบวัดสุขภาวะทางจิตวิญญาณดังนี้ ระยะเวลาที่ 1 กำหนดคำจำกัดความของคำว่า สุขภาวะทางจิตวิญญาณ โดยใช้วิธีเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพแบบนิรนัย โดยใช้เวลา 18 เดือนในการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยใช้เวลา 150 ชั่วโมง เพื่อสังเกตพฤติกรรมของกลุ่มตัวอย่าง กลุ่มตัวอย่างมีอายุตั้งแต่ 65-85 ปี และมีภาวะสุขภาพตั้งแต่ดีมากจนถึงเจ็บป่วยแบบรักษาไม่หาย หลังจากนั้น ฮันเกลแมน และคณะ ได้นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์และจัดหมวดหมู่ระยะเวลาที่ 2 นำข้อมูลที่ได้จากระยะที่ 1 มาร่างเป็นแบบวัดที่ประกอบด้วย 21 ข้อคำถามเพื่อนำไปวิเคราะห์องค์ประกอบ

7. แบบวัดจิตวิญญาณความเป็นครู

ในงานวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้แบบวัดจิตวิญญาณความเป็นครูของ ปิยวรรณวิเศษสุวรรณภูมิ และณัฐภรณ์ หลาวทอง (2553, หน้า 27-29) ที่ได้ทำงานวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาแบบวัดจิตวิญญาณความเป็นครู ซึ่งงานวิจัยดังกล่าวได้สร้างแบบวัดจิตวิญญาณความเป็นครูเป็นข้อคำถามที่เป็นมาตราประมาณค่าแบบลิเคิร์ต 5 ระดับ (5 - Point Likert) มีองค์ประกอบย่อยของจิตวิญญาณความเป็นครู 7 องค์ประกอบ ได้แก่ ความรับผิดชอบในหน้าที่ ความรักในอาชีพ การรักเมตตาเพื่อนมนุษย์ ความเสียสละ ความอดทน ความยุติธรรม และการเป็นแบบอย่างที่ดี งานวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกใช้ข้อคำถามในแบบวัดจิตวิญญาณความเป็นครูดังกล่าวในเฉพาะองค์ประกอบจิตวิญญาณความเป็นครูที่เหมือนกันและได้สร้างข้อคำถามองค์ประกอบอื่น ๆ ของ

จิตวิญญาณความเป็นครูที่ค้นพบใหม่เพิ่มเติม การพัฒนาแบบวัดจิตวิญญาณความเป็นครูมีการพัฒนา และตรวจสอบคุณภาพของแบบวัดจิตวิญญาณความเป็นครูก่อนนำไปใช้เก็บข้อมูลกับกลุ่มทดลอง

จากการศึกษาแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นครู ได้แก่ แนวคิดจิตตปัญญาศึกษา จิตวิญญาณความเป็นครู และความฉลาดทางด้านจิตวิญญาณ ผู้วิจัยได้ พบข้อสรุปว่าความฉลาดทางด้านจิตวิญญาณ เป็นเชาว์ปัญญาที่เน้นพัฒนาทางด้านจิตวิญญาณ ของมนุษย์ รวมทั้งเป็นเชาว์ปัญญาชนิดแรกที่ต้องคำนึงถึง เพราะจะเป็นตัวกำหนดว่าเราจะใช้เชาว์ ปัญญาด้านสติปัญญา เชาว์ปัญญาด้านอารมณ์และเชาว์ปัญญาด้านอื่น ๆ อย่างไร ซึ่งถ้าคนเรา มีความฉลาดทางด้านจิตวิญญาณแล้วจะส่งผลให้เชาว์ปัญญาด้านอื่น ๆ พัฒนามาไปด้วย ดังนั้นจิตวิญญาณความเป็นครูจึงถือว่าเป็นความฉลาดอีกประเภทหนึ่งของความฉลาดทางด้าน จิตวิญญาณเพราะเน้นการพัฒนาทางด้านจิตวิญญาณเช่นกัน ส่วนในการวิจัยครั้งนี้ที่ผู้วิจัยสนใจ นำแนวคิดจิตตปัญญาศึกษามาใช้ในการสร้างเสริมหรือพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นครูให้กับผู้เรียน เพราะเป็นแนวคิดเน้นการพัฒนาด้านใน คือ จิตใจและจิตวิญญาณ โดยเน้นการสร้างจิตสำนึกที่ดี งามให้เห็นคุณค่าตนเอง เห็นคุณค่าผู้อื่น และการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ซึ่งสิ่งเหล่านี้ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของผู้ที่มีจิตวิญญาณความเป็นครู ทั้งนี้เพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจนและ ความสัมพันธ์ของแนวคิดที่เกี่ยวข้องทั้งหมดในการนำมาใช้พัฒนาจิตวิญญาณความเป็นครูของ นักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ในสังกัดมหาวิทยาลัยราชภัฏ ผู้วิจัยได้สรุปแสดงเชื่อมโยงของแนวคิด ที่นำมาใช้ไว้ในตารางและได้อธิบายรายละเอียดทั้งหมดไว้ดังต่อไปนี้

ตาราง 6 แสดงความสัมพันธ์ของแนวคิดที่เกี่ยวข้องในการนำมาใช้พัฒนาจิตวิญญาณความเป็นครู

ความฉลาดทางจิตวิญญาณ	จิตวิญญาณความเป็นครู	ผลลัพธ์ที่เกิดจากจิตปัญญาศึกษา	ข้อสรุปเกี่ยวกับจิตวิญญาณความเป็นครู
1. การสร้างคุณค่าให้กับตนเอง 2. การตระหนักรู้ในตนเอง	1. ความรับผิดชอบ 2. การเป็นแบบอย่างที่ดี 3. รักศรัทธาในวิชาชีพครู	1. การตระหนักรู้ภายในตน 2. ความรักความเมตตาต่อตนเอง	1. การเห็นคุณค่าในตนเอง โดยมีจิตสำนึกที่ดีในการแสดงออกสิ่งต่อไปนี้ 1.1 มีความรับผิดชอบในหน้าที่ 1.2 มีความรักศรัทธาในวิชาชีพครู 1.3 การเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์
3. การปฏิบัติต่อกันด้วยความรัก	4. ความรักความเมตตาและเห็นคุณค่าของศิษย์ 5. ความเสียสละ	3. ความรักความเมตตาต่อผู้อื่นและสรรพสิ่งรอบตัว	2. การเห็นคุณค่าผู้อื่น โดยมีจิตสำนึกที่ดีในสิ่งต่อไปนี้ 2.1 ความเสียสละ 2.2 ความรักเมตตาศิษย์
4. ความคิดที่เป็นประโยชน์ 5. เคารพในศักดิ์ศรีของกันและกัน	6. การคิดดีหรือคิดบวก	4. จิตสำนึกที่ดีต่อส่วนรวมและการตั้งใจทำประโยชน์เพื่อผู้อื่น	3. การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข โดยมีจิตสำนึกที่ดีในสิ่งต่อไปนี้ 3.1 การเคารพผู้อื่น 3.2 การเคารพกฎเกณฑ์ของสังคม 3.3 การคิดดี
6. ความสุขสงบของการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคม		5. การพัฒนาแบบองค์รวม ปัญญา ร่างกาย จิตใจ และจิตวิญญาณ 6. การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ	

จากตารางแสดงความสัมพันธ์ของแนวคิดที่เกี่ยวข้องในการนำมาใช้พัฒนาจิตวิญญาณ ความเป็นครูได้ค้นพบข้อสรุปว่า ลักษณะเฉพาะของจิตวิญญาณความเป็นครูและจิตตปัญญาศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของความฉลาดทางด้านจิตวิญญาณ ซึ่งเมื่อวิเคราะห์รายละเอียดต่าง ๆ ดังแสดงไว้ในตารางดังกล่าวจะเห็นได้ว่าลักษณะเฉพาะของความฉลาดทางด้านจิตวิญญาณ สิ่งแรกจะเน้นการสร้างคุณค่าให้กับตนเอง การตระหนักรู้ในตนเอง รวมทั้งจิตตปัญญาศึกษาก็ได้เน้นการพัฒนาการตระหนักรู้ภายในตน และความรักเมตตาต่อตนเอง ซึ่งลักษณะดังกล่าวได้มีความสัมพันธ์กับองค์ประกอบย่อยของจิตวิญญาณความเป็นครูในด้านความรับผิดชอบ การเป็นแบบอย่างที่ดี และการมีความรักศรัทธาในวิชาชีพครู โดยเมื่อนำลักษณะดังกล่าวมาจัดองค์ประกอบของจิตวิญญาณความเป็นครู สามารถจัดอยู่ในองค์ประกอบของการเห็นคุณค่าในตนเอง ลำดับถัดไปในลักษณะเฉพาะของความฉลาดทางด้านจิตวิญญาณเน้นพัฒนาการปฏิบัติต่อกันด้วยความรัก ความคิดที่เป็นประโยชน์ เคารพศักดิ์ศรีของกันและกัน ความสงบสุขของการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคม ลักษณะดังกล่าวสัมพันธ์กับจิตตปัญญาศึกษาในด้านการเน้นความรักเมตตาต่อผู้อื่นและสรรพสิ่งรอบตัว จิตสำนึกที่ดีต่อส่วนรวมและการตั้งใจทำประโยชน์เพื่อผู้อื่น การพัฒนาองค์รวมทั้งปัญญา ร่างกาย จิตใจ และจิตวิญญาณ และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ซึ่งลักษณะดังกล่าวได้มีความสัมพันธ์กับองค์ประกอบย่อยของจิตวิญญาณ ความเป็นครูในด้านความเสียสละ ความรักเมตตาศิษย์ การเคารพผู้อื่น การเคารพกฎเกณฑ์ของสังคม และการคิดดีคิดบวก โดยเมื่อนำลักษณะดังกล่าวมาจัดองค์ประกอบของจิตวิญญาณความเป็นครู สามารถจัดอยู่ในองค์ประกอบด้านการเห็นคุณค่าผู้อื่นและด้านการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้จึงได้สรุปจิตวิญญาณความเป็นครูตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาออกเป็นองค์ประกอบทั้งหมด 3 ด้าน ซึ่งองค์ประกอบทั้ง 3 ด้านนี้ล้วนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของผู้ที่มีจิตวิญญาณความเป็นครูที่ต้องสร้างให้เกิดกับผู้ที่ยื่นวิชาชีพครู ทั้งนี้องค์ประกอบทั้ง 3 ด้านมีองค์ประกอบย่อยและรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การเห็นคุณค่าในตนเอง หมายถึง การที่บุคคลมีการรับรู้แสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อหน้าที่หรือต่อบทบาทหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบ รวมทั้งมีความรักศรัทธาในวิชาชีพครู หรือสิ่งที่ทำด้วยความสุขความเต็มใจ และการเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์โดยประพฤติปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีเป็นต้นแบบในการปฏิบัติตนให้แก่บุคคลอื่น

2. การเห็นคุณค่าผู้อื่น หมายถึง การที่บุคคลมีการรับรู้แสดงออกถึงความเสียสละในการปฏิบัติงานโดยทุ่มเททำงานไม่หวังผลตอบแทน รวมทั้งมีความรักเมตตาผู้อื่นและสรรพสิ่งรอบตัวแสดงความช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความรักความเต็มใจ

3. การเห็นคุณค่าของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ หมายถึง การที่บุคคลมีการรับรู้และแสดงออกถึงการเคารพผู้อื่น โดยยอมรับในความแตกต่างของผู้อื่น รวมทั้งเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ให้เกียรติต่อกันคำนึงถึงจิตใจของผู้อื่น แสดงต่อผู้อื่นเหมือนที่เราต้องการให้ผู้อื่นแสดงต่อเรา รวมทั้งมีการเคารพกฎเกณฑ์ของสังคมสามารถประพฤติปฏิบัติตนตามกฎเกณฑ์หรือกฎหมายที่สังคมกำหนดไว้ไม่สร้างปัญหาและทำความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น มีการคิดดีหรือคิดบวก รู้จักคิดวิเคราะห์แยกแยะสิ่งที่ถูกผิดได้อย่างมีเหตุผล คิดในสิ่งที่ดีเป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองผู้อื่น และส่วนรวม รวมทั้งมีการทำประโยชน์เพื่อผู้อื่นโดยมีจิตสำนึกที่ดีงามในการจะทำการสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น สังคม และส่วนรวม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยในประเทศ

สุวรรณ ชีวพภุช และคณะ (2550, หน้า 302) ได้ศึกษาศิลปะสร้างสรรค์ดูलयภาพชีวิตภายใน โดยดำเนินการกับนักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดลสองกลุ่มคือ กลุ่มแรกนักศึกษาทั่วไป จำนวน 30 คน และกลุ่มที่สองนักศึกษาชั้นปีที่ 1 คณะวิทยาศาสตร์การกีฬา มหาวิทยาลัยมหิดล ทุกคน ระยะเวลาดำเนินการกลุ่มแรก จำนวน 18 ชั่วโมง ส่วนกลุ่มที่สองจำนวนสองครั้ง ๆ ละ 3 ชั่วโมง กิจกรรมศิลปะประกอบด้วย ยูริธมี วาดภาพ ระบายสี และการปั้นดินเหนียว สรุปผลการดำเนินงานโดยภาพรวม นักศึกษามีความเข้าใจตัวเองมากขึ้น มีการยอมรับตัวเองเห็นพฤติกรรมของตนเอง ทั้งในสภาวะอารมณ์ปกติ และอารมณ์ที่แปรปรวน มีผลต่อการเข้าใจในตัวผู้อื่น และเข้าใจโลก ได้มากขึ้น เช่น ในกิจกรรมวาดลายเส้น และระบายสีน้ำ นักศึกษาได้เรียนรู้ธรรมชาติ สภาพอากาศ ท้องฟ้าในแต่ละฤดูกาล และถ่ายทอดออกมาเป็นภาพตามจินตนาการและความรู้สึกภายในได้ ในงานปั้นดิน นักศึกษาสามารถรับรู้ถึงความใจร้อน ความไม่พอใจ และจัดปรับตัวเองจนสู่ความสมดุลและปกติได้ ทั้งในการทำจินตลีลา นักศึกษาได้รับรู้ถึงความสงบ ความจดจ่อ การทำพร้อมกัน ด้วยการสังเกต รับรู้กลุ่มเพื่อน ๆ และพากันไปอย่างพร้อมเพรียง ส่วนในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น และการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในไม่สามารถที่จะวัดได้ในระยะเวลาสั้น ๆ แต่จะเป็นการเปลี่ยนแปลงในเชิงของการพัฒนาภายในอย่างค่อยเป็นค่อยไป

พนิต ธาตุทอง (2552) ได้พัฒนารูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นกระบวนการเรียนรู้แบบจิตตปัญญาศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะทางปัญญาตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาของประเทศไทย โดยมีขั้นตอนการพัฒนาดังนี้ ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎีงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ขั้นตอนที่ 2 การสร้างโมเดลเชิงสาเหตุของรูปแบบการเรียนการสอน ขั้นตอนที่ 3 การสร้างเครื่องมือและเก็บรวบรวมข้อมูลสำหรับการตรวจสอบโมเดลเชิงสาเหตุของรูปแบบการเรียน

การสอน ชั้นตอนที่ 4 การวิเคราะห์และตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างโมเดลเชิงสาเหตุของรูปแบบการเรียนการสอนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ชั้นตอนที่ 5 การจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการเรียนการสอน ชั้นตอนที่ 6 การประเมินผลการใช้รูปแบบการเรียนการสอน ชั้นตอนที่ 7 การปรับปรุงรูปแบบการเรียนการสอน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ นักศึกษาสังกัดคณะครุศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา ปีการศึกษา 2552 จำนวน 7 สาขาวิชาเอก นักศึกษา 1,052 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสอบถามปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นกระบวนการเรียนรู้แบบจิตตปัญญาศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะทางปัญญาตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาของประเทศไทย แบบประเมินทักษะทางปัญญา ชุดกิจกรรมประเมินลักษณะการคิด แผนการจัดการเรียนรู้ คู่มือการจัดการเรียนรู้ ชุดสื่อประสมและคู่มือการใช้ชุดสื่อประสมจิตตปัญญาศึกษา แบบประเมินความพึงพอใจต่อรูปแบบการเรียนการสอนและชุดสื่อประสมจิตตปัญญาศึกษา สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน t-test การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA) สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation) ไค - สแควร์ (Chi - Square) การวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้าง หรือโมเดลลิสเรล (Structural Equation Model = SEM or Linear Structural Relationship Model = LISREL Model) การผลการวิจัยครั้งนี้พบว่าตัวแปรทั้งหมด 29 คู่ มีค่าแตกต่างจากศูนย์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 จำนวน 29 คู่ และมีความสัมพันธ์อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติจำนวน 16 คู่ โดยค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรเป็นความสัมพันธ์ทางบวกจำนวน 29 คู่ มีขนาดความสัมพันธ์ตั้งแต่ .012 ถึง .992 เมื่อพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรสังเกตได้ที่อยู่ในตัวแปรแฝงเดียวกันพบว่า ส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ส่วนทักษะทางปัญญาของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดมีค่าเฉลี่ย อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.06$) โดยทักษะทางปัญญาของสาขาวิชาเอกการศึกษาปฐมวัยอยู่ในระดับสูงสุด ($\bar{X} = 4.59$) ในขณะที่สาขาวิชาเอกสังคมศึกษาอยู่ในระดับต่ำสุด ($\bar{X} = 3.09$) และค่าเฉลี่ยทักษะทางปัญญาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ทุกคู่ยกเว้นสาขาวิชาภาษาไทย และสาขาวิชาคณิตศาสตร์ สาขาวิชาคณิตศาสตร์และสาขาวิชาภาษาอังกฤษ สาขาวิชาวิทยาศาสตร์ทั่วไปและสาขาวิชาการศึกษาศาสตร์ สาขาการศึกษาปฐมวัยและสาขาวิชาการศึกษาศาสตร์ที่มีค่าเฉลี่ยแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ด้านโมเดลสาเหตุรูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นกระบวนการเรียนรู้แบบจิตตปัญญาศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะทางปัญญาตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาของประเทศไทย มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ผลการตรวจสอบมีค่าไคสแควร์ = 13.903 ค่าองศาอิสระ (df) = 8 ค่าความน่าจะเป็น (p) = .02137

ดัชนีวัดความกลมกลืน (GFI) = .98 ค่าดัชนีวัดความกลมกลืนที่ปรับแก้แล้ว (AGFI) = .97 ค่าดัชนีรากของค่าเฉลี่ยกำลังสองของส่วนที่เหลือ (RMR) = .024 และค่าไคสแควร์สัมพันธ์ $(13.903/8) = 1.7385$ ตัวแปรในโมเดลสามารถอธิบายความแปรปรวนของตัวแปรทักษะทางปัญญาได้ร้อยละ 65 ด้านทักษะทางปัญญาพบว่าทักษะทางปัญญาได้รับอิทธิพลจากความสามารถในการคิดวิเคราะห์มากกว่าความสามารถในการแก้ปัญหา และขั้นการจัดระบบความคิดผู้สมองมีอิทธิพลต่อทักษะการคิดมากที่สุด หลังจากใช้รูปแบบการเรียนการสอนแล้วนักศึกษามีทักษะทางปัญญาสูงขึ้นกว่าก่อนการใช้รูปแบบการเรียนรู้และแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผลการศึกษาความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนการสอนด้วยรูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นกระบวนการเรียนรู้แบบจิตตปัญญาศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะทางปัญญาตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาของประเทศไทยนักศึกษามีความพึงพอใจ อยู่ในระดับมาก

นฤมล อเนกวิทย์ (2552) ได้พัฒนาหลักสูตรจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาพยาบาล โดยแบ่งขั้นตอนการวิจัยออกเป็น 3 ระยะเวลา คือ ระยะเวลาที่ 1 เป็นการศึกษาข้อมูลพื้นฐานในการสร้างหลักสูตรเพื่อเป็นข้อมูลในการกำหนด หลักการและองค์ประกอบของหลักสูตรระยะเวลาที่ 2 เป็นการสร้างหลักสูตร การตรวจสอบคุณภาพของหลักสูตร และการทดลองใช้หลักสูตรระยะเวลาที่ 3 เป็นการใช้และการศึกษาผลของหลักสูตรเป็นการนำหลักสูตรไปใช้จริง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นนักศึกษาพยาบาลศาสตร์ชั้นปีที่ 3 ปีการศึกษา 2551 วิทยาลัยพยาบาลมหาสารคาม จำนวน 16 คน โดยวิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้น และสุ่มเข้ากลุ่มทดลอง 8 คน กลุ่มควบคุม 8 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบวิลคอกซอล และแมนวิทนีย์-ยู ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหา โดยมีขั้นตอนการวิจัยทั้งหมด 3 ระยะเวลา คือ ระยะเวลาที่ 1 เป็นการศึกษาข้อมูลพื้นฐานในการสร้างหลักสูตร ได้แก่ วิเคราะห์เอกสารจากกรอบทฤษฎีวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับส่วนรวมในชั้นเรียนที่สอนโดยผู้ทรงคุณวุฒิ ระยะเวลาที่ 2 การจัดทำหลักสูตรและร่างเอกสารประกอบหลักสูตร เป็นการสร้างหลักสูตรการตรวจสอบคุณภาพของหลักสูตรและการทดลองใช้หลักสูตร โดยเริ่มจากการจัดทำหลักสูตรและร่างเอกสารประกอบหลักสูตร การตรวจสอบคุณภาพของหลักสูตรและร่างเอกสารประกอบหลักสูตรโดยผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตร ด้านการสอนและด้านจิตตปัญญาศึกษา การปรับปรุงหลักสูตรและร่างเอกสารประกอบหลักสูตรที่ 1 การทดลองใช้หลักสูตรและร่างเอกสารประกอบที่ 2 การปรับปรุงแก้ไขทดลองใช้หลักสูตรและร่างเอกสารประกอบหลักสูตรที่ 2 และระยะเวลาที่ 3 การใช้และการศึกษาผลการใช้หลักสูตรจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาพยาบาล ใช้รูปแบบการวิจัยสองกลุ่มคือวัดก่อนและหลังการทดลอง ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษาพยาบาลที่ผ่านหลักสูตรมีความพึงพอใจต่อ

หลักสูตรในระดับมากที่สุด ผลการทดสอบวิกิคอกซอลพบว่า การตระหนักรู้คุณค่าความเป็นมนุษย์ของนักศึกษาพยาบาลกลุ่มทดลองหลังเรียนในหลักสูตรแตกต่างจากก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยค่ามัธยฐานหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบการตระหนักรู้คุณค่าความเป็นมนุษย์ของนักศึกษาพยาบาลกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมจากการทดสอบแมนวิทนี-ยู พบว่า แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยค่ามัธยฐานของกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุม และผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบการปฏิบัติการพยาบาลแบบองค์รวมของนักศึกษาพยาบาลกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมจากการทดสอบแมนวิทนี-ยู พบว่า แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยค่ามัธยฐานของกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุม ทั้งการประเมินโดยผู้เรียน ผู้สอน และผู้ป่วย สรุปได้ว่า หลักสูตรนี้สามารถส่งเสริมการตระหนักรู้คุณค่าความเป็นมนุษย์และการปฏิบัติการพยาบาลแบบองค์รวมของนักศึกษาพยาบาล

ธิรพันธ์ มีสา (2553) ได้พัฒนากิจกรรมการเรียนรู้เรื่อง ศาสนพิธี ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โดยสอดแทรกกระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา วิธีการศึกษาครั้งนี้ใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการ กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยเป็นครูผู้ร่วมศึกษาค้นคว้า จำนวน 1 คน และนักเรียนจำนวน 25 คน เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลคือ แบบบันทึกความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการสอนในชั้นเรียน แบบสังเกตพฤติกรรมการเรียน แบบบันทึกการสัมภาษณ์นักเรียนเกี่ยวกับกิจกรรมการเรียนการสอน แบบบันทึกการเขียนอนุทินของนักเรียน บันทึกประจำวันของผู้ศึกษา แบบวัดแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ทางการเรียนจำนวน 20 ข้อ และแบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนจำนวน 50 ข้อ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณคือ ใช้ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพใช้วิธีการพรรณนาวิเคราะห์ ผลปรากฏว่า นักเรียนที่เรียนด้วยการเรียนรู้โดยการสอดแทรกกระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษามีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนเพิ่มขึ้นจากก่อนเรียน คิดเป็นร้อยละ 90 รวมทั้งนักเรียนมีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ต่อการเรียนโดยใช้กระบวนการจิตตปัญญาศึกษาในระดับมากที่สุด และนักเรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานในตนเองและเกิดจิตสำนึกเพื่อส่วนรวมโดยมีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับขั้นตอนต่าง ๆ ในการปฏิบัติศาสนพิธีได้ถูกต้องมากขึ้น สามารถที่จะปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามหลักปฏิบัติศาสนพิธี ต้องการปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติศาสนพิธีและเห็นว่าการปฏิบัติศาสนพิธีเป็นสิ่งที่ดีที่ชาวพุทธควรปฏิบัติเพราะเป็นการสืบทอดพุทธศาสนาและเป็นการสร้างกุศลให้กับตนเอง ต้องการให้ผู้ที่นับถือศาสนาพุทธมาทำบุญและปฏิบัติศาสนพิธีให้ถูกต้องมากยิ่งขึ้น และมีความโน้มเอียงทางความคิด ความรู้สึกในทางที่ดีงาม ทำให้เกิดความปรารถนาที่จะเข้าร่วมไปมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติศาสนพิธี รวมถึงความต้องการที่จะ

ชักชวนให้พุทธศาสนิกชนปฏิบัติศาสนพิธีให้ถูกต้อง และต้องการที่จะแนะนำให้ผู้ปฏิบัติศาสนพิธีที่ยังไม่ถูกต้องให้สามารถปฏิบัติได้ถูกต้อง

อัคพงษ์ สุขมาตย์ (2553) ได้พัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา การวิจัยครั้งนี้มีขั้นตอนการพัฒนาตามรูปแบบการวิจัยและพัฒนา ดังนี้ ขั้นที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน เป็นการศึกษาสำรวจ วิเคราะห์สภาพปัญหาความต้องการจำเป็นในการสร้างหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา พร้อมทั้งศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจิตตปัญญาศึกษาและการพัฒนาหลักสูตร ซึ่งได้ผลสรุปว่า คุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่จำเป็นที่ต้องพัฒนาให้เกิดขึ้นในตัวนักเรียน คือ ความตระหนักรู้ในตนเอง ความเมตตากรุณา และจิตสาธารณะ ขั้นที่ 2 การพัฒนาหลักสูตร เป็นการร่างโครงร่างหลักสูตรโดยนำข้อมูลที่ได้ศึกษาในขั้นตอนที่ 1 มากำหนดหลักการและเหตุผล แนวคิดพื้นฐาน จุดมุ่งหมาย โครงสร้างหลักสูตร กิจกรรมการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้ และแนวการวัดและประเมินผล ซึ่งยึดแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาเป็นหลักในการจัดกระบวนการเรียนรู้ ประกอบด้วย ขั้นที่ 1 การสร้างความพร้อม ขั้นที่ 2 การเสริมสร้างคุณลักษณะและการคิด และขั้นที่ 3 สร้างความเชื่อมโยงที่มุ่งให้นักเรียนได้เรียนรู้จากการปฏิบัติ แล้วนำโครงร่างหลักสูตรไปให้ผู้เชี่ยวชาญประเมินความเหมาะสมและความสอดคล้องพบว่า ทุกองค์ประกอบของหลักสูตรมีความเหมาะสมและสอดคล้อง จากนั้นจึงนำข้อมูลจากการประเมินโครงร่างหลักสูตรมาปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้โครงร่างหลักสูตรดังกล่าวมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ขั้นที่ 3 การทดลองใช้หลักสูตรเป็นการนำหลักสูตรไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนเมืองปัตตานี จำนวน 35 คน ที่มีการจัดห้องเรียนแบบคละกัน ได้มาด้วยวิธีการสุ่มอย่างง่ายโดยมีหน่วยการสุ่มคือห้องเรียนเป็นเวลา 20 สัปดาห์ ๆ ละ 2 ชั่วโมงรวมทั้งสิ้น 40 ชั่วโมง โดยใช้แบบแผนการทดลองแบบสองกลุ่มทดสอบก่อน-หลัง (Pretest-Posttest Control Group Design) พบว่า นักเรียนกลุ่มทดลองมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ได้แก่ คุณลักษณะความตระหนักรู้ในตนเอง ความเมตตากรุณา และจิตสาธารณะเปลี่ยนไปจากหลังการทดลองสูงกว่านักเรียนกลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 และนักเรียนมีความพึงพอใจต่อหลักสูตรอยู่ในระดับมากที่สุดแสดงว่าหลักสูตรมีประสิทธิภาพ ขั้นที่ 4 การปรับปรุงและแก้ไขหลักสูตร จากการประเมินผลการทดลองใช้หลักสูตร พบว่าทุกองค์ประกอบของหลักสูตรมีความเหมาะสมและสอดคล้อง แต่หลังการทดลองใช้ผู้วิจัยได้ปรับปรุงหลักสูตรโดยปรับเวลาในการจัดกิจกรรมและการปรับปรุงภาษาที่ใช้ให้มีความเหมาะสมมากยิ่งขึ้น

2. งานวิจัยในต่างประเทศ

คอนติ สก็อต และเดวิด แพททริค (Conti , Scott and David Patrick, 2002) ได้ศึกษาเรื่อง " The Spiritual Life of Teacher : A Study of Holistic Education and the Holistic Perspective" โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อทำให้เกิดความเข้าใจเรื่องการศึกษาอย่างเป็นองค์รวมที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น โดยศึกษาชีวิตครูมัธยม จำนวน 4 คน ในมิติทางจิตวิญญาณโดยใช้ การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพพบว่า ครูทั้งหมดได้ใช้แนวทางการเรียนรู้แบบองค์รวมในการออกแบบ การเรียนการสอนในระดับสูง และยังใช้หลักการเรียนรู้แบบองค์รวมในการสร้างความตระหนักรู้ใน ชีวิตส่วนตัว นอกจากนี้ครูยังสะท้อนให้เห็นการบูรณาการระหว่างการเรียนรู้ที่เป็นองค์รวมในตัวครู กับการเรียนรู้ที่เป็นองค์รวมที่ได้ถ่ายทอดให้ลูกศิษย์ โดยครูเหล่านี้จะเน้นในเรื่อง "การมีจิตตื่นรู้" ซึ่งเป็นแก่นสำคัญในการคิดแบบเชื่อมโยงอันเป็นหัวใจการเรียนรู้แบบองค์รวม ในเรื่องของปรัชญา และกระบวนการค้นคว้าส่วนบุคคล ซึ่งกระทบทั้งในแง่หลักการดำเนินชีวิตส่วนตัวและการทำหน้าที่ครู อย่างไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ครูผู้สอนในแนวคิดจิตวิญญาณศึกษายังมุ่งเน้นพัฒนาผู้เรียนทั้ง ทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา และจิตวิญญาณอย่างบูรณาการควบคู่กัน และ สุดท้ายงานวิจัยเรื่องนี้ยังได้สรุปผลว่าครูที่ประสบความสำเร็จในการสอนแบบองค์รวมจะมีความเชื่อ และความศรัทธาต่อวิชาที่พ่ครูสูง และมองงานสอน เป็นงานที่มีคุณค่าทางจิตวิญญาณต่อตนเอง

โคลาซิลโล เคท (2002) ได้ศึกษาเรื่อง "Awakening Creativity and Spiritual Intelligence : The Soul Work of Holistic Educators" งานของนักการศึกษาแบบองค์รวมใน การส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ของบุคคลและสร้างสิ่งที่เรียกว่า ความฉลาดทางจิตวิญญาณ (Spiritual Intelligence) โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ พบว่า นักการศึกษาแบบองค์รวมมีแนวทางการทำงานที่คล้ายกัน กล่าวคือ การใช้หลักการสร้างการรับรู้และตระหนักรู้ภายในของบุคคลเป็น กลยุทธ์สำคัญในการส่งเสริมความเจริญงอกงามทั้งทางความคิดและการทำงาน นอกจากนี้นักการ ศึกษาแบบองค์รวมยังยึดหลักของการเอาใจใส่ตัวบุคคลและการประเมินผลตามสภาพจริงเป็น แนวทางสำคัญในการติดตามส่งเสริมความเจริญงอกงามของบุคคลและการประเมินผลตามสภาพ จริงเป็นแนวทางสำคัญในการติดตามส่งเสริมความเจริญงอกงามของบุคคล นักการศึกษาแบบ องค์รวมยังมุ่งให้เกิดดุลยภาพภายในบุคคลและการรู้จักเชื่อมโยงตนเองกับสิ่งต่าง ๆ รอบตัว การพัฒนาการคิดแบบเชื่อมโยงและการคิดแบบพหุมิติ งานชิ้นนี้พยายามแยกความแตกต่างแต่ เชื่อมโยงเขาวงกตปัญญาทั่วไปกับเขาวงกตปัญญาในระดับที่ซับซ้อนขึ้น เช่น จินตนาการ (Imagination) ปรีชาญาณ (Intuition) และวิสัยทัศน์ การศึกษาแบบองค์รวมยังมุ่งชี้ให้เห็นคุณสมบัติต่าง ๆ เหล่านี้ ล้วนมีอยู่แล้วในมนุษย์ปกติทั้งหลาย การศึกษาแบบองค์รวมทำหน้าที่แต่เพียงดึงคุณสมบัติเหล่านี้ ออกมาให้เด่นชัดขึ้นโดยอาศัยการให้ผู้เรียนได้ฝึกจิตตปัญญาที่จะช่วยเชื่อมโยงตัวตนภายนอกกับ

ตัวตนภายในของผู้เรียนกลายเป็นพลังแห่งการเรียนรู้และการทำงานที่พัฒนาขึ้นอย่างมหาศาล งานวิจัยนี้ยังได้ชี้ถึงเทคนิคและวิธีการที่นำมาใช้ได้ผลในการสร้างความตระหนักรู้ภายในให้แก่ผู้เรียน เช่น การเขียนแบบสร้างสรรค์ (Creative Writing) คู่ขนานไปกับการปฏิบัติสมาธิ การมีกิจกรรมฝึกสมาธิจิตขั้นสูงร่วมกันเพื่อการรับรู้ตนเองและผู้อื่นร่วมกัน นอกจากนี้ยังพบว่าแนวทางแบบองค์รวมเมื่อนำไปใช้สอนด้านศิลปะจะช่วยให้ผู้เรียนค้นพบความคิดสร้างสรรค์ของตนเอง การรับรู้จุดมุ่งหมายทางศิลปะของตนเองในการนำเสนองานศิลปะที่กลมกลืนกับชีวิตของตนและสิ่งแวดล้อมรอบข้างได้ดียิ่งขึ้น

โนซาวา อะยาโกะ (Nozawa Ayako, 2004) ได้ศึกษาเรื่อง "A Way to Awakening Five Educator' Experiences of Integrating Contemplative Practices into their Live (Ontario)" เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่ศึกษาเกี่ยวกับการปฏิบัติ เพื่อพัฒนาตนเอง อย่างเป็นองค์รวมของนักศึกษาจำนวน 5 คน ที่ได้ฝึกสมาธิ โยคะ และไทเก๊ก (Tai Chi) มาเป็นเวลา 6-15 ปี โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการใช้ทัศนศิลป์และร้อยกรอง เพื่อสื่อถึงประสบการณ์ของการวิจัยได้ดียิ่งขึ้น การศึกษาพบว่า การนำแนวปฏิบัติแบบจิตตปัญญาศึกษาไปใช้ในชีวิตจริง ส่งผลต่อการพัฒนาครูอย่างเป็นองค์รวมทั้งในแง่คุณภาพชีวิตส่วนตัวและในแง่คุณภาพการสอน โดยพบว่าครูที่ปฏิบัติสมาธิแบบจิตตปัญญาศึกษานี้ มีการรับรู้ด้วยตนเองที่สูงขึ้นสอนได้อย่างเป็นธรรมชาติ สอดคล้องกับกับธรรมชาติของตนเองได้ดียิ่งขึ้นและยังพบว่าครูเหล่านี้ยังสามารถทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ที่เป็นองค์รวม และเรียนรู้ที่จะพัฒนาตนเองได้ดียิ่งขึ้น โดยผู้วิจัยได้เสนอว่าควรมีการนำแนวปฏิบัติแบบจิตตปัญญาศึกษาเข้าไปใช้ในการปรับปรุงหลักสูตรฝึกหัดครูให้มีความเป็นองค์รวมมากขึ้น

บราวน์ (Brown, 2005) ได้พัฒนาหลักสูตรจิตตปัญญาศึกษา โดยใช้เครือข่ายคอมพิวเตอร์ (Online) และใช้ในมหาวิทยาลัยนาโรปะ ประเทศสหรัฐอเมริกา โดยใช้กับทีมผู้สอนก่อนโดยแกนของหลักสูตร ประกอบด้วย คุณภาพเนื้อหาและผลที่เกิดขึ้น 5 ประการ คือ

1. ความเปิดกว้าง (Openness) ประกอบด้วย สมาธิ (Mindfulness) การตระหนักรู้ในตนเอง (Self Awareness) การตระหนักรู้ถึงพื้นที่กว้างขวาง (Space awareness) ซึ่งมีมิติที่รวมเข้าใน Openness คือ ความตั้งใจแน่วแน่ การปล่อยวาง การไม่ยึดติดกับประสบการณ์หรือแนวความคิด ความประทับใจในสิ่งที่เป็น ประสบการณ์ที่เกิดขึ้นโดยไม่ต้องมีการอ้างอิงความรู้สึกของจิตที่เริ่มต้น (Beginner's mind) การปรับคำกำกวม-การไม่รู้ ความสามารถอยู่หนึ่ง ๆ ให้รู้สึกถึงความว่างเปล่า เพื่อการเกิดญาณทัศนะ (Insight)

การตระหนักรู้ในตนเอง เป็นการตรวจสอบตนเองทั้งความคิด อารมณ์ ความรู้สึก มุมมองที่มีต่อโลก ความรู้สึกที่มีต่อตนเอง (Sens of Self) การพูดคุยภายในตนเอง (Talking Self) ความรู้และประสบการณ์ที่ตนเองรับรู้

2. ประสบการณ์ส่วนบุคคลที่เป็นแหล่งข้อมูลที่หลากหลาย (Resourcefulness)

หลักการ คือ ความประทับใจในความรู้และประสบการณ์ทุกอย่างที่มีมากมาย ซึ่งประสบการณ์ส่วนบุคคลเป็น Resource หนึ่งของคนเราที่ถือว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของจิตตปัญญาศึกษา จึงต้องนำเอาประสบการณ์ส่วนบุคคลมาร่วมกับประสบการณ์ทางวิชาการให้ได้ การฝึกให้ผู้เรียนดึงประสบการณ์ส่วนบุคคลออกมา เช่น กระตุ้นให้ผู้เรียนอภิปรายเต็มที่ทั้งอารมณ์ และประสบการณ์ กรณีผู้เรียนเขียนเชิงนามธรรม ผู้สอนก็จะถามว่า “ประสบการณ์ ส่วนบุคคลของคุณคืออะไร ” ถ้าประสบการณ์ส่วนบุคคลเป็นรูปธรรมที่ระบุสถานที่แต่ขาดสีสันหรือความรู้สึก ผู้สอนก็จะถามว่า “คุณอยู่ตรงไหนในที่นี้ ที่ไหนที่สนุกและที่รู้สึกเสียใจ และความรู้สึกเล็ก ๆ ในชีวิตคุณ” นั่นคือ วิธีที่ฝึกผู้เรียนแต่ละคน โดยขึ้นกับสถานการณ์และความสัมพันธ์ของผู้สอน ผู้เรียน

แหล่งข้อมูลนี้มีอยู่ในตัวของเราเอง รวมทั้งแหล่งทางวิชาการทั่ว ๆ ไป เช่น ตำรา ภาพวาด สถานที่ปฏิบัติ เป็นต้น นอกจากนี้แหล่งข้อมูลที่หลากหลายยังรวมถึงการฝึกฝนความใจกว้าง มีน้ำใจและจริงใจ ความเอาใจใส่และความเอื้ออาทรต่อคนอื่น ๆ และต่อตนเอง ในการปฏิบัติทั้งเชิงวิชาชีพในชีวิตส่วนตัว และในการอภิปราย การเห็นคุณค่าของผู้อื่นตามที่เขาเป็นและวัฒนธรรมของเขาทั้งในรายละเอียดและความหลากหลายประสบการณ์ส่วนบุคคลที่เป็นแหล่งข้อมูลที่หลากหลายมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันกับความเป็นธรรมชาติของโลกทั้งระดับย่อยและระดับใหญ่

3. การทำให้กระจ่าง (Clarity)

โดยทั่วไปเรียกว่า การกระทำให้เกิดความกระจ่างในปัญญา (Clarity of Intellect) เป็นการส่งเสริมแนวคิดและญาณทัศนะของเราต่อสถานการณ์ เป็นการมองที่มีแนวคิดจากมุมมองจิตปัญญาที่ไม่ยึดติดกับแนวคิดและความคิดเดิมของเรา โดยการยอมรับสิ่งใหม่ ๆ การแสดงออกถึงความคิดริเริ่ม ความฉลาด อารมณ์ และประสบการณ์ทางสังคม ต้องการการฝึกฝนจิตใจของการเริ่มต้น (Beginner's Mind) ที่จะสามารถเข้าสู่สถานการณ์หรือมองสถานการณ์และสามารถพูดได้ว่า “สถานการณ์ ณ ปัจจุบันนี้มีความเป็นนามธรรมที่เป็นประโยชน์” โดยสิ่งที่ให้อภิปราย คือ สิ่งที่เรามองเห็น ณ ปัจจุบันขณะ (What We Are Looking at Here)

มิติของ Clarity รวมถึงการแยกแยะความแตกต่าง (Discrimination) ความอยากรู้อยากเห็น (Inquisitiveness) ความสามารถในการถามคำถามใหม่ ๆ การเสนอมุมมองที่แตกต่างในการอภิปราย

ในการให้ผู้เรียนแสดงความคิดเห็นที่ไม่ตรงกัน หรือให้มีข้อโต้แย้งที่มีเหตุผล โดยไม่ก้าวร้าว พบว่าผู้เรียนมีความกลัวที่จะโต้แย้งหรือปกป้องตนเองจากการแสดงความคิดเห็นที่ไม่ตรงกับคนอื่น จึงเป็นความท้าทายของผู้สอนในการกระตุ้นที่ไม่ทำให้ผู้เรียนรู้สึกกดดัน หรือไม่ละเลยประเด็นต่าง ๆ ในการอภิปราย โดยสามารถใช้ได้ทั้งคำสั่ง ความเคร่งครัด รูปแบบที่ดี การบอกกล่าวตรง ๆ และการหยุดนิ่ง

4. การสื่อสาร (Communication)

การสื่อสารสะท้อนถึงความเห็นใจ และความรู้สึกจากใจ ความสนุก ความเข้าใจ ความเชื่อมโยงอารมณ์กับการเรียนรู้เชิงวิชาการ การเรียนรู้ชุมชน มิติของการสื่อสาร รวมถึงความสุข ความยินดี อารมณ์ขัน ส่วนประกอบของความงามและความพอใจ การฟังอย่างลึกซึ้งและการตอบสนองตามความเป็นจริง และการสื่อสารแนวคิดของตนเอง จากความรู้สึกในใจจริง ๆ

การให้ผู้เรียนอภิปราย โดยอภิปรายเนื้อหาการสื่อสารต่าง ๆ ทั้งอารมณ์ ความรู้สึก และความหมายส่วนบุคคล รวมทั้งรูปแบบการสื่อสารอื่น ๆ เช่น การเดินร่ำ ร้องเพลง บทกวี หรือรูปแบบศิลปะอื่น ๆ

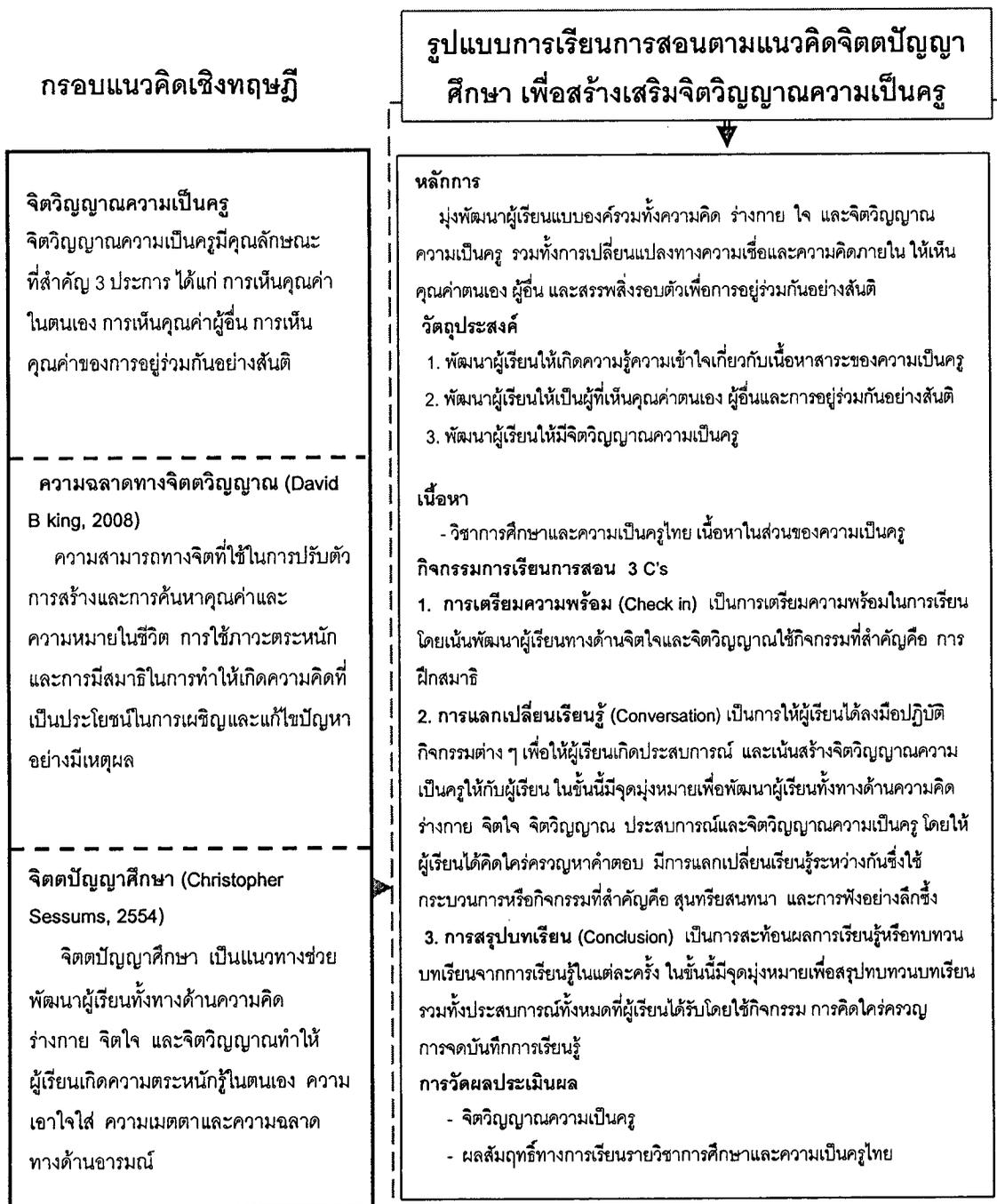
5. การปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพ (Effective Action) โดยให้ผู้สอนฝึกปฏิบัติจิตตปัญญาด้วยตนเองก่อนนำไปสอนนักศึกษา และสะท้อนการนำหลักสูตรจิตตปัญญาไปใช้ให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติจริงด้วยตนเอง ทำให้มีประสบการณ์จริง ส่งผลให้การอภิปรายมีประสิทธิภาพ

ไซทซ์ (Seitz, 2009) ได้ศึกษาจิตตปัญญาเชิงบูรณาการและการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง : หลักการเรียนรู้ที่ลึกซึ้ง งานวิจัยชิ้นนี้เป็นกรณีศึกษาของสองสถาบันผู้นำในด้านการศึกษาที่เน้นการใช้จิตตปัญญาในการจัดการเรียนการสอน ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับการใช้จิตตปัญญาในระดับอุดมศึกษา นอกจากนี้ยังศึกษาเกี่ยวกับแนวทางการจัดการเรียนการสอนของทั้งสองสถาบัน สถาบันในการพัฒนาและส่งเสริมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ผลงานวิจัยนี้พบว่า วิธีการสอนแบบจิตตปัญญามีส่วนช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและวิธีทั้งสองที่กล่าวมาพิสูจน์ให้เห็นถึงการ Synergistic เช่น เมื่อใช้ร่วมกัน ซึ่งสามารถทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่ลึกซึ้งซึ่งมากกว่าใช้วิธีเดียว ผลการวิจัยพบอีกว่าจิตตปัญญาช่วยส่งเสริมในการศึกษาและเพิ่มพูนพัฒนาการทักษะทางด้านวิชาการ เช่น วิพากษ์ การคิด เป็นรูปธรรม การวิเคราะห์และการแก้ปัญหา และมีคุณสมบัติที่พึงประสงค์ เช่น ความฉลาดทางอารมณ์ มีข้อผูกพันทางสังคม มีเป้าหมาย สามารถฟังใคร่ครวญไตร่ตรอง เมตตา กรุณา มีอภิปัญญา ความสามารถในการร่วมกับผู้อื่นและยอมรับในสิ่งต่าง ๆ นอกจากนี้จิตตปัญญาช่วยเสริมสร้างการคิดการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ

และรูปแบบการบริหารวิชาการที่มีคุณภาพการวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษา ควรมีความเหมาะสมที่เป็นผลมาจากวิธีการจัดการเรียนการสอน

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาข้างต้นที่ได้เสนอมานี้ จะเห็นได้ว่า ไม่ว่าจะเป็นงานวิจัยทั้งในและทั้งต่างประเทศ ล้วนแล้วแต่ได้มีการนำแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาไปใช้กันอย่างกว้างขวางในการพัฒนาผู้เรียนทั้งทางด้านความรู้ คุณธรรมจริยธรรม มิติด้านในจิตใจ ถึงแม้ว่างานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในและทั้งต่างประเทศต่างมีความคิดหรือแนวคิดในการวิจัย ที่แตกต่างกันก็ตาม แต่ผลการวิจัยที่นำแนวคิดจิตตปัญญาศึกษามาใช้ในงานวิจัยล้วนประสบผลสำเร็จดังที่ผู้วิจัยแต่ละท่านได้คาดหวังและมีประสิทธิผลตามวัตถุประสงค์ของแต่ละคนต้องการ และที่สำคัญแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหลายประการที่น่าสนใจหลายประการ เช่น การตระหนักรู้คุณค่าความเป็นมนุษย์ การเป็นแบบอย่างที่ดี การเห็นคุณค่าตนเอง และผู้อื่น ความรักความเมตตา จิตสาธารณะ ความมีน้ำใจ และความเอาใจใส่ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นคุณสมบัติหรือองค์ประกอบที่สำคัญของผู้ที่มีจิตวิญญาณความเป็นครู ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นสมควรว่าการนำแนวคิดจิตตปัญญาศึกษามาใช้ในการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนเพื่อสร้างจิตวิญญาณความเป็นครูให้กับนักศึกษาที่มีความเหมาะสม เพราะจะช่วยสร้างเสริมให้นักศึกษามีจิตวิญญาณความเป็นครูและมีเจตคติที่ดีต่อวิชาชีพครูต่อไป

**กรอบแนวคิดการพัฒนา รูปแบบการเรียนการสอนตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา
เพื่อสร้างเสริมจิตวิญญาณความเป็นครู สำหรับนักศึกษาครุศาสตร์
ในสังกัดมหาวิทยาลัยราชภัฏ**

ภาพ 3 กรอบแนวคิดการพัฒนา รูปแบบการเรียนการสอนตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา เพื่อสร้างเสริมจิตวิญญาณความเป็นครู สำหรับนักศึกษาครุศาสตร์ ในสังกัดมหาวิทยาลัยราชภัฏ